SELECTÆ
E PROFANIS
SCRIPTORIBUS
HISTORIÆ

PARS ALTERA.

ROMÆ MDCCLXI.

TYPIS S. CONGR. PROPAG. FIDEI.

SUPERIORUM FACULTATE.

SELECTÆ E PROFANIS SCRIPTORIBUS HISTORIÆ,

PARS ALTERA.

LIBER QUARTUS.

DE FORTITUDINE.

CAPUT I.

Animi fortitudo duplex.

UPLEX eſt animi fortitudo. Una in rerum externarum deſpicientiâ ponitur : cum perſuaſum nobis eſt, hominem nihil, niſi quod honeſtum decorumque ſit, aut admirari *Cicer. 1. Offic. n. 66.*

aut expetere oportere; nullique neque perturbationi animi, neque fortunæ, ſuccumbere. Altera animi fortitudo eſt, ut res geras magnas illas quidem & maxime utiles, ſed vehementer arduas, plenaſque laborum ac periculorum.

Num.62. Ea animi elatio, quæ cernitur in adeundis periculis, & laboribus ſuſtinendis, ſi juſtitia vacat, pugnatque non pro ſalute communi, ſed pro ſuis commodis, in vitio eſt. Itaque probe definitur a Stoicis Fortitudo, cum eam virtutem eſſe dicunt pugnantem pro æquitate.

Aur. Victor.Ep. c.2. Dicitur Auguſtus adeo ſimultates, turbas, bella execratus eſſe, ut niſi juſtis de cauſis nunquam genti cuiquam bellum intulerit.

CAPUT II.

Bellicæ fortitudinis exempla.

Cicer.1. Off. n.77. I. Nunquam periculi fuga committendum eſt, ut imbelles timidique videamur. Sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis ſine cauſa: quo nihil poteſt eſſe ſtultius. In tranquillo tempeſtatem adverſam optare, de-

dementis eſt: ſubvenire autem tempeſtati quavis ratione, ſapientis.

Temere in acie verſari, & manu cum hoſte confligere, immane quoddam & belluarum ſimile eſt. Sed cum tempus neceſſitaſque poſtulat, decertandum manu eſt, & mors ſervituti turpitudinique anteponenda. *Num.75.*

2. Tarquinii Roma pulſi perfugerunt ad Porſenam Etruſcorum regem: qui eorum precibus motus, bellum Romanis intulit, ut ejectos in urbem reduceret. Cum Etruſcorum exercitus adeſſet, duce Porſena; Romani ex agris in urbem demigrant, eamque ſæpiunt præſidiis. Aliæ urbis partes muris, aliæ Tiberi amne objecto, videbantur tutæ. Sed pons Sublicius iter hoſti dediſſet, niſi illo die Roma virum unum, Horatium Coclitem, munimentum habuiſſet. Hic ubi hoſtem e capto Janiculo decurrere in urbem vidit, ſocios autem ſuos, deſerto pontis præſidio, fugere; eos obteſtans monuit, ut pontem ferro ignique interrumperent, dum ipſe impetum Etruſcorum exciperet. Vadit inde in primum aditum pontis, armis in hoſtem obverſis ad prælium ineundum. *Livius l.2. c.9. 10.*

Cum Horatio Romanos duos pudor tenuit, Lartium & Tolumnium, ambos claros genere factiſque. Cum his primam periculi & pugnæ procellam parumper ſuſtinuit. Deinde eos cedere in tutum coëgit. Circumferens inde truces minaciter oculos ad proceres Etruſcorum, nunc ſingulos provocabat, nunc increpabat omnes, *ſervos regum ſuperborum* vocans, *qui ſuæ libertatis immemores, alienam oppugnatum venirent*. Cunctati aliquandiu illi ſunt: deinde pudor commovit eorum aciem, & clamore ſublato undique in unum Horatium tela conjecere. Quæ cum in objecto ſcuto hæſiſſent, neque ille minus obſtinatus pontis aditum obſtrueret; virum impetu facto parabant detrudere, cum ſimul fragor rupti pontis, ſimul clamor Romanorum ſublatus, eorum impetum ſuſtinuit. Tum Cocles: *Tiberine pater*, inquit, *te, ſancte, precor, hæc arma & hunc militem propitio flumine accipias*. Inde armatus in Tiberim deſiluit: multiſque ſuperincidentibus telis incolumis ad ſuos tranavit, rem auſus plus famæ habituram ad poſteros, quam fidei.

Grata erga tantam virtutem civitas fuit:

fuit: ſtatua in comitio poſita: tantum agri, quantum uno die arare potuit, datum. Privata quoque inter publicos honóres ſtudia eminebant: nam in magna annonæ inopia quiſque pro domeſticis copiis aliquid ei contulit, fraudans ſe ipſe victu ſuo.

3. Bello primo Punico cum Imperator Pœnorum colles quoſdam opportunos in Sicilia prior occupaſſet; exercitus vero Romanus ſe temere demiſiſſet in ſubjectos collibus illis ſaltus; acceſſit ad Conſulem Tribunus militum, de cujus nomine non convenit inter antiquos Scriptores: nam alii Q. Cædicium, alii Laberium, plures Calpurnium Flammam vocant. Is, ubi oſtendit quantum periculi ex loci iniquitate inſtaret: *Cenſeo*, inquit, *ſi rem Romanam ſervare vis, id faciendum, ut milites quadringentos ire jubeas ad hanc, quam cernis petram, inter medios hoſtes aſperam atque editam, eamque ut capiant imperes horteriſque. Futurum enim profecto eſt, ut hoſtium fortiſſimus quiſque & promptiſſimus properet ad occurſandum illis, & pugnandum; atque ita circa eam petram atrox pugna fiat, in qua omnes illi, quos dico, quadringenti milites noſtri obtrun-*

A. Gell. l.3. c.7. *Livius l.22. c.60.* *Senec. ep.82.* *A. Vict. c.39.*

truncabuntur. At tu interea, alligatis illo uno negotio hostibus, & in ea cæde occupatis, tempus habebis exercitus ex loco infesto educendi. Alia, nisi hæc, salutis via nulla est. Fidum quidem & providum hoc consilium videtur: Respondit Consul: *Sed quisnam erit qui ducat quadringentos illos milites ad eum locum inter cuneos hostium? Si alium*, inquit Tribunus, *neminem reperis, me licet ad hoc periculum utare. Ego hanc tibi & Reipublicæ animam do*. Consul Tribuno gratias egit, & meritas laudes tribuit.

Ille traditos sibi quadringentos milites admonens quem in locum deduceret, & quo consilio: *Ire*, inquit, *commilitones, illo necesse est, unde redire non est necesse. Moriamur, & morte nostra eripiamus ex obsidione circumventas legiones.* Tum omnes nulla spe evadendi, sed amore laudis & servandi exercitus cupiditate accensi, proficiscuntur. Hostes eam hominum manum venire ad se demirati in incerto primum sunt quo ire pergant. Sed ubi apparuit eos ad illam petram occupandam iter intendere; mittit adversum illos Carthaginensium imperator strenuissimum quemque ex peditatu & equitatu suo militem. Romani

mani circumveniuntur, circumventi repugnant. Fit prælium diu anceps. Tandem ſuperat multitudo. Quadringenti omnes perfoſſi gladiis, aut miſſilibus operti, cadunt. Conſul, interim dum ea pugna fit, ſe in loca edita & tuta ſubducit. Dii immortales Tribuno militum fortunam ex virtute ejus dedere. Nam ita evenit, ut, cum multifariam ſaucius factus eſſet nullum in capite vulnus acciperet. Inter mortuos multis confoſſus vulneribus, ſed adhuc ſpirans, inventus, convaluit: ſæpeque poſtea operam reipublicæ ſtrænuam præbuit.

4. Leonidas quoque Lacedæmonius cum trecentis civibus apud Thermopylas objectus Xerxi in Græciam irrumpenti cum innumerabili militum copia, maluit occumbere dimicando, quam aſſignatam ſibi a patria ſtationem deſerere. Ideoque tam alacri animo cohortatus eſt ſuos ad id prælium, quo perituri erant, ut diceret: *Sic prandete, commilitones, tanquam apud inferos cœnaturi*. Mors erat denunciata trecentis illis Lacedæmoniis: nec victoriam ſperabant, nec reditum: ille locus iis ſepulcrum futurus erat. Perinde tamen

A. Gell. loco cit. Valer. l. 3. c. 2. Senec. ep. 82. & benef. c. 31.

ac victoria esset promissa, ductori intrepide paruerunt.

Lacedemonii Leonidam & socios ejus pro patria cæsos decoravere sepulcris statuis, elogiis. Tribuno militum Romano egregii facinoris merces data est corona graminea, qua nulla nobilior corona fuit in præmium virtutis bellicæ apud populum terrarum principem, & quæ ab universo exercitu servato decerni solebat.

Plinius l.22.c 3.4.

Populi Romani honores quondam fuerunt rari & tenues, ob eamque causam gloriosi: postea vero effusi fuere, & ideo viles. Sic olim apud Athenienses fuisse reperimus. Thrasybulo enim, pro magnis in patriam meritis, honoris ergo corona a populo data est, facta e duabus virgulis oleaginis: quæ magnæ ei gloriæ fuit, quaque ille contentus nihil amplius requisivit.

Corn. Nep. in Miltiade c.6. In Thrasyb. c.4.

5. Epaminondas non Thebanorum modo, sed omnium ætatis suæ Græcorum sine controversia princeps extitit. Antequam eo duce uterentur Thebani, nullum memorabile bellum gesserunt, & eo extincto, suis tantum cladibus insignes fuere, ut manifestum sit, patriæ gloriam & natam & extinctam

Diodor. frag. Justinus. l.6. c.8.

cum

cum eo fuiſſe. Quam fortiter vero & libenter vitam pro patria profuderit, hæc declarant quæ de ejus morte narrantur. Cum Thebanorum imperator adverſus Lacedæmonios acie inſtructa conſtitiſſet prope urbem Mantineam; Lacedæmonii, qui in ejus unius pernicie ſitam putabant ſalutem ſuam, univerſi impetum fecerunt in eum, neque prius abſceſſerunt; quam haſtili eminus percuſſum, dum fortiſſime pugnaret, concidere conſpexerunt. Epaminondam expiranti ſimilem cum incaſtra detuliſſent ſui; paulatim redeunte animo circumſtantes amicos agnovit, & animadvertit mortiferum ſe vulnus accepiſſe, ſimulque animam ſtatim amiſſurum, ſi extraheretur ferrum quod in corpore remanſerat. Tunc quæſivit, *ſalvuſne eſſet clypeus*? Cum ſalvum eſſe flentes ſui reſpondiſſent, & allatum oſculatus eſſet, velut laborum gloriæque ſocium, rogavit, *eſſentne fuſi hoſtes*? Cumque id quoque, ut cupiebat, audiviſſet: *Bene ſe res habet*, inquit, *& ſatis vixi*. Tum evelli juſſit eam, qua tranſfixus erat, haſtam, &, multo ſanguine profuſo, in lætitia & in victoria eſt mortuus.

Corn. Nep. in Epam.

Cicer. 1. de fin. n. 97.

Plut. Apoph. Quod vero de clypeo suo sollicitus fuerit Epaminondas, mirum non debet videri. Nihil enim apud Græcos, atque in primis Lacedæmonios, magis dedecori erat militi, quam e pugna reverti amisso clypeo: quemadmodum summæ laudi ducebatur, militem vulneribus adverso corpore acceptis occisum, & clypeo impositum, in patriam reportari. Unde mulier Lacæna filio ad bellum proficiscenti scutum tradens, dixisse fertur: *Aut hoc*, *aut in hoc*. Id est, aut hoc scutum domum refer e pugna, aut ipse in hoc scuto jacens domum reporteris.

Justin. l. 2. c. 9. 6. Magnis veterum scriptorum laudibus celebrata est Cynegiri militis Atheniensis gloria: qui cum in campis Marathoniis, duce Miltiade, magnam Persarum cædem fecisset, hostesque fugientes in naves egisset; onustam navem dextra manu tenuit, nec prius dimisit, quam manum amitteret. Amputata dextra, navem sinistra comprehendit. Quam & ipsam cum amisisset; ad postremum morsu navem detinuit. Mirum est tantam in Cynegiro virtutem fuisse, ut non cæde hostium fatigatus, non duabus manibus amissis victus,

ad

ad poſtremum, veluti fera, dentibus dimicaverit.

CAPUT III.

Fortitudo domeſtica non eſt inferior militari.

1. Sunt domeſticæ fortitudines non inferiores militaribus: nec plus Scipio Æmilianus, ſingularis & vir & imperator, in exſcindenda Numantia reipublicæ Romanæ profuit, quam eodem tempore P. Scipio Naſica, cum Tiberium Gracchum interemit. *Cicer. 1. Off. n. 76.*

Cum Tiberius Gracchus Tribunus plebis, occupato profuſis largitionibus favore populi, rempublicam oppreſſam teneret, palamque dictitaret omnia per plebem agi debere, Senatu interemto; in ædem Fidei convocati Patres Conſcripti a Conſule Mucio Scævola, deliberabant quidnam faciendum eſſet in tali tempeſtate: cunctiſque cenſentibus, ut Conſul armis rempublicam tueretur. Scævola negavit ſe quidquam vi acturum. Tum Scipio Naſica, qui conſobrinus Tiberii Gracchi erat; patriam cognationi præferens: *Quoniam*, inquit, *Conſul, dum conſuetum juris ordinem* *Valer. l. 3. c. 2.* *Patercul. l. 2. c. 2.*

nem servat, res nostras in hoc periculum adducit, ut cum omnibus legibus imperium Romanum corruat: egomet privatus voluntati vestræ, Patres Conscripti, me ducem offero. Ac deinde sublata dextera, quasi signum extolleret, proclamavit: *Qui rempublicam salvam esse volunt, me sequantur.* Hisque verbis cunctatione bonorum omnium discussa, Gracchum cum scelerata factione, quas merebatur, pœnas persolvere coëgit, eumque manu suâ interfecit. Quod factum cum plebs graviter ferret, Tribunique singulos Senatores in concionem productos interrogarent, quis auctor cædis fuisset; ceteri quidem omnes veriti concitatæ multitudinis furorem a se id factum negabant, variisque & obliquis responsionibus utebantur. Solus Scipio Nasica sua manu cædem esse factam professus est. Tum vero constantia & auctoritate viri mota plebs conticuit.

Diod. Sic. l. 34.

2. Q. Metelli, cognomento Numidici, præclarum imperium in re militari fuit, egregia Censura, omnis vita plena gravitatis. Cum ab inimicis accusatus causam de pecuniis repetundis diceret, & ipsius tabulæ circumferrentur

Cicer. pro Domo. pro Balbo. pro Plancio.

tur judicibus inſpiciendæ ; nemo ex illis fuit, quin removeret oculos, & ſe totum averteret, ne quiſquam dubitaſſe videretur verum an falſum eſſet quod ille retulerat in tabulas. Hujus viri laudem magnitudo animi & calamitas propagavit ad memoriam ſempiternam. De civitate decedere, quam de ſententia, maluit; eique ſalus patriæ dulcior, quam conſpectus, fuit.

Legem tulerat Saturninus Tribunus plebis, ut Senatus in concione juraret, ſe quidquid populus juſſiſſet comprobaturum, neque ullo modo impugnaturum. Hanc legem quia Metellus cenſebat & Senatus majeſtati adverſam, & Reipublicæ pernicioſam, palam dixit ſe nunquam in eam juraturum : & tanti viri auctoritate motus Senatus, e foro domum diſceſſit. Poſt paucos dies cum Saturninus vocatos ad Roſtra Patres minando compelleret ad præſtandum jusjurandum ; Marius ſextum Conſul juravit primus, eumque populus plauſu & lætis acclamationibus excepit. Senatores deinde omnes, ſuo quiſque ordine, populi metu jurarunt; donec ad Metellum ventum eſt : qui, orantibus licet & obſecrantibus amicis

Plut. in Mario.

ut

ut juraret, ne graviſſimas pœnas ſubiret, quæ erant a Saturnino propoſitæ, nihil ex animi fortitudine remiſit: ſed moribus ſuis ſerviens, & acerbiſſima quæque potius perpeti paratus, quam quidquam turpe facere, diſceſſit e concione: tumque deducentibus eum domum amicis dixit: *Aliquid ſceleris admittere, improbum eſſe: bene agere, ubi nullum periculum eſſet, vulgare: proprium vero viri boni, etiam cum periculo ſequi quod rectum eſſet.*

Metello aqua & igni interdictum eſt, & lata rogatio a Saturnino, ne quis eum tecto reciperet: videbatur quoque plebecula etiam ad cædem ejus parata. Quidquid virorum bonorum Romæ fuit ad illius ædes confluxit, ejus vicem dolens, & operam pollicens. At ille eos ſuâ causâ ſeditionem in urbe movere vetuit, cum contentione & armis ſuperior poſſet eſſe, & urbe diſceſſit, hæc ſecum reputans: *Si rerum melior ſtatus fiat, & populo ſana mens redeat; magna cum laude in patriam revocabor. Si contra nulla rebus & animis mutatio accedet, optimum erit abeſſe.* Honeſtum Rhodi ſeceſſum invenit, ibique litteris ac philoſophiæ operam dedit, donec Sena-

Senatus auctoritate populique jussu revocatus est in patriam, tanto quidem omnium gaudio, ut dies totus non sufficeret gratulationibus illum ad portam urbis excipientium. Sic Q. Metellus nec triumphis, nec honoribus clarior fuit, quam aut causa exilii, aut exilio, aut reditu.

Appian. l.1. bell. civil. Paterc. l.2. c.15.

Opprimi in bona causa melius est, quam male cedere.

3. Cum Tribuni plebis auctore Cæsare Consule legem Agrariam tulissent, addidissentque ut Senatus in eam juraret, mulcta gravi sancita in eum qui non jurasset: jurarunt Senatores omnes, non Metelli fortitudinem imitati, sed exilium metuentes. Catonem nec muliebres lacrymæ, nec propinquorum atque amicorum verba infringere potuerant. Tandem ejus constantiam expugnavit Cicero, inter cetera admonens; *si Cato Roma opus non haberet, at Romam Catone opus habere*. Accessit ergo ad jurandum novissimus, si unum amicum ejus Favonium excipias.

Cicer. 3. de leg. n. 34. Plut. in Caton. Utic.

Hac victoria elatus Cæsar aliam legem ferendam curavit. Cui cum nemo præter Catonem obstitisset; hunc a Rostris in vincula rapi jussit, nihil

de libertate linguæ remittentem, sed in ipsa ad carcerem via de lege disserentem, atque commonentem cives, ut talia molientibus adversarentur. Sequebatur Catonem mœstus Senatus, & optimus quisque e populo, tacite indignantes. Id non latebat Cæsarem: sed expectabat dum aut ad humiles preces Cato sese demitteret, aut ad populum provocaret. Quod ubi frustra a se sperari animadvertit; pudore victus e Tribunis unum summisit qui Catonem dimitteret.

Valer. l.3. c.8. 4. C. Piso mirifice & constanter Consulem egit, turbulento reipublicæ statu: ut narratione insequenti patebit. M. Palicani seditiosissimi hominis pestiferis blanditiis captus populus Romanus, summum dedecus admittere parabat, mandando amplissimo imperio homini ei, cujus factis supplicium potius, quam honos, debebatur: & Tribuni satis per se concitatæ multitudinis temeritatem suis concionibus inflammabant. In hoc miserando pariter & erubescendo statu civitatis, cum Rostra conscendisset Piso, & interrogaretur an Palicanum renunciaturus esset Consulem, si populi suffragia in

eo creando consensissent; primo respondit: *Non existimare se tantis tenebris effusam esse rempublicam, ut eo indignitatis veniretur*. Deinde cum perseveranter instarent, ac dicerent: *Age, si ventum fuerit, quid facies? Non renunciabo*, inquit. Quo quidem tam brevi & forti responso Piso Consulatum Palicano, priusquam illum adipisceretur, eripuit.

5. Cum Eurybiades baculum sustulisset in Themistoclem sententiæ suæ adversantem: *Percute*, inquit Themistocles, *sed audi*. Eam animi moderationem simul & magnitudinem miratus Eurybiades, Themistoclem loqui, quantum vellet, jussit, & ab eo ad meliora consilia revocatus est. *Plut. in Themist.*

CAPUT IV.

Imperare sibi, maximum imperium est.

1. Vera & sapiens animi magnitudo in duobus cernitur, si & id solum quod honestum sit, bonum judices, & omni animi perturbatione liber sis. Nam fortis animi magnique est, & ea, quæ plerisque eximia & præclara *Cicer. 1. Off. n. 67.*

ra videntur, parva ducere ac contemnere; & ea, quæ videntur acerba, ita ferre, ut nihil discedat a dignitate sapientis. Non est autem consentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate: nec qui invictum se a labore præstiterit, vinci a voluptate.

Senec. ep. 113. O quam magnis homines erroribus tenentur, qui jus dominandi trans maria cupiunt extendere, felicissimosque se judicant, si multas armis provincias obtinent, & novas veteribus adjungunt! ignari, imperare sibi, maximum imperium esse: sicut servire cupiditatibus, gravissima servitus est.

Quæst. l. 3. in præf. Quid præcipuum in rebus humanis est? Vitia domuisse. Hac nulla est major victoria. Multi sunt, qui urbes, qui populos habuere in potestate: paucissimi, qui se.

P. Syrus. Stultum est imperare ceteris, qui nescit sibi.

Senec. 5. benef. n. 7. 2. Gentes barbaras & alieni imperii impatientes regere facilius est, quam animum suum continere. Satis instructi contra hostes, sæpe contra fortunam & cupiditatem inermes sunt.

Ep. 113. Alexander quidem Persas, Hircanos, In-

Indos, & ceteras uſque ad Oceanum gentes vaſtavit fugavitque: at tot regum & populorum victor, iræ, triſtitiæ, voluptati ſuccubuit: id enim ſtuduerat, ut omnia potius haberet in poteſtate, quam affectus. Quem arma Perſarum non fregerant, vitia vicerunt. Victo ad Arbela Dario, palam cupiditates ſuas ſolvit, & priſtinam moderationem ac continentiam in ſuperbiam ac laſciviam vertit. Purpureum diadema, quale Darius habuerat capiti circumdedit, veſtemque Perſicam ſumpſit. Et ille quidem ſe Perſarum ſpolia geſtare dicebat; ſed cum illis quoque eorum mores induerat, & ſuperbiam habitus animi inſolentia ſequebatur. *Quint. Curt. l. 6. c. 2. 6.*

3. Hanc Cæſari laudem eximiam tribuit Cicero, quod iram ſuam non minus fortiter viciſſet, quam hoſtes vicerat. Domuiſti, Cæſar, gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes. Sed tamen ea viciſti, quæ & naturam & conditionem, ut vinci poſſent, habebant. Nulla eſt enim tanta vis, tantaque copia, quæ non ferro ac viribus debilitari *Cicer. pro Marc. n. 8.*

ri frangique possit. Verum animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, si quis sciat; non ego eum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico.

P. Syrus. Bis vincit, qui se vicit in victoria.
Iracundiam qui vincit, hostem superat maximum.

Livius l.30. c.14. Cum Scipio, quod partam de Syphace rege victoriam, vidisset Massinissam intempestivo Sophonisbæ captivæ amore captum; ei abducto in secretum dixit: *Non est, mihi crede, tantum ab hostibus armatis ætati nostræ periculum, quantum ab circumfusis undique voluptatibus. Qui eas sua temperantia frænavit ac domuit, næ ille multo majus decus majoremque victoriam sibi peperit, quam nos Syphace victo habemus.*

CAPUT V.

Vitiorum irritamenta sunt fugienda.

Livius l.23. c.2. 4. 18. 1. Capua, Campaniæ urbs, prona semper in luxuriam fuit, non modo ingeniorum vitio, sed etiam affluenti copia voluptatum, quas longa indulgentia fortunæ & loci amœnitas submi-

ministrabant. Cum illuc iter flexisset Annibal, victis ad Cannas Romanis; ibi majorem partem hiemis sub tectis habuit exercitum, duratum prius adversus mala, & nondum expertum bona. Itaque quos nulla vis mali vicerat, perdidere nimia bona & voluptates immodicæ. Somnus enim, & vinum, & epulæ, & otium consuetudine in dies blandius, ita enervaverunt corpora animosque, ut vires ad deinceps vincendum ademerit; & Marcellus vere dixisse videatur. *Capuam Annibali Cannas fuisse*. *Livius l.23. c.45.*

2. Non tantum corpori, sed etiam moribus, salubrem locum eligere debemus. Inter popinas habitare nolim, videre ebrios per littora errantes, & symphoniarum cantibus perstrepentes lacus. Id agere debemus, ut irritamenta vitiorum quamlongissime profugiamus. Indurandus est animus, & a blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Una Annibalem hiberna solverunt: & Campania enervavit virum illum nivibus atque Alpibus indomitum. Armis vicit, vitiis victus est. Persequenda sunt vitia sine modo, sine fine. Debellandæ sunt in primis volupta- *Senec. ep.51.*

luptates, quæ ſæva etiam ingenia ad ſe rapuerunt. Nihil delicate, nihil molliter eſt faciendum: non emolliendus animus. Itaque loca ſeria ſanctaque ad habitandum eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia: nec dubie ad corrumpendum vigorem aliquid poteſt regio. Severior loci diſciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit.

Q. Curt. l.5. c.1. 3. Diutius Babylone, quam uſquam, conſtitit Alexander: nec ullus locus diſciplinæ militari magis nocuit. Nihil urbis ejus moribus corruptius, nihil ad irritandas illiciendaſque voluptates apptius fuit. Babylonii quippe maxime in vinum, & quæ ebrietatem ſequuntur, effuſi erant, Inter has delicias & flagitia exercitus ille domitor Aſiæ per triginta quatuor dies ſaginatus, haud dubie debilior fuiſſet ad ea quæ ſequebatur bella, ſi cum forti hoſte decertaſſet.

CAPUT VI.

Anguſti animi eſt amare divitias, magni contemnere.

Cicer. 1. Off. n.68. 1. Pecuniæ fugienda cupiditas. Nihil enim eſt tam anguſti animi tam-

que

que parvi, quam amare divitias.

Nihil honestius magnificentiusque, quam pecuniam contemnere, si non habeas, si habeas, ad beneficentiam liberalitatemque conferre.

Homines maxime admirantur eum qui pecunia non movetur, & illum quasi igni probatum arbitrantur. *2. Offic. n.38.*

2. Cum est concupita pecunia, nec adhibita continuo Ratio, quasi quædam medicina, quæ sanaret eam cupiditatem; permanat in venas, & inhæret in visceribus illud malum, existitque ægrotatio, cui nomen est Avaritia: quæ evelli inveterata non potest. Itaque *4. Tusc. n.24.*

Principiis obsta. Sero medicina paratur, *Ovid. de Remed. v. 91.*
Cum mala per longas convaluere moras.

Avaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupivit. Ea semper infinita, & insatiabilis est; neque copia neque inopia minuitur. Etenim *Sallust. Catil. c. 11.*

Avarum irritat, non satiat, pecunia. *P. Syrus.*
Avarus animus nullo satiatur lucro.
Tam deest avaro quod habet, quam quod non habet.

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Sallust. 1. ad Cæs. 3. Provideas oportet, ut juventus probitati & induſtriæ, non ſumtibus neque divitiis, ſtudeat. Id ita eveniet, ſi pecuniæ, quæ maxima omnium pernicies eſt, decus demſeris.

Senec. ep. 115. Ex quo pecunia in honore eſſe cœpit, non quæritur quale ſit aliquid, ſed quanti pretii. Hæc ipſa, quæ magiſtratus & judices facit, tot magiſtratus, tot judices detinet, pecunia.

Ovidius 3. Amor. eleg. 7. Curia pauperibus clauſa eſt: dat cenſus honores.

Senec. ibid. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris animis infuſa cupiditas, altius inſedit, crevitque nobiſcum. Deinde totus populus in ceteris diſcors, in hoc convenit. Hoc ſuſpiciunt, hoc ſuis optant, hoc Diis conſecrant velut rerum humanarum maximum, cum grati videri volunt. Denique eo mores ſunt redacti, ut paupertas probro ſit contempta divitibus, inviſa pauperibus, & loca cuncta his vocibus perſonare videantur:

Horat. 1. l. ep. 1. O cives, cives, quærenda pecunia primum eſt,

Vir-

Virtus poſt nummos. *Propert. 3. el. 12.*

Aurea nunc vere ſunt ſæcula: plurimus auro
Venit honos.

Tempore crevit amor, qui nunc eſt ſummus, habendi: *Ovidius l. 1. Faſt. v. 195. & 211.*
Vix ultra, quo jam progrediatur, habet.
Creverunt & opes, & opum furioſa cupido:
Et cum poſſideant plurima, plura volunt.
Sic quibus intumuit ſuffuſa venter ab unda,
Quo plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ.
In pretio pretium nunc eſt. Dat cenſus honores:
Cenſus amicitias: pauper ubique jacet.

Tam rarum eſt liberalitatis exemplar, ea invaſit homines habendi cupido, ut poſſideri magis a divitiis, quam eas poſſidere, videantur. *Plin. l. 9. ep. 30.*

CAPUT VII.

Horat. l. 1. ep. 2. *Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.*

L. 4. Od. 9. 1. Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum. Rectius occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramque callet pauperiem pati,
Pejusque letho flagitium timet:
Non ille pro caris amicis,
Aut patria timidus perire.

Valer. l. 4. c. 3. Cicer. de Senec. n. 55. Contemplatus Cato major Manii Curii villam, quæ non longe aberat a sua, admirari satis non poterat vel hominis ipsius continentiam, vel temporum disciplinam. Huic Curio ad focum sedenti in agresti scamno, & ligneo catillo cœnanti, cum magnum auri pondus Samnites attulissent; repudiati ab eo sunt, dixitque: *Non, aurum habere, sibi præclarum videri, sed iis, qui haberent aurum, imperare:* Quo responso Curius Samnitibus ostendit, se ut non acie vinci, sic non pecunia corrumpi posse.

Valer. ibid. Idem cum ex Italia Pyrrhum expulisset; nihil omnino ex præda regia, quæ

quæ exercitum urbemque ditaverat, attigit, præter guttum ligneum, quo deinde ad ſacrificia uſus eſt. Cumque Senatus civibus ſeptena jugera agri ex hoſtibus capti aſſignaſſet, ipſi autem quinquaginta; plus accipere, quam ſingulis e plebe datum fuerat, noluit: parum idoneum, imo etiam pernicioſum, reipublicæ civem eum exiſtimans, cui ſeptem jugera non eſſent ſatis. *Auctor. de vir. ill. c. 33.* *Plin. l. 18. c. 3.*

2. Non ditior Curio Atilius Regulus fuit. Cum in Africa Carthaginis opes crebris præliis contunderet, ac prorogatum ſibi ob res bene geſtas imperium cognoviſſet; ſcripſit Conſulibus, villicum agelli quem ſeptem jugerum habebat, mortuum eſſe; & ſervum, quem ille conduxerat, occaſionem nactum, aufugiſſe, ablato ruſtico inſtrumento: ideoque petere, ſe, ut ſibi ſucceſſor in Africam mitteretur, ne, deſerto agro, non eſſet unde uxor & liberi alerentur. Quæ poſtquam Senatus a Conſulibus accepit; res, quas Regulus amiſerat, publica impenſa redimi juſſit, agellum dari colendum, & alimenta conjugi ac liberis præberi. *Valer. l. 4. c. 4.*

3. Legati a Samnitibus ad C. Fabricium imperatorem Romanorum ve- *A. Gell. l. 1. c. 14.*

nerunt : & commemoratis quæ ille benevole in Samnites, post redditam illis pacem, fecerat; dono ei obtulerunt cum servos multos, tum grandem pecuniam, atque orarunt ut acciperet uteretur que. Id vero se facere dixerunt, *quod viderent multa ei ad splendorem domus & victus deesse: neque pro magnitudine ejus ac dignitate lautum illi*
Senec. de Prov. c.3. *apparatum esse*. Cenabat quippe ad focum illas ipsas radices & herbas, quas in agro repurgando triumphalis senex vulserat: totaque ejus supellex argen-
Valer. l.4. c.4. tea salino constabat, & patellâ ad usum sacrorum, quæ tamen ipsa corneo pediculo sustinebatur. Tum Fabricium ferunt respondisse: *Quamdiu cupiditatibus obsistere atque imperare posset, nunquam sibi quidquam defuturum: propterea se pecuniam, qua nihil sibi opus esset, non accipere ab iis, quibus sciret eam usui*
Valer. l.4. c.3. *esse*. Erat certe Fabricius continentiæ suæ beneficio sine pecunia prædives, quia locupletem illum faciebat non multarum rerum possessio, sed paucarum desiderium. Ergo domus ejus, quemadmodum argento & mancipiis Samnitum vacua fuit, ita gloria ex his contemptis parta referta fuisse dici potest. Vivi-

Vivitur parvo bene, cui paternum *Horat.*
Splendet in mensa tenui salinum; *l.2. Od.16.*
Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus auferat.

Qui domum intraverit, nos potiùs *Senec.* miretur, quam supellectilem nostram. *ep.5.* Magnus ille est, qui fictilibus: sic utitur, quemadmodum argento: nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi enim animi est pati non posse divitias.

4. Cum Cajus Cæsar, cui cogno- *Senec.7.* men Caligula, Demetrio philosopho *benef.c.8.* ducenta sestertia donaret; ridens hic *14.* rejecit, ne dignam quidem summam judicans, qua non accepta gloriari posset: miratusque Caji dementiam, quod se putasset hac pecunia posse mutari: *Si tentare*, inquit, *me constituerat*, *toto illi fui experiendus imperio*.

Sunt quidem exempla hæc præcla- *Cicer.* ra: sed mores nostri corrupti deprava- *Off. n.71.* tique sunt amore divitiarum: quarum magnitudo illum fortasse adjuvat, qui habet; quanquam ne id quidem semper: sed fac juvare; an propterea honestior est?

Delectant multos magnifici appara- *Cicer.1.* tus, vitæque cultus cum elegantia & *Off. n.25.*

copia: quibus rebus effectum est, ut infinita pecuniæ cupiditas esset.

CAPUT VIII.

Optimus quisque Græcorum pauperrimus.

Ælian. l. 2. c. 43. 11. c. 9. Viri inter Græcos præstantissimi, per vitam omnem in summa paupertate versati sunt, nec eorum virtus pecunia potuit expugnari.

Ephialtes Sophonidæ filius pauperrimus fuit. Cum vero amici ducenta talenta ei dono darent; ipse non accepit, dixitque: *Hæc non accipio, propter quæ, si gratus videri velim, cogar fortasse aliquid præter jus concedere: si vero* *L. 13. c. 39.* *nihil gratificer, habear ingratus.* Adeo autem eum inopiæ non puduit, ut, homine nescio quo eam illi exprobrante, responderit: *Cur non etiam alterum exprobras, quod justitiam colam.*

L. 5. c. 5. 2. Epaminondas, dux clarissimus Thebanorum, unam solum habebat vestem. Itaque quoties eam mittebat ad fullonem, ipse interea cogebatur se continere domi, quod vestis altera deesset. In hoc statu rerum, cum ei Persarum rex magnam auri copiam mi-

misisset; noluit accipere. Si recte judico, celsiore animo fuit is qui aurum recusavit, quam qui obtulit.

Diomedon Cyzicenus rogatu Artaxerxis Epaminondam pecuniâ corrumpendum susceperat. Venit ergo Thebas cum magno auri pondere, & per Micythum adolescentulum Epaminondæ carissimum, quem quinque talentis corruperat, causam adventus sui ostendit. At ille Diomedonti: *Nihil*, inquit, *opus pecunia est. Nam si ea rex vult, quæ Thebanis sint utilia, gratis facere sum paratus; sin autem contraria, non habet auri neque argenti satis: Namque orbis terrarum divitias accipere nolim pro abjicienda patriæ caritate. Te, qui me incognitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror: tibique ignosco. Sed egredere propere, ne alios corrumpas, cum me non potueris. Tu Micythe, argentum huic redde. Quod nisi confestim facis, ego te tradam magistratui.* Cor. Nep. in Epam. c.4.

Paupertatem vero adeo facile perpessus est Epaminondas, ut de republica nihil præter gloriam ceperit; & amicorum facultatibus, non ad suam, sed ad aliorum paupertatem sublevandam, usus sit. Nam cum aut civium c.3.

ſuorum aliquis ab hoſtibus eſſet captus, aut viri probi virgo nubilis propter paupertatem collocari non poſſet; amicorum conſilium habebat, ab iiſque poſtulabat atque impetrabat, ut pro ſuis quiſque facultatibus conferret ad conficiendam pecuniæ ſummam, qua opus eſſet.

Cor. Nep. in Phocion. c. 1. 3. Etſi ſæpe exercitibus præfuit, ſummoſque magiſtratus geſſit, Phocion Athenienſis, fuit tamen perpetuo pauper, nec ditior fieri voluit, cum facile poſſet. Attulerant ei legati Philippi Macedonum regis magnam pecuniæ vim. Quam quia magno animo repudiabat, eum admonuerunt, ut, ſi ipſe pecunia facile careret, liberis tamen ſuis proſpiceret, quibus difficile futurum eſſet in ſumma paupertate paternam gloriam tueri. His ille: *Si mei ſimiles*, inquit, *erunt filii, idem hic agellus eos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit: Sin diſſimiles ſunt futuri, nolo meis impenſis illorum ali augerique luxuriam*.

Plut. in Phocione. Ælian l. 11. c. 25. l. 11. c. 9. Eidem Phocioni Alexander Philippi filius centum talenta dono miſit. Oblati muneris magnitudine nihil motus Phocion, eos qui pecuniam attulerant per-

percontatus est, *cur sibi uni inter tot Athenienses dona mitteret Alexander?* Quibus respondentibus, *eum unum Alexandro videri virum honestum & bonum. Ergo sinat*, inquit ille, *me talem & haberi & esse*. Institerunt tamen legati, ut allatum auri pondus acciperet, maxime ubi domum ejus ingressi, vilem ubique supellectilem, & uxorem ejus pinsentem viderunt; ipseque, hausta in eorum conspectu aqua e puteo, pedes lavit. At ille non mutata sententia: *Si eam*, inquit, *quam offertis obtruditisque mihi pecuniam accepero, neque ea utar, frustra tantus thesaurus in manus meas venerit: Si vero utar, & mihi & Alexandro malam apud Athenienses famam comparabo*. Sic in Asiam ad Alexandrum reportata fuit illa pecunia; & ditior est visus qui ea æquo animo carere potuit, quam qui obtulit.

Munera sua fuisse a Phocione repudiata moleste ferens Alexander, scripsit ad eum: *Non habere se pro amicis eos, qui nihil a se vellent accipere*. Eamdem pecuniam denuo offerri jussit, & quatuor Asiæ urbes nominari, quarum unam pro arbitrio eligeret, cujus reditibus frueretur. Phocion ne sic qui-

dem quicquam accepit. Ne tamen plane Alexandrum contemnere videretur, hoc regiæ majeſtati dedit, ut liberos dimitti rogaret viros quatuor, qui in arce Sardium vincti tenebantur: quod extemplo præſtitit Alexander.

Antipater dicebat duos ſe Athenis habere amicos, Phocionem & Demadem: quorum alteri perſuadere non poſſet, ut quicquam acciperet; alterum, multa dando, explere nequiret.

CAPUT IX.

Parvo contentus ſapiens, paupertatem non timet.

Cicer 5. Tuſc. n. 89. 1. Quam parvo contentus eſt ſapiens! quam parum paupertatem timet! Etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, gula, ambitio, libido; cum procul ab iis omnibus rebus abſit; cur pecuniam magnopere deſideret, vel potius curet omnino? Ducebat certe pro nihilo pecuniam Anacharſis Scythes, cujus extat epiſtola, his verbis: *Anacharſis Hannoni ſalutem. Mihi amictus eſt, ut Scythis, feræ pellis: calceamentum, pedum callum: Cubile, terra: obſonium, fames: lacte, caſeo, carne veſcor.*

cor. Quare ut ad quietum me licet venias. Munera autem ista tua, vel civibus tuis vel Diis immortalibus dona.

Socrates, qui eum Diis proximum dicebat, cui quam paucissima satis essent, cum aliquando in pompa magnam vim auri atque argenti ferri videret: *Quam multa non desidero!* inquit. Diog. Laert. in Socrat. Cicer. 5. Tusc. n. 90.

2. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima; abduxit legatos ad cœnam in Academiam, iisque apposuit tantum quod satis esset, nullo apparatu. Cum postridie rogarent eum, cui numerari pecuniam juberet? *Quid? vos hesterna*, inquit, *cœnula non intellexistis, me pecunia non egere?* Quo responso factos illos tristiores ut vidit: triginta minas accepit; ne aspernari regis liberalitatem videretur. Cicer. ibid.

3. Diogenes Alexandro roganti, ut diceret, si quid sibi opus esset, libere, ut Cynicus, respondit: *Nunc quidem paulum a sole abstis*. Offecerat videlicet apricanti. His auditis Alexandrum dixisse ferunt: *Nisi Alexander essem, libenter essem Diogenes*. Multo potentior Ibid.

mul-

Senec.5. benef.c.4. & 6. multoque locupletior tunc erat Diogenes omnia possidente Alexandro. Etenim aliquid majus erat, illum nolle, accipere quod offerretur, quam hunc posse dare. Et qui gloriari solebat a nullo se beneficiis victum, eo die victus est, quo vidit aliquem, qui nec dare quicquam posset, nec eripere.

Cicer.5. Tusc. n. 92. Diogenes quidem prædicare solebat, quanto ipsum Regem Persarum felicitate superaret: *Sibi nihil deesse, illi nihil satis unquam fore: se ejus voluptates non desiderare, quibus nunquam satiari ille posset; suas eum consequi nullo modo* Ibid.n.20. *posse* Hæc vere Diogenes: Nam Xerses refertus omnibus præmiis bonisque fortunæ, non peditatu, non equestribus copiis, non navium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit ei qui invenisset novam voluptatem. Qua inventa ipse non fuit contentus. Neque enim unquam finem invenit libido.

CAPUT X.

Divitiæ atque otium pestes virtutis.

Justinus l.3. c.2. 1. Ut Lacedæmoniis nihil superesset quod magnopere quærerent, præter lau-

laudem virtutis; auri argentique usum, velut omnium scelerum materiam, sustulit Lycurgus. Hocque adeo severe ab illo interdictum scribunt, ut inquireretur de auri possessione, tanquam de gravi scelere: & qui hac in re contra leges peccasse deprehensus esset, morte pœnas daret. Solo ferreo nummo uti permisit, qui ita gravis pondere & mole amplus erat ut ad transferendum non ita magnum ejusmodi nummorum numerum, plaustro opus esset. Emi autem pleraque non pecunia, sed mutatione mercium jussit. Fundos æqualiter inter omnes divisit, ut æquata patrimonia neminem altero potentiorem redderent. *Plutar. in Lycur. Xenoph. in Lacon.*

Cum Lacedæmoniis solitum esset non solum in acie adversus hostem, sed etiam domi adversus divitias, invictum animum gerere; Lacedæmonius adolescens, qui vilissimo pretio fundum emerat, in judicium vocatus est apud magistratus, & damnatus. Mali quippe exempli visum est, juvenem lucri studio teneri. *Ælian. l. 14. c. 44.*

Alter Lacedæmonius nomine Timandridas peregre abiens, domus suæ ac rei familiaris curam filio reliquit. Rever- *Ibid. c. 31.*

versus postea, ab eo rem suam multo ampliorem factam cum comperisset; dixit: *Magnam ab illo Diis, propinquis: amicis, hospitibus ac pauperibus factam esse iniuriam: quæ enim in facultatibus, præter necessaria ad vitam, abundarent, ea in illos esse eroganda.*

Ælian. l.14. c.29. Plutar. in Lycurgo & Sylla.

2. Tamdiu gloria, & potentia floruit Lacedæmoniorum respublica, quamdiu apud eam paupertatis amor viguit. Invictam per quingentos annos præstiterat severa Lycurgi disciplina: intra annos haud multos divitiæ pessum dedere. Primus Lysander iis, quibus carebat ipse, vitiis patriam infecit; & pecuniæ abstinens, ejus cupiditatem injecit civibus. Quidquid auri, & argenti ex præda hostili redegerat, non sibi vindicavit, sed Lacedæmonem deferendum curavit, quæ antea ferreis tantum nummis utebatur. Tum vero exortum est inter privatos studium habendi, & sic interiit pristina eorum virtus: suoque ipsi damno intellexere, quam verum esset quod olim Lycurgo interroganti Pythia responderat: *Auro & argento inaccessam esse Spartam oportere.*

3. Quomodo priscorum quoque Ro-

Romanorum virtus labefactata fuerit, narrant his verbis Sallustius & Paterculus. Ubi labore atque justitia respublica crevit, reges magni bello domiti, populi ingentes vi subacti, & Carthago æmula imperii Romani interiit; tum iis, qui labores, pericula, dubias atque asperas res facile toleraverant otium & divitiæ oneri miseriæque fuere. Non lento gradu, sed præcipiti cursu a virtute descitum est, & ad vitia transcursum: vetus disciplina deserta, nova inducta a vigiliis ad somnum, ab armis ad voluptates, a negotiis in otium conversa civitas. Primo pecuniæ, dein imperii cupido crevit. Ea quasi materies omnium malorum fuere. Postquam divitiæ honori esse cœperunt, & eas magistratus atque imperia sequebantur; hebescere virtus, paupertas probro haberi cœpit: juventutem luxuria atque avaritia cum superbia invasere. Sallust. Cat. c. 10. 12. Patercul. l. 1. c. 1.

Vidit P. Scipio posterior quantum periculi patriæ immineret ab nimiis opibus. Nam cum Censor lustrum conderet, & in solito fieri sacrificio scriba solemne precationis carmen ei præiret, quo Dii rogabantur ut populi Romani res meliores amplioresque facerent: Valer. l. 4. c. 1.

Sa-

Satis, inquit, *bonæ*, *ac magnæ ſunt*: *Itaque precor ut eas perpetuo incolumes ſervent*. Ac protinus ad hunc modum carmen emendari juſſit. Qua votorum verecundia deinceps Cenſores in condendis luſtris uſi ſunt.

CAPUT XI.

Vera bona virtus & doctrina.

Senec. de conſt. c. 5. 1. Urbem Megara ceperat Demetrius, cui cognomen Poliorcetes fuit. Ab hoc Stilpon philoſophus interrogatus, num quid perdidiſſet? *Nihil*, inquit: *omnia namque mea mecum ſunt*: Atqui & patrimonium ejus in prædam ceſſerat, & filias rapuerat hoſtis, & Patriam expugnaverat. Ille tamen nihil ſe damni paſſum fuiſſe teſtatus eſt. Habebat enim ſecum vera bona, doctrinam ſcilicet, & virtutem, in quæ hoſtis manum injicere non poterat: & ea, quæ a militibus diripiebantur, non judicabat ſua. Omnium ſcilicet bonorum, quæ extrinſecus adveniunt, incerta poſſeſſio eſt. Ita inter micantes ubique gladios & ruentium tectorum fragorem uni homini par fuit.

2. Nunquam vir ſapiens exiſtimavit

vit in bonis rebus ponenda esse, atque expetenda, imperia, tecta magnifica, pecunias, & eas, quibus plerique hominum maxime adstricti sunt, voluptates: quoniam ea qui habent, non solum augendi libidine cruciantur, sed etiam amittendi metu: & illa esse talia videmus, ut etiam improbi habeant, & obsint probis. Plus apud sapientem vera ratio valet, quam vulgi opinio: neque unquam illos bona perdidisse dicet, qui pecus aut suppellectilem amiserit. Hæc erat sententia Biantis, qui inter septem illos Græciæ sapientes numeratur. Cum patriam ejus Prienem cepisset hostis, ceterique cives multa e suis rebus secum asportarent; admonitus a quodam ut idem ipse faceret: *Ego vero*, inquit, *facio*: *nam omnia mea porto mecum*. Ille hæc munera, vel potius ludibria fortunæ, non putavit sua. Ea vero tantum esse sua existimavit, quæ pectore gestabat, virtutem scilicet & doctrinam.

Cicer. 1. parad. Valer. l. 7. c. 2.

3. Quidquid auri supra & infra terram est, nullius pretii est, si cum virtute comparetur: inquit Plato. Et viris probis illud Solonis in mente semper habendum, & verbis usurpandum:

Plut. de util. ex inim.

dum : *Alii ſibi divitias habeant , nos virtutem .*

CAPUT XII.

Cavenda eſt gloriæ cupiditas , neque imperia expetenda .

Cicer. 1. Off. n. 63. 1. Cavenda eſt gloriæ cupiditas : eripit enim libertatem , pro qua magnanimis viris omnis debet eſſe contentio . Nec vero imperia expetenda ; ac potius aut non accipienda interdum , aut deponenda nonnunquam .

Cor. Nep. & Plut. in Timol. Timoleon Corinthius magnus omnium judicio vir extitit . Namque huic contigit quod neſcio an nulli , ut & patriam oppreſſam a tyranno liberaret , & depulſa a Syracuſis , quibus auxilio erat miſſus , inveterata ſervitute , totam Siciliam in priſtinum ſtatum reſtitueret . Cum frater ejus Timophanes tyrannidem Corinthi occupaſſet , ipſeque particeps regni cum illo poſſet eſſe ; tantum abſuit ab ſocietate ſceleris, ut antetulerit civium ſuorum libertatem ſaluti fratris : & patriæ legibus obtemperare ſatius duxerit , quam imperare . Itaque fratrem tyrannum , ſæpius fruſtra oratum ut civibus libertatem

tem restitueret, interficiendum curavit. Quæ cædes aliis præclarissimum facinus visa est, alii læsam a Timoleonte pietatem fraternam putavere.

Missus a Corinthiis ad ferendam opem Syracusanis, Dionysium tyrannum tota Sicilia depulit: civitatibus leges libertatemque reddidit: & ex maximo bello tantum otium toti insulæ conciliavit, ut urbium conditor videretur. Cum jam tantis esset opibus, ut Siculis etiam invitis imperare posset; tantum autem haberet amorem omnium, ut nullo recusante, summam potentiam obtineret: cum primum potuit, imperium deposuit, & privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. Nullus tamen ei honos qui haberi virtuti solet, defuit: neque postea res ulla gesta est publica, de qua prius sit decretum, quam Timoleontis sententia cognita fuisset. Acceptius præstantiusque nihil est tyrannorum depulsoribus, maxime si molesti ipsi abstinentesque sint. *Aur. Vict. c. 40.*

2. Cum Romæ fama exorta esset Etruscos Samnitesque conscribere ingentes exercitus, & illustres viri Consulatum peterent; omnium animi at- *Livius l. 10. c. 13.*

que

que oculi converſi ſunt in Q. Fabium Maximum, primo non petentem, deinde etiam recuſantem. Acuebat hac moderatione tam juſta civium ſtudia; quæ verecundia legum reſtinguenda, ratus, legem recitari juſſit, qua intra decem annos eumdem Conſulem refici non liceret: tot vero anni non effluxerant ab ultimo ejus conſulatu. Vix præ ſtrepitu audita lex eſt. Tribunique plebis nihil id impedimenti futurum ajebant: ſe enim laturos ad populum, ut legibus ſolveretur. Ille in recuſando perſtabat, rogitans: *Quid ergo attineret leges ferri, quibus per eoſdem, qui tuliſſent, fraus fieret?* & quærens, *jam regi leges, non regere*. Populus nihilominus ſuffragia inibat, & ſingulæ centuriæ Conſulem haud dubie Fabium jubebant. Tum demum conſenſu civitatis victus. Conſulatum accepit, eique is collega eſt datus, quem petierat.

Valer. l.4. c.1. Idem Fabius, cum a ſe quinquies, & a patre, avo, proavo, majoribuſque ſuis Conſulatum geſtum animadverteret, in comitiis, quibus filius ejus ſummo conſenſu Conſul creabatur, flagitavit a populo, ſed fruſtra, ut vacationem hujus honoris Fabiæ genti daret.

ret. Non quod filii virtutibus diffideret: ſed ne maximum imperium in una familia continuaretur. Quid hac moderatione valentius, & mirabilius inveniri poteſt: quæ etiam patrios affectus, qui potentiſſimi habentur, ſuperavit?

3. Comitia Conſulibus creandis habente Fulvio, centuria juniorum, quæ prima ſententiam rogata fuerat declaravit Conſules T. Manlium Torquatum, & T.Otacilium. Cum dubius non eſſet conſenſus totius populi; Manlius, qui præſens erat, ad tribunal Fulvii venit, magna circumfuſus turba quæ gratulandi cauſa venerat, petitque ab eo, ut pauca ſua verba audiret. Erectis omnibus expectatione quidnam poſtulaturus eſſet; oculorum valetudinem excuſavit. Dixit: *Impudentem & gubernatorem & imperatorem futurum eſſe, qui cum alienis oculis ei omnia agenda eſſent, aut poſtularet aut pateretur ſibi aliorum capita & fortunas committi.* Oravitque ut centuria juniorum in ſuffragium rediret, & in Conſulibus creandis meminiſſet belli, quod in Italia eſſet, graviſſimi. Succlamavit centuria frequens nihil ſe mutare ſententiæ, ſeque

Livius 26. c.22.

que

que eosdem Consules dicturam esse. Tum Torquatus: *Neque ego vestros*, inquit, *mores Consul ferre potero, neque vos imperium meum. Redite in suffragium, & cogitate bellum Punicum in Italia, & ducem Annibalem, esse*. Tandem centuria auctoritate viri mota, post petitum atque habitum cum Senioribus colloquium, ex eorum consilio alios consules dixit jam præclare gestis cognitos: Ejusque sententiam omnes centuriæ secutæ sunt.

Valer. l.4. c.1. 4. Maxima superioris Africani merita in patriam paribus ornamentis decorare conati sunt Romani. Voluerunt illi statuas in comitio, in rostris, in curia, in ipsa denique Jovis Æde ponere. Voluerunt imaginem ejus triumphali ornatu indutam inter Deorum simulacra collocare. Voluerunt ei continuum per omnes vitæ annos Consulatum perpetuamque dictaturam tribuere. Quorum sibi nullum neque plebiscito dari, neque senatusconsulto decerni patiens, pene tantum in recusandis honoribus se gessit, quantum gesserat in emerendis.

Aur. Vict. ep. c.54. 5. Diocletianus sponte depositis imperialibus fascibus, in propriis agris con-

consenuit. Quum aliquando ab Herculio atque Galerio ad recipiendum imperium excitaretur; illud tanquam pestem detestans, hoc quoque respondit: *Utinam Salonæ possetis visere olera nostris manibus consita & dimensa, profecto nunquam istud tentandum judicaretis.*

6. Fuit incertum vir melior, an dux, esset Epaminondas. Nam & imperium non sibi, sed patriæ, semper quæsivit: & pecuniæ adeo negligens fuit, ut sumtus funeri defuerit. Gloriæ quoque non cupidior, quam pecuniæ: quippe recusanti omnia imperia ingesta sunt: honoresque ita gessit, ut ornamentum non accipere sed dare ipsi dignitati, videretur. *Justin. l. 6. c. 8.*

CAPUT XIII.

Hoc est regnare, nolle regnare, cum possis.

Senec. 6. benef. c. 37.

1. Cum P. Cornelius Scipio prælio victor, se erga Hispanos gessisset perhumaniter; circumfusa multitudo regem eum ingenti consensu appellavit. Tum Scipio silentio per præconem facto, dixit: *Nomen Imperatoris, quo se milites sui appellassent, sibi maximum es-* *Livius l. 27. c. 19.*

se : Regium nomen , alibi magnum , Romæ intolerabile esse : Si id amplissimum ducerent quod regale esset ; regalem animum in se esse tacite judicare eos posse : ut autem a regis appellatione abstinerent , se orare. Sensere etiam barbari magnitudinem animi id nomen aspernantis, cujus admiratione alii mortales stuperent.

Plut. in Pyrrho. 2. Inter Romanorum legatos, qui ad Pyrrhum de captivis redimendis aut commutandis venerant, C. Fabricius fuit. Cujus postquam audivit Pyrrhus magnum esse apud Romanos nomen, ut viri boni & bello insignis, sed admodum pauperis; eum præ ceteris benigne habuit, contenditque ut munera atque aurum abs se acciperet, in hospitii tantum & amicitiæ pignus. Cuncta oblata respuit Fabricius. Postero die cum illum exterrere cuperet Pyrrhus subito conspectu elephantis, cujus speciem nunquam viderat: imperavit suis, ut bellua, quæ ceteras magnitudine præstaret, Fabricio secum colloquenti admoveretur a tergo post aulæum. Quod ubi factum est: signo dato remotoque aulæo repente, bellua stridorem horrendum emisit, & proboscidem super Fabricii caput suspen-

pendit minaciter. At ille placide ad belluam converſus, ſubriſit, dixitque Pyrrho: *Non me hodie magis commovet tua bellua, quam heri aurum tuum movit*. Admiratus Pyrrhus Fabricii fortitudinem animi & gravitatem, illum privatim invitavit, ut, poſt factam cum Romanis pacem, ſecum vellet vivere primumque ei inter amicos locum atque etiam imperii partem obtulit. Cui ſummiſſa voce fertur Fabricius reſpondiſſe: *Hoc tibi, o rex, non expedit. Nam illi ipſi, qui te nunc tantopere colunt ac mirantur, ſi me cognoverint ac probaverint magis a me regi, quam a te, volent*. *Florus l. 1. c. 18.*

3. Cum Strato Sidonis Rex, urbis deditionem Alexandro feciſſet magis civium voluntate, quam ſua ſponte; ei viſus eſt indignus regno, Hephæſtionique eſt permiſſum, ut regem e Sidoniis conſtitueret eum, quem illo faſtigio digniſſimum arbitraretur. Erant Hephæſtioni hoſpites, juvenes inter ſuos clari: qui facta ipſis ab Hephæſtione poteſtate regnandi, negaverunt quemquam patrio more ad hanc dignitatem evehi poſſe, niſi regia ſtirpe ortum. Admiratus Hephæſtion magni- *Q. Curtius l. 4. c. 1.*

tudinem animi ſpernentis quod alii per ignes ferrumque peterent : *O fortes ! o felices*, inquit , *juvenes ! qui primi intellexiſtis quanto majus eſſet regnum faſtidire , quam accipere . Ceterum date aliquem regiæ ſtirpis , qui meminerit a vobis acceptum habere ſe regnum .* At illi cum viderent , multos avida regnandi cupiditate teneri ; judicarunt neminem eſſe tanto honore digniorem , quam Abdalonimum quemdam , ſtirpi quidem regiæ annexum , ſed qui ob inopiam ſuburbanum hortum exigua mercede coleret . Cauſa ei paupertatis , ſicut pleriſque , probitas erat : intentuſque operi diuturno , ſtrepitum armorum , qui totam Aſiam concuſſerat , non exaudiebat .

Juvenes , de quibus ante dictum eſt , cum regia veſte hortum intrant , quem tum forte , ſteriles herbas eligens , Abdalonimus repurgabat : & rege eo ſalutato , alter ex his : *Veſtis hæc*, inquit, *quam cernis in meis manibus , cum ſqualidis iſtis pannis permutanda tibi eſt . Cape regis animum , & in eam fortunam qua dignus es , iſtam continentiam profer . Atque cum in regali ſolio reſidebis vitæ neciſque omnium civium dominus , cave obli-*

oblivifcaris hujus ftatus in quo accipis regnum, imo hercule propter quem.

Somnio fimilis res Abdalonimo videbatur: & a juvenibus quærebat, an fanæ mentis effent, qui tam proterve fibi illuderent. Sed ut ei cunctanti fqualor ablutus eft, & injecta veftis purpura auroque diftincta, & jurantibus feriam rem effe credidit; iifdem comitantibus in regiam pervenit. Admitti eum Alexander protinus juffit, diuque contemplatus: *Corporis*, inquit, *tui habitus famæ generis non repugnat. Sed velim fcire, inopiam qua patientia tuleris*. Tum ille. *Utinam*, inquit, *eodem animo regnum pati poffim. Hæ manus fuffecere defiderio meo. Nihil habenti, nihil defuit*. Hoc refponfum magnæ indolis fpecimen Alexandro eft vifum. Itaque non Stratonis modo regiam fupellectilem tribui Abdalonimo juffit, fed pleraque etiam ex Perfica præda. Regionem quoque Sidoniis vicinam, ditioni ejus adjecit. Nec fane quidquam ingenium Alexandri folidius & conftantius habuit, quam admirationem veræ laudis & gloriæ.

Quint. Curt. l.8. c.14.

CAPUT XIV.

Gloriæ & famæ jactura facienda est publicæ utilitatis causa.

Cicer. 1. Off. n. 84. 1. Inventi sunt multi, qui non modo pecuniam, sed etiam vitam, pro patria profundere parati essent; iidem gloriæ jacturam ne minimam quidem facere vellent, etiam republica postulante. Ut Callicratidas, qui cum Lacedæmoniorum dux fuisset Peloponnesiaco bello, multaque fecisset egregie; vertit ad extremum omnia, cum consilio non paruit eorum, qui classe cum Atheniensibus ne dimicaret suadebant. Quibus ille respondit: *Lacedæmonios, classe illa amissa, aliam parare posse: se fugere sine suo dedecore non posse.* Quanto melius fecit Q. Fabius Maximus! de quo Ennius.

Unus homo nobis cunctando restituit rem:

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo postque magisque viri nunc gloria claret.

Florus l. 2. c. 6. Livius l. 22. Etenim adversus Annibalem callidum imperatorem, toties victorem, dux

dux a Romanis electus Q. Fabius, novam vincendi artem commentus est, non pugnare, & hostem mora frangere. Unde cunctator est dictus.

Non ignorabat suam cunctationem Romæ infamem esse, seque timidum pro cauto, imbellem pro perito belli haberi. At maluit ut se hostis metueret, quam stulti cives laudarent. Obstinatus in id quod videbat patriæ saluti futurum esse, eodem consiliorum tenore semper bellum gessit. Q. Minucium magistrum Equitum jure imperii æquari Fabio Dictatori jussit populus, veræ virtutis malus æstimator. Quam legem omnes qui Romæ aut in castris erant, æqui atque iniqui, præter ipsum Dictatorem, in contumeliam ejus latam esse judicaverunt. Ipse qua gravitate criminantes se ad multitudinem inimicos tulerat, eâdem & populi in se sævientis injuriam tulit. Invictum tam a civibus quam ab hoste animum retinuit, & patriæ consulere etiam famæ suæ dispendio non destitit.

Ea caritas patriæ esse debet, ut tam ignominia eam, quam morte nostra, si opus sit, servemus. *Livius l. 9. c. 4.*

2. Et honores & contumeliæ vulgi in *Senec. de Const. c. 19.*

in promiscuo habendi sunt : nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa timore aut tædio contumeliarum necessaria omittemus: & publicis privatisque officiis deerimus, dum muliebris nos cura auget aliquid contra animum audiendi.

Cicer. Off. n.65. Vera & sapiens animi magnitudo, honestum in factis positum esse, non in gloria, judicat. Qui ex imperitæ multitudinis judicio pendet, hic in magnis viris non est habendus.

Livius l.22. c.39. Gloriam qui spreverit, veram habebit.

Cicer. 1. Off. n.84. 3. Sunt qui, quod sentiunt, etiamsi optimum sit, tamen invidiæ metu non audent dicere. Quod genus peccandi vitandum est in rebus urbanis: & T. Quintius Capitolinus vitavit. Cum Romæ Patrum ac plebis, certamina civitatem distraherent; Æqui Volscique sustulere animos, & ad ipsa urbis mœnia populabundi accessere. Unde postquam prædas inulti egere, Tribunis delectum militum impedientibus; T. Quintius Capitolinus quartum Consul populum ad concionem vocavit; eumque graviter objurgatum cum libere noluisset quæ agenda essent, hæc subjunxit. *His ego gratiora alia dictu esse* (Livius l.3. c.68.)

scio :

ſcio: ſed me vera pro gratis loqui, etſi meum ingenium non moneret, neceſſitas cogit. Vellem equidem vobis placere, Quirites: ſed malo vos ſalvos eſſe; qualicumque erga me animo futuri eſtis.

CAPUT XV.

Mortem ac dolorem contemnere fortis animi eſt.

Fortitudinis munus duplex maximum, mortis doloriſque contemptio. Fungendum eſt utroque, ſi virtutis compotes, vel potius ſi viri eſſe volumus. *Cicer.3. Tuſc. n. 43.*

Hoc meditatum ab adoleſcentia debet eſſe, mortem ut negligamus. Moriendum enim certe eſt: & id incertum, an eo ipſo die. Qui autem id, quod vitari non poteſt, metuit, is vivere animo quieto nullo modo poteſt. *De Senec. n.20.* *2. Tuſc. n.2.*

Stultum eſt timere quod vitare non potes. *P. Syrus.*

A morte ſemper homines tantumdem abſumus.

Homo vitæ commodatus non donatus eſt.

Non terret ſapientem mors, quæ propter incertos caſus quotidie immi- *1. Tuſc. n.91. &c.*

 net,

net, propter brevitatem vitæ nunquam longe poteſt abeſſe. Dedit nobis natura uſuram vitæ tanquam pecuniæ, nulla præſtituta die. Quid eſt igitur quod querare, ſi repetit cum vult? ea enim conditione acceperas. Quæ vero ætas longa eſt? aut quid omnino homini longum? Apud Hypanim fluvium qui in Pontum influit, Ariſtoteles ait beſtiolas quaſdam naſci, quæ unum diem vivant. Ex his igitur quæ hora diei octava mortua eſt, provecta ætate mortua eſt, quæ vero occidente ſole decrepita. Confer noſtram longiſſimam ætatem cum æternitate, in majore brevitate, quam illæ beſtiolæ, reperiemur.

Ibid n.25. 2. Contemnamus omnes ineptias, beatamque vitam in animi robore ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum deſpicientia, ac mortis contentione ponamus. Nunc quidem cogitationibus molliſſimis ſic effeminamur, ut, ſi mors celerius opinione noſtra adventet, ſpoliati magnis quibuſdam bonis nobis videamur. Quod ſi, dum vivimus expectando, deſiderando, metuendo, pendemus animis, cruciamur, angimur: proh Dii immortales! quam iter illud jucundum eſſe debet,

quo

quo confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo futura sit!

Quam me delectat Theramenes! quam elato est animo! Etsi enim flemus, cum ejus exitum legimus, tamen non miserabiliter vir clarus emoritur. Qui cum, conjectus in carcerem jussu triginta tyrannorum Atheniensium, venenum, ut sitiens, bibisset; reliquum sic e poculo ejecit, ut id resonaret: quo sonitu reddito, ridens, *Propino*, inquit, *hoc pulchro Critiæ*: qui in eum fuerat e tyrannis teterrimus. Græci enim in conviviis solebant nominare cui poculum tradituri essent. Tum servo publico qui venenum præbuerat, poculum dedit perferendum Critiæ. Lusit vir egregius extremo spiritu, cum jam præcordiis conceptam mortem contineret, vereque Critiæ mortem est eam auguratus, quæ brevi consecuta est. *Valer. 3. c. 2.*

CAPUT XVI.

Non quam diu, sed quam bene, vixeris, refert,

1. Nemo tam imperitus est, ut nesciat sibi aliquando moriendum. Tamen cum ad mortem prope accesserit, ter- *Senec. ep. 77.*

giverſatur, timet, plorat. Nonne tibi videretur ſtultiſſimus omnium, qui fleret quod ante annos mille non vixiſſet? Æque ſtultus eſt, qui flet quod poſt annos mille non vivet. Utrumque tempus alienum nobis eſt. Non eris, nec fuiſti. Quid fles? Eo ibis, quo omnia eunt.

Ovid. Metamorph. l. 10. v. 32.

Omnia debentur morti: paulumque morati,
Serius aut citius ſedem properamus ad unam.
Tendimus huc omnes: hæc eſt domus ultima.

Ad Liviam v. 357.

Fata manent omnes, omnes expectat avarus
Portitor, & turbæ vix ſatis una ratis.
Tendimus huc omnes: metam properamus ad unam:
Omnia ſub leges mors vocat atra ſuas.

P. Syrus. Lex univerſa eſt, quæ jubet naſci & mori.

Senec. ibid. Ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc majoribus, hoc omnibus ante te: hoc omnibus poſt te accidet. Quantus te populus moriturorum ſequetur! quantus comitabitur!

multa

multa millia hominum & animalium hoc ipso momento, quo tu mori dubitas animam vario mortis genere emittunt. Quomodo fabula, sic vita: non quam diu, sed quam bene, acta sit, refert.

Quod cuique tempus ad vivendum datur, eo debet esse contentus. Breve tempus ætatis, satis est longum ad bene honesteque vivendum. *Cicer. de Senect. n. 66. 70.*

Stat sua cuique dies; breve & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ: sed famam extendere factis
Hoc virtutis opus. *Virgil. Æn. 10. v. 497.*

2. Major pars mortalium de natura conqueritur quod homini tam breve ad vivendum tempus detur. Verum non inopes vitæ, sed prodigi sumus: eam nulli bonæ rei impendimus, & per luxum & negligentiam defluere sinimus. Sicut amplæ opes, ubi ad malum dominum pervenerunt, momento dissipantur: at quamvis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, sufficiunt, atque etiam usu crescunt. Ita vita, si scias uti, longa est. Ii vero soli uti sciunt, qui sapientiæ vacant. Vivere, bonum non est, sed bene vivere. Itaque non *Senec. de brev. c. 1. 2. ep. 70. 97.*

ut diu vivamus curandum eſt, ſed ut bene. Longa eſt vita, ſi plena eſt. Quid hominem juvant octoginta anni per inertiam exacti? Sapienter ac fortiter factis metiamur cujuſque vitam, non tempore. Laudemus & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcumque temporis contigit, bene collocatum eſt.

Valer. l.9. c.10. Eo tempore quod ad vivendum datur ſi bene uti velis, etiam parvum ampliſſimum efficies, numerum annorum multitudine operum ſuperando.

Senec. ep. 101. Excutienda tibi vitæ cupido eſt, diſcendumque, quam bene vivas referre, non quam diu.

CAPUT XVII.

Mortem æquo animo oppetit qui bene vixit.

Cicer. 1. Tuſc. l. n. 109. 1. Profecto mors tum æquiſſimo animo oppetitur, cum ſuis ſe recte factis vita occidens conſolari poteſt. Nemo parum diu vixit, qui virtutis functus eſt munere. Quare ipſa ratio minus perficiet ut mortem negligamus: at vita acta perficiat, ut ſatis ſuperque nobis vixiſſe videamur.

Cum

Cum ſapientiſſimus eſſet Socrates, ſanctiſſimeque vixiſſet; ita in judicio capitis pro ſe dixit, ut non ſupplex aut reus, ſed magiſter aut Dominus judicum, eſſe videretur. Quinetiam cum ei ſcriptam orationem attuliſſet diſertiſſimus orator Lyſias, demiſſam & ſupplicem, & præſenti procellæ accomodatam, quam ediſceret, ſi ei videretur, & qua pro ſe apud judices uteretur, non invitus legit & bene ſcriptam eſſe, dixit. *Sed*, inquit, *quemadmodum ſi mihi calceos Sycionios* (qui tum erant omnium elegantiſſimi) *attuliſſes, non uterer, quamvis eſſent habiles & apti ad pedem, quia non eſſent viriles: Sic illa oratio tua, diſerta mihi & oratoria videtur, fortis & virilis non videtur.* Cauſam ipſe ſuam ſic egit, ut, judicibus quid pœnæ ſe commeruiſſe exiſtimaret interrogantibus, reſponderit: *Id ſe meruiſſe, ut ſibi victus quotidianus in Prytanæo publice præberetur.* Qui honos apud Græcos maximus habebatur. Quo reſponſo ſic judices exarſerunt, ut capitis hominem innocentiſſimum condemnarent. Nuncianti quod eum judices morte damnaſſent: *Et illos*, inquit, *natura*. Uxorique cum lacrymis excla-

Cicer. 1. de orat. n.231. Quintil. l.2. c.1. Valer. l.6. c.4.

Diog. Laert. in Socrat.

exclamanti: *ergone injuſte morieris? An tu*, reſpondit, *juſte malles?*

Cicer. 3. Tuſc. n. 71.

Non patronum ergo quæſivit ad judicium capitis Socrates, nec judicibus ſupplex fuit: adhibuitque liberam contumaciam, a magnitudine animi ductam, non a ſuperbia. Cum facile poſſet educi e cuſtodia, & eſſent qui promitterent fugam, noluit: remanſitque dies triginta in carcere & in expectatione mortis, ut duarum rerum graviſſimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Supremo vitæ die, cum pene in manu jam mortiferum teneret poculum, locutus ita eſt, ut non ad mortem trudi, verum in cœlum videretur aſcendere. Sic enim cenſebat, dicebatque: *Duas eſſe vias animorum e corpore excedentium. Nam eos qui ſe vitiis contaminaviſſent; devium quoddam iter ingredi, ſecluſum a concilio Deorum: contra vero facilem ad Deos aditum patere illis, qui ſe integros caſtoſque ſervaviſſent, eſſentque in corporibus humanis vitam imitati Deorum.*

Senec. ep. 24. & 70.

Diog. Laert. in Ariſtip.

Interrogatus Ariſtippus quomodo Socrates diem objiſſet? *Ut ego*, inquit, *optarim.*

Senec. ad Mart. c. 23.

Nunquam magnis viris cara in corpore

pore mora eſt: exire atque erumpere geſtiunt, ægre has anguſtias ferunt.

2. Cum Athenienſes in concione & Phocionem & nonnullos alios morte damnaſſent; hi quidem inter amicorum & propinquorum complexus lamentantes ejulanteſque trahebantur in carcerem: ille vero eodem animo vultuque ibat, quo quondam publice, accepto exercitus imperio, domum deducebatur: ita ut gravitatem viri & conſtantiam mirari nemo ſatis poſſet. Emphyletus, quo familiariter fuerat uſus, cum ei obvius dixiſſet lacrymans: *O quam indigna perpeteris Phocion!* Huic ille: *At non inopinata*, inquit: *hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienſes*. Inimici prætercurrentes inceſſebant eum conviciis. Unus etiam inſpuit in faciem ejus. Ibi fama eſt Phocionem converſum ad Archontas, id unum dixiſſe: *An nemo hujus hominis compeſcet petulantiam?* Rogante quodam ex amicis numquid filio ſuo Phoco mandari vellet? *Maxime*, inquit, *jubeo enim eum populi Athenienſis injuriarum in me oblivisci*. Quod mandatum qui non admiratur, is mihi nihil egregium ſapere videtur, inquit, Ælianus. Poſt-

Plutar. in Phoc.

Cor. Nep. in Phoc.

Ælian. l. 12. c. 49.

Poſtquam in carcerem ventum eſt, & cicuta teri cœpta, Phocionem Nicocle amico fidiſſimo rogante, ſibi ut permitteret priori venenum haurire: *Iſta quidem*, inquit, *o Nicocle*, *moleſta mihi valde & gravis eſt poſtulatio tua*: *verum*, *quia nihil tibi unquam denegavi*, *hoc quoque largiar*. Ubi ceteri venenum biberunt, defecit; negavitque carnifex ſe aliam cicutam triturum, niſi duodecim drachmæ eſſent numeratæ. Tum Phocion, accerſito quodam amico, petiit ut carnifici illud pecuniæ daret: *quoniam ne gratis quidem mori Athenis licebat*.

Senec. de Tranq. c. 14.

3. Quum Canius Julus, vir in primis magnus, cum Cajo Cæſare Caligula fuiſſet altercatus; abeunti crudelis ille Imperator dixit: *Ne forte inepta ſpe tibi blandiaris*, *ad mortem te duci juſſi*. Tum Canius magno animo: *Gratias*, inquit, *ago*, *optime princeps*. Decem medios uſque ad ſupplicium dies ſine ulla ſollicitudine exegit. Vix credi poteſt, quæ interea dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, cum Centurio trahens ad ſupplicium agmen hominum morte damnatorum, illum quoque accerſiri juſſit.

jussit. Vocatus, numeravit calculos, & ei quicum ludebat: *Vide*, inquit, *ne post mortem meam mentiaris te vicisse*. Tum Centurionem compellans: *Testis*, inquit, *eris*, *me uno calculo antecedere*. O miram in media tempestate tranquillitatem!

4. Eorum, qui mortem fortiter oppetierunt, exemplis incitati, mortem tandem vel optare incipiamus, vel certe timere desistamus. Nam cum supremus ille dies, non animi extinctionem, sed commutationem tantum afferat loci; quid optabilius? Itaque si quid tale acciderit, ut a Deo nobis denunciatum videatur exire e vita; læti & agentes gratias, pareamus, emittique nos e custodia & levari vinculis arbitremur: ut in æternam & plane in nostram domum remigremus. Mortem portum nobis & perfugium putemus. *Cicer. 1. Tusc. n. 116. &c.*

Vir sapiens mortem, morbos, & alia quæ in vitam humanam incurrunt, feret, non solum patienter, sed etiam libenter, ut pareat legi naturæ: quemadmodum bonus miles fert vulnera, & transverberatus telis, moriens amat eum, pro quo cadit, imperatorem. Habebit in animo illud vetus præceptum: *Deum sequere*. *Senec. de Beat. c. 15.*

CA-

CAPUT XVIII.

Humatio contemnenda in nobis, non negligenda in nostris.

Cicer. 1. Tusc. n. 103. 109.

1. Cum Socrates jam jam moriturus, esset rogatus a Critone quemadmodum sepeliri vellet, sic respondit, ut se ostenderet hâc de re nihil laborare. Diogenes durior, ut Cynicus, projici se jussit inhumatum. Tum amici: *Volucribus-ne & feris? Minime vero*, inquit: *Sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris?* illi: *non enim senties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti?*

Senec. de Tranq. c. 14. — Senec. ep. 92.

2. Minabatur Theodoro phylosopho tyrannus mortem, & quidem sine sepultura. Cui Theodorus: *O te ineptum, si putas interesse, supra terram, an infra, putrescam!* Magnus animus egressurus corpore, nihil ad se judicat pertinere quo illud conferatur, an ignis exurat, an feræ distrahant, an terra contegat.

Cicer. 1. Tusc. n. 104.

Præclare Anaxagoras: qui cum Lampsaci moreretur, quærentibus amicis, vellet-ne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, referri? *Nihil necesse est*, inquit: *undique enim ad inferos tan-*

tantumdem viæ est. Rogantibus quoque civitatis principibus, num quid fieri post mortem mandaret? Jussisse ferunt, ut pueri quot annis, eo, quo e vivis abiisset, die, ludendi copiam haberent. *Diog. Laert. in Anax.*

Quod deinde Lampsaci observatum.

3. De humatione unum tenendum est; contemnendam in nobis, non negligendam in nostris: ita tamen ut mortuorum corpora nihil sentire intelligamus. Quantum autem consuetudini famæque dandum sit, id curent vivi. *Cicer. 1. Tusc. n. 108.*

CAPUT XIX.

Tollatur fortunæ discrimen in morte.

1. Maxime e natura est tolli fortunæ discrimen in morte: & ut ceterorum sumtuum, sic etiam sepulcrorum, modus recte requiritur. Credo minimam olim hujus rei fuisse cupiditatem: alioquin multa extarent exempla majorum. Nec hoc a sapientissimis legum scriptoribus neglectum. Athenis ille mos, jam a Cecrope ductus, diu permansit, corpora humandi terra quam proximi injiciebant. Sequebantur epulæ, quas inibant coronati: & apud quas *Cicer. 2. de Leg. n. 62.*

de

de mortui laude, cum quid veri erat, prædicari ſolitum. Nam mentiri nefas habebatur. Cum deinde ſumtuoſa fieri funera & lamentabilia cœpiſſent, Solonis lege ſublata ſunt.

Xenoph. Cyrop. l. 8. 2. Cyrus morti proximus filiis mandavit, ut, poſtquam obiiſſet, corpus ſuum neque auro, neque argento, neque ulla alia re pretioſa conderent: ſed terræ quamprimum redderent.

Q. Curt. l. 10. c. 1. Alexander Aſiæ fines ultimos victor peragrans, Cyri regis ſepulcrum juſſit aperiri, in quo erat conditum ejus corpus, cui dare volebat inferias. Auro argentoque repletum eſſe crediderat: quippe Perſæ ita vulgaverant. Sed præter clypeum ejus putrem, & arcus duos Scythicos, & acinacem, nihil reperit. Ceterum amiculo ſuo loculum, in quo jacebat corpus, velavit, coronamque auream impoſuit: miratus tanti nominis regem, tantis præditum opibus, haud pretioſius ſepultum eſſe, quam ſi fuiſſet e plebe.

Herodot. c. 1. 3. Babyloniorum Regina Nitocris, ſupra portam urbis celeberrimam, loco edito & conſpicuo, ſepulcrum ſibi extrui juſſit, atque his verbis inſcribi: *Si cui regum, qui poſt me apud Babylo-*

bylonios imperium obtinebunt, pecuniæ inopia fuerit; aperto ſepulcro, ſumito quantum libuerit. Ne tamen aperito, niſi indiguerit: non enim proderit aperuiſſe. Hoc ſepulcrum intactum permanſit, donec regnum pervenit ad Darium Hyſtaſpis filium: qui reſerato monumento; non quidem pecunias, quas ſperaverat, invenit: ſed cadaver, & hæc verba exarata: *Niſi turpis lucri ſtudioſus eſſes, & te inexplebilis pecuniæ cupiditas teneret, mortuorum ſepulcra non violaſſes.*

4. Refert Diodorus Siculus hunc apud veteres Ægyptios morem fuiſſe, ut mortui Regis corpus non ante ſepulcro conderetur, quam cuncta ejus facta expenſa eſſent! Volenti cuique facultas dabatur defunctum accuſandi. Inſtituebatur judicium: &, ſi plura male feciſſe Rex coargueretur, carebat ſepulcro. Cujus dedecoris timore factum eſt ut multi pie juſteque imperaverint. *Diod.Sic. l.1.*

CA-

CAPUT XX.

Viro forti fortiter ferendus est dolor.

Cicer 3. Tusc. n. 43. 1. Inter omnes hoc constat, non doctos homines solum, sed etiam indoctos, virorum esse fortium toleranter dolorem pati. Nec vero quisquam fuit, qui eum non laudandum putaret, qui ita pateretur. Itaque dolorem aut extimescere venientem, aut non ferre præsentem, nonne turpe est?

2. Tusc. n. 53. 58. In dolore cogitandum nobis est, quid fortitudine, quid magnitudine animi, dignum sit: & maxime providendum, ne quid abjecte, ne quid timide, ne quid ignave, ne quid serviliter muliebriterve faciamus. Ingemiscere viro concessum est idque raro: ejulari, ne mulieri quidem.

Ibid. 2. Dolorem placide & sedate feres, si cogites quam id honestum sit. Sumus enim natura studiosissimi appetentissimique honestatis, pro qua nihil est quod non parati simus & facere & perpeti. Hinc pericula adeuntur in præliis. Non sentiunt viri fortes in acie, vulnera: vel sentiunt, sed mori malunt,

lunt, quam tantillum modo ab eo, quod eos decet, dimoveri. Fulgentes gladios hostium videbant Decii, cum in aciem eorum irruebant: his levabat omnem vulnerum metum ac dolorem nobilitas mortis & gloria. Num tum ingemuisse Epaminondam putas, cum una cum sanguine vitam effluere sentiret? Minime sane: patriam enim suam Lacedæmoniis imperantem relinquebat. Hæc sunt solatia, hæc fomenta summorum dolorum.

3. Acerrimus virtuti adversarius esse videtur dolor: is ardentes faces intentat: is fortitudinem animi se debilitaturum minatur. Huic igitur succumbet virtus? quam turpe, o Dii boni, futurum esset! Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verberibus laniati. Adolescentium greges Lacedæmone, vidimus ipsi, inquit Cicero, incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morsu denique, ita ut exanimarentur prius, quam se victos faterentur. In India ii, qui sapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucasi nives perferunt, cumque ad flammam se applicuerint, sine gemitu aduruntur. Mulieres vero, cum est

Cicer. 5. Tusc. n. 76.

Vide infra lib. 5.

cujuſque earum vir mortuus, in certamen judiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures enim uni marito ſolent eſſe nuptæ. Quæ eſt victrix, ea læta, proſequentibus ſuis, una cum viro in rogum imponitur: victæ mœſtæ diſcedunt. Quanto magis dolorem non formidabit ſapientis & conſtantis viri virtus?

CAPUT XXI.

Dolorem ferri fortiter poſſe, multorum exempla docent.

Cicer. 2. Tuſc. n. 52. Valer. l. 3. c. 3. Diog. Laert. in Anax.

1. Ut lubentius dolori obſiſtere poſſimus, obverſentur animo fortium virorum exempla. Zeno proponatur Eleates, qui perpeſſus eſt omnia potius, quam conſcios delendæ Nearchi tyrannidis indicaret. De Anaxarcho Democritio cogitetur, qui cum Cypri in manus Nicocreontis regis incidiſſet, nullum genus ſupplicii deprecatus eſt. Conjectus in mortarium ſaxeum, ibique ferreis malleis contuſus: *Tunde*, inquiebat, *Anaxarchi culeum* (ſic corpus vocabat) *tunde*: *Anaxarchum vero ipſum non tundes*. Ad ultimum amputationem linguæ tyranno minitante,

pro-

protinus eam dentibus abſciſſam & comminutam in os illius ira patulum conſpuiſſe dicitur.

2. Romam obſidebat Rex Porſena, ſeque urbem propter frumenti inopiam expugnaturum ſpem habebat: cum C. Mucius adoleſcens nobilis audaci aliquo facinore patriam eſſe a periculo liberandam ratus eſt. Itaque penetrare in hoſtium caſtra conſtituit. Sed metuens ne, ſi Conſulum injuſſu & omnibus ignaris iret, pro transfuga haberetur; Senatum adiit. *Tranſire Tiberim*, inquit, *Patres, & intrare, ſi poſſim, caſtra hoſtium volo, non futurus prædo, neque populationum hoſtilium ultor. Majus, ſi Dii juvant, in animo eſt facinus.* Approbant Patres. Abdito intra veſtem ferro proficiſcitur. Ubi in hoſtium caſtra venit, in confertiſſima turba prope regium tribunal conſtitit. Tum forte ſtipendium militibus dabatur, qui propterea adibant ſcribam cum rege pari fere ornatu ſedentem, & multa agentem. Timens Mucius ſciſcitari uter eorum qui ſedebant Porſena eſſet, ne talia interrogando ſe Romanum eſſe aperiret; re fortunæ permiſſa, ſcribam pro rege obtruncavit.

Livius l.2. c.12.

D 2 Inde

Inde cum viam sibi cruento mucrone per trepidam turbam faceret, comprehensus a regiis satellitibus, & ad tribunal adductus est. Tum ille nihil metuens. *Romanus sum*, inquit, *civis: C. Mucium vocant. Hostis hostem occidere volui: nec ad mortem ferendam minus animi est, quam ad cædem patrandam fuit. Et facere & pati fortia, Romanum est.* Addidit deinde, *non se unum occidendi Porsenæ gloriam petere; idem periculum, easdemque insidias ei imminere a juventute Romana.* Cum Rex ira percitus, periculoque conterritus, circumdari ignes juberet, nisi propere & clare exprimeret eas, quas minabatur, Romanæ juventutis insidias: *Vide*, inquit Mucius, *quam vile sit corpus iis, qui magnam gloriam spectant.* Dextramque accenso ad sacrificium igni injecit. Quam cum velut sine ullo doloris sensu torreret, attonitus rei miraculo Rex ab sede sua prosiluit, amotumque ab igne juvenem dimisit inviolatum: simulque Romam missi legati ad pacis conditiones offerendas.

Martial. 1. l. Epig. 22.

Cum peteret regem decepta satellite dextra,
Injecit sacris se peritura focis.

Sed

Sed ſæva pius miracula non tulit hoſtis,
Et raptum flammis juſſit abire virum.
Urere quam potuit contemto Mucius igne,
Hanc ſpectare manum Porſena non potuit.
Major deceptæ fama eſt & gloria dextræ.
Si non peccaſſet, fecerat illa minus.

Vetuſto Macedonum more, regi Alexandro ſacrificanti præſto erant nobiliſſimi pueri. E quibus unus cum thuribulum tenens ante regem aſtitiſſet; in ipſius brachium carbo ardens delapſus eſt: quo etſi ita adurebatur, ut aduſtæ carnis odor ad circumſtantium nares perveniret; tamen & dolorem ſilentio preſſit, & brachium immobile tenuit, ne ſacrificium ullo gemitu impediret. *Valer. l.3. c.3.*

C. Marius ruſticanus vir, ſed plane vir, cum ei varices in crure ſecarentur non ſine acri doloris morſu, vetuit ſe alligari. Nos, ſi pes, ſi dens condoluit, ferre non poſſumus. *Cicer. 2. Tuſcul. n. 35. 52.*

4. Ex Syria decedens, confecto *Ibid. n. 61.*

Mithridatico bello, cum Rhodum venisset Pompejus; nobilissimum Stoicæ disciplinæ philosophum Posidonium cupiit audire. Sed cum diceretur graviter tunc æger esse, quod doloribus podagræ cruciabatur maximis; voluit saltem visere, quem audire de rebus philosophicis disserentem non licebat. Quem ut vidit, & salutavit, honorificisque verbis est prosecutus; moleste se ferre dixit, quod eum non posset audire. At ille: *Tu vero*, inquit, *potes; nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut frustra tantus vir ad me venerit*. Itaque cubans, graviter & copiose disputavit de hoc Stoicorum dogmate: *Nihil esse bonum, nisi quod honestum esset*. Cumque quasi faces doloris ei admoverentur, sæpe dixit: *Nihil agis, dolor: quamvis sis molestus, nunquam te esse confitebor malum*. Illud enim Stoici negabant malum dici posse, quod turpe non esset.

5. De fin. n. 94. Etsi Peripatetici dolorem dicebant malum esse, de eo tamen fortiter ferendo eadem præcipiebant quæ Stoici. Et quidem Arcesilas Peripateticus, cum arderet podagræ doloribus, visitasset-que hominem Carneades, & tristis exi-

ret;

ret; *Mane, quæso*, inquit, *Carneade nofter: nihil illinc huc pervenit*. Oftenditque pedes & pectus.

5. Confuetudo laborum perpeffionem dolorum efficit faciliorem. Ferre laborem, contemnere vulnus, & dolorem confuetudo docet. Eft enim confuetudinis magna vis. Pernoctant venatores in montibus & in nivibus. Pugiles ceftibus contufi, ne ingemifcunt quidem. Gladiatores perditi homines aut barbari, quas plagas perferunt? Tantum exercitatio & confuetudo valet. Ergone hoc poterit homo viliffimus? Vir natus ad gloriam & honeftatem, animum tam mollem habebit, ut eum non meditatione & ratione corroboret adverfus dolorem? *2. Tuc. n. 35. &c.*

6. Dolorum patientia in omni genere fe æquabilem prebeat. Sæpe multi, qui aut propter gloriæ cupiditatem, aut ut jus fuum & libertatem tuerentur, vulnera exceperunt fortiter & tulerunt, iidem dolorem morbi ferre non poffunt: neque enim ratione & fapientia vulnerum dolorem tulerant, fed gloriæ & proprii commodi ftudio. Nihil autem poteft effe æquabile, quod non a ratione proficifcitur. Itaque barbari *Ibid. n. 66.*

ferro decertare acerrime possunt: ægrotare viriliter non queunt. Sic Cimbri & Celtiberi in prælio exsultant, lamentantur in morbo.

CAPUT XXII.

Quæ dura sunt, fiunt leviora patientia.

P. Syrus. 1. Cuivis dolori remedium est patientia.

Miseriarum portus est sapientia.

Senec. de Tranq. c. 14. Nihil tam infestum tranquillitati animi, quam nihil pati posse. Itaque id summopere studendum, ut damna, quam minime fieri poterit, sentiamus; etiam adversa benigne interpretemur. Nunciato naufragio, Zeno cum omnia sua audiret submersa. *Jubet*, inquit, *me fortuna expeditius philosophari*.

Cicer. 1. Tusc. n. 102. Lacæna quædam, cum filium, quem in prælium miserat, interfectum audisset: *Idcirco*, inquit, *genueram, ut pro patria non dubitaret occumbere*.

3. Tusc. n. 30. Senec. ad Polyb. c. 29. 30. Anaxagoram quoque ferunt: audita morte filii, id unum dixisse: *Sciebam me genuisse mortalem*. Quotidie præter oculos nostros transeunt notorum ignotorumque funera: multi tamen homines,

nes, ut rerum aliarum, sic vitæ insatiabiles, indignantur se suosque inde exire, quo ad tempus tantum admissi sunt. Quanto ille justior, qui nunciatam filii mortem non tanquam novum nuncium accepit. Quid est enim novi hominem mori, cujus tota vita nihil aliud quam ad mortem iter est? Itaque id quod necesse est, nunquam timeamus; quod incertum est, semper expectemus.

2. Xenophon Socratis discipulus, eique facundia proximus, cum solenne sacrum faceret, e duobus filiis majorem natu nomine Gryllum cognovit cecidisse in prælio apud Mantinæam: nec ideo incœptum Deorum cultum omittendum putavit, sed tantummodo coronam deponere contentus fuit. Percontatus deinde quonam modo occubuisset filius; ut audivit fortissime pugnantem interiisse; coronam capiti reposuit, numina, quibus sacrificabat, testatus, majorem se ex virtute filii voluptatem, quam ex morte dolorem, sentire. Alius removisset hostiam, abjecisset altaria, lacrymis thura respersisset. Xenophon & corpore & animo immobilis permansit. Dolori succum- *Valer. l. 5. c. 10.*

bere, ipsa clade, quæ nunciata erat tristius duxit.

Valer. l.5. c.10. Livius c.45. c.41. 3. Æmilius Paulus, nunc felicissimi, nunc miserrimi patris clarissimum exemplum, ex quatuor filiis insignis formæ & egregiæ indolis, duos in Corneliam Fabiamque gentem adoptione transtulit, duos ei fortuna abstulit: quorum alter, quarto die antequam pater triumpharet, funere est elatus; alter in triumphali curru conspectus, post diem tertium exspiravit. Itaque qui liberis sic abundaverat, ut duos in alienas familias transmisisset, ad orbitatem subito est redactus. Quem casum quo robore animi sustinuerit nemini dubium esse potest. Nam orationi, quam ad populum de rebus a se gestis habuit, hanc clausulam adjecit: *Cum in tam prospero bellorum successu timerem, Quirites, ne quid mali contra nos fortuna moliretur; Deos precatus sum, ut, si quid adversi populo Romano immineret, id totum in meam domum converteretur. Quapropter bene se res habet: annuendo enim votis meis, id egerunt, ut vos potius meum casum doleatis, quam ego vestro ingemiscam.*

CA-

CAPUT XXIII.

Aliorum respice incommoda, ut mitius feras tua.

1. Cum ex amicis quemdam graviter mœrentem videret Solon, in arcem Athenarum perduxit, hortatusque est, ut per omnia subjecta ædificia oculos circumferret. Quod ut factum animadvertit: *Cogita nunc tecum*, inquit, *quam multi luctus sub his tectis & olim fuerint, hodieque versentur, insequentibusque sæculis sint habitaturi: ac desine ea incommoda tanquam propria deflere, quæ sunt communia mortalium.* Valer. l. 7. c. 2.

Idem Solon ajebat: *Si in unum locum cuncti mala sua contulissent; futurum, ut quisque propria domum reportare mallet, quam ex communi miseriarum acervo portionem suam accipere.* Unde colligebat, non oportere nos, quæ fortuito patimur, ea magis intolerabilia judicare, quam quæ alii patiuntur.

2. Ciceroni mortem Tulliæ filiæ inconsolabiliter lugenti, cum multa alia, tum hæc scripsit Servius Sulpicius. Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, Cicer. 4. l. ad Famil. ep. 5.

rare, si forte eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens cum ab Ægina Megaram versus navigarem, cœpi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Ægina, ante Megara, dextra Piræeus, sinistra Corinthus. Quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata & diruta ante oculos jacent. Cœpi egomet mecum sic cogitare: *Hem, nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit, aut occisus est, quorum vita brevior esse debet: cum uno loco tot oppidorum cadavera projecta jaceant? Vis ne tu te, Servi, cohibere, & meminisse hominem te esse natum?* Crede mihi: cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tempore tot clarissimi viri interierunt: de imperio Romano præterea tanta diminutio facta est: omnes provinciæ conquassatæ sunt. In unius mulierculæ animula si jactura facta est, tantopere commoveris? Quæ si hoc tempore non diem suum obiisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit: quoniam homo nata fuerat.

Noli te oblivisci Ciceronem esse: &

eum qui aliis consueveris præcipere, & dare consilium. Neque imitari malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt: sed potius quæ aliis præcipere soles, ea tute tibi subjice, atque apud animum propone.

Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te expectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam, magnamque ex ea re laudem adipisci. Fac aliquando intelligamus, adversam quoque te æque ferre posse, neque id majus, quam debeat, tibi onus videri: ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deesse.

CAPUT XXIV.

Ira furor brevis est. *Horat. 1. l. ep. 2.*

1. Vacandum est omni perturbatione animi, tum cupiditate & metu, tum etiam ægritudine & iracundia: ut tranquillitas & securitas adsit, quæ afferat cum constantiam, tum etiam dignitatem. *Cicer. 1. of. n. 69.*

Qui-

Seneca de ira l.1. c.1. l.2. c. 35. l.3. c.4. Quidam e ſapientibus viris dixerunt iram brevem inſaniam. Æque enim impotens ſui eſt, decoris oblita, neceſſitudinum immemor, in id, quod cœpit, pertinax, rationi conſiliiſque præcluſa. Ut autem ſcias non eſſe ſanos, quos ita poſſedit, ipſum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia ſunt, ita & iraſcentium. Flagrant oculi, & multus ore toto rubor. Labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, tumeſcunt venæ, concutitur crebro ſpiritu pectus, parum explanatæ voces ſunt, complodunturſæpius manus, pulſatur humus pedibus, totum concutitur corpus: ita ut neſcias utrum magis deteſtabile vitium ſit, an deforme. Cetera vitia ſæpe licet abſcondere: ira ſe profert, & in faciem exit, quantoque major eſt, hoc efferveſcit manifeſtius.

Ibid. Si iræ effectus malaque intueri velis, nulla peſtis humano generi pluris ſtetit. Videbis cædes ac venena, & ſubjectas tectis faces, & urbium clades, & totarum exitia gentium. Aſpice nobiliſſimarum civitatum fundamenta vix notabilia: has ira dejecit. Aſpice regiones

giones per multa millia ſine habitatione deſertas: has ira exhauſit. Aſpice tot duces ac reges, mali exempla fati: ira alium in cubili ſuo confodit, alium inter ſacra aut epulas percuſſit, alium ſub oculis multitudinis lancinavit.

2. Plutarchus vir doctiſſimus & prudentiſſimus, ſervo ſuo homini nequam & contumaci, ſed diſputationibus philoſophicis aures imbutas habenti, tunicam detrahi juſſit ob aliquod delictum, eumque loro cædi. Ille primum vociferari: *Non meruiſſe ſe ut vapularet; nihil mali, nihil ſceleris admiſiſſe*. Deinde inter vapulandum querimonias jactare, fletus fundere, ejulatus facere. Poſtremo ad verba objurgatoria converſus, dixit: *Non eſſe eo animo Plutarchum, quo illum deceret: Philoſophum iraſci, turpe eſſe: ſæpe eum, præſente atque audiente ſe, de iracundiæ malis diſſeruiſſe, librum quoque de cohibenda ira pulcherrimum conſcripſiſſe: iis omnibus, quæ in illo libro ſcripta & præcepta eſſent, nequaquam convenire, quod effuſus in iram ſervum plurimis plagis mulcaret*. Tum Plutarchus placide & leniter: *Quid*, inquit, *verbero, nunc ego tibi iraſci videor? Ex vultune* *A. Gell. l.1.c.26.*

meo,

meo, an ex colore, an ex voce, an etiam ex verbis correptum esse me ira intelligis? Mihi quidem neque oculi, opinor, truces sunt, neque in ruborem spumamve effervesco, neque pudenda dico aut pœnitenda. Hæc enim omnia, si ignoras, signa esse irarum solent. Et simul ad eum qui cædebat converso sermone, *Interim*, inquit, *dum ego atque hic disputamus, hoc quod præcepi perage.*

CAPUT XXV.

Senec. 1. l. de ira c. 15.

Nihil minus, quam irasci, punientem decet.

Cicer. 1. Off. n. 89.

1. Prohibenda maxime est ira in puniendo: nunquam enim iratus qui accedet ad pœnam de aliquo sumendam, mediocritatem illam tenebit quæ est inter nimium & parum.

Senec. l. 1. de ira c. 15.

Ad coercitionem errantium sceleratorumque irato castigatore non est opus. Nam cum ira delictum animi sit, non oportet peccata corrigere peccando. Ad emendationem pœna proficit, si judicio lata est. Inde est quod Socrates servo ait: *Cæderem te, nisi irascerer.* Pœnam servi in aliud tempus distulit: illo tempore se ipse admonuit.

Cujus

Cujus erit temperatus in ira affectus, cum Socrates non ſit auſus ſe iræ committere? Sic Archytas, cum villico factus eſſet iratior, quod rura ſua ejus negligentia corrupta animadvertiſſet: *Quo te*, inquit, *modo accepiſſem, niſi iratus eſſem?* Maluit impunitum dimittere, quam propter iram gravius juſto punire. Cicer. 4. Tuſc. n. 78. Valer. l. 4. c. 1.

2. Maximum remedium iræ, dilatio eſt: ut primus ejus fervor relangueſcat; & caligo, quæ præmit mentem, aut reſidat, aut minus denſa ſit. Non tantum dies, ſed etiam hora, quædam ex his, quæ te præcipitem ferebant, molliet: quædam evaneſcent. Iratus aliquando ſervo ſuo Plato, ponere illum ſtatim tunicam, & præbere ſcapulas verberibus juſſit, ſuâ manu ipſe cæſurus. Poſtquam intellexit iraſci ſe, manum, ſicut ſuſtulerat, ſuſpenſam detinebat, & ſtabat percuſſuro ſimilis: oblitus jam ſervi, quia alium, quem potius caſtigaret, invenerat. Interrogatus deinde ab amico, qui intervenerat, quid ageret? *Exigo*, inquit, *pœnas ab homine iracundo. Tu, Speuſippe, ſervulum iſtum verberibus objurga: nam ego iraſcor.* Ob hoc non Senec. 3. l. de ira c. 12.

cæci-

cæcidit, propter quod alius cæcidisset. Irascor, inquit: plus faciam, quam opportet: libentius faciam. Non sit iste servus in ejus hominis potestate, qui sui compos non est.

A. Vict. in Theod. 3. Theodosii ira cito flecti solebat: unde modica dilatione emoliebantur aliquando severa ejus jussa: habuitque a natura, quod Augustus a Philosophiæ doctore Athenodoro: qui cum vidisset eum facile commoveri; ne asperum aliquid statueret; monuit ut, ubi irasci cœpisset, quatuor atque viginti Græcas litteras memoria recenseret: ut iræ impetus parvi temporis interjectu languesceret, mente alio traducta.

CAPUT XXVI.

Ne inimicis quidem irascendum.

Cicer. 1. Off. n. 88. 1. Non audiendi, qui graviter irascendum inimicis putant, idque magnanimi & fortis viri esse censent. Nihil enim laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.

Diod. Sic. l. 12. Zaleuci legibus interdictum erat, ne quis civis diuturnam adversus civem iram & inimicitiam gereret. Si qui

qui essent iræ pervicacioris, eos pro indomitis, & feris, & agrestis inhumanique ingenii viris habendos sanxerat.

2. Titus Imperator nec auctor cujusquam necis, nec conscius fuit, quamvis interdum graviter ulciscendi causa non deesset: sed *periturum se potius, quam alios perditurum*, affirmabat. Cum amplissimi ordinis duo adversus eum conjurassent, neque abnuere cogitatum scelus possent; monuit ut desisterent ab incœpto: si quid desiderarent, promisit se tributurum: cursores suos confestim misit ad matrem alterius, ut ei anxiæ de vita filii nunciarent illum salvum: utrumque epulis secum accumbere voluit, & in eadem familiaritate, qua antea, habere non destitit.

Sveton. in Tito. c.9.

Aur. Vict. Ep. c.21.

Eutrop. l.7.

Cum Constantini Imperatoris statuam lapidibus impetere ausi essent nonnulli ex ejus inimicis; ipsum amici hortabantur ad supplicium sumendum de contumeliæ auctoribus, a quibus faciem ejus deturpatam & convulneratam dicebant. Verum ille cum & vultum & caput suum contrectasset; *At ego*, inquit leniter ridens, *nullum in ore ac fronte vulnus invenio, sed omnia illæsa & sana*.

S. Chrys. 20. hom. ad Ant.

CA-

CAPUT XXVII.

Ira sui impotens est & pertinax.

Senec. l.1.de ira. c.16. 1. Ira sibi indulget, ex libidine judicat, audire non vult. Frustra oculis ingeritur veritas; amat & tuetur errorem, coargui non vult, & in male cœptis honestior illi pertinacia videtur, quam pœnitentia. Cn. Piso fuit vir a multis vitiis integer sed pravus, & cui placebat pro constantia rigor. Is cum iratus ad mortem duci jussisset militem, quasi interfecisset commilitonem cum quo egressus erat e castris, & sine quo redierat; roganti tempus aliquod ad conquirendum, non dedit. Damnatus miles, extra vallum castrorum ductus est, & jam cervicem porrigebat, cum subito apparuit ille commilito, qui occisus dicebatur. Tunc Centurio supplicio præpositus, condere gladium carnificem jubet. Ambo commilitones alter alterum complexi, ingenti concursu & magno gaudio exercitus deducuntur ad Pisonem. Ille conscendit tribunal furens, utrumque ad mortem duci jubet, adjicit & Centurionem qui damnatum militem re-

duxe-

duxerat, hæc præfatus: *Te morte plecti jubeo, quia jam damnatus es: te, quia causa damnationis commilitoni fuisti: te, quia jussus occidere militem, imperatori non paruisti.* O quam solers est iracundia ad fingendas causas furoris!

Fulmen est, ubi cum potestate habitat, iracundia. *P. Syrus.*

CAPUT XXVIII.

Circumscribenda multis modis ira est.

1. Non expedit omnia videre, omnia audire. Injuriarum plerasque non accipit, qui nescit. Non vis esse iracundus? Ne sis curiosus. Qui inquirit quid in se dictum sit, se ipse inquietat. Alia negligenda, alia deridenda, alia donanda. Circumscribenda multis modis ira est. Pleraque in lusum jocumque vertantur. Socratem ajunt colapho percussum nihil amplius dixisse, quam, *molestum esse quod nescirent homines quando cum galea prodire deberent.* Alia vice mirantibus amicis quod a protervo quodam homine calce impetitus, patienter tulisset: *Quid enim,* inquit, *si me asinus calce impetisset, num illi*

Senecæ l. 3. de ira c. 11.

Diog. Laert. in Soc.

illi diem dixissem? Denique cum ipsum maledictis incessere quidam diceretur; hoc unum respondit: *Bene dicere enim non didicit*.

Plut. in Catone. 2. Cato major proscissus conviciis ab homine flagitioso & improbo: *Iniqua*, inquit, *tecum mihi pugna est. Tu enim probra facile audis, & dicis libenter; mihi vero & dicere insuave, & audire insolitum*.

Ælian. l.14. c.26. Arcesilaum Academicum Antagoras poëta probris incessebat, malo suo philosophum aggressus in foro. Nam ille magno animo contumeliam ferens, ubi quamplurimos cives stare videbat, eo, ibat, ut ita conviciator plures protervitatis testes haberet. Sic alter vir gravis, alter insanus, omnibus est visus.

Idem l.2. c.25. Clazomenii quidam Spartam cum venissent; sedes Ephororum, unde jus dicere consueverant, nigro colore inunxerunt insolentius. Ephori re cognita, non in iram exarserunt: sed tantum vocato præcone publico, hoc ei mandarunt ut publice proclamaret: *Liceat Clazomeniis indecore se gerere*.

L.2. de ira c.23. Diodor. l.41. Quo rarior in regibus & principibus viris moderatio, hoc laudanda magis est. C. Julius Cæsar, qui victoria civili cle-

li clementissime usus est, cum scrinia deprehendisset epistolarum ad Pompejum missarum ab iis qui videbantur aut in diversis aut in neutris fuisse partibus; legere noluit, sed combussit; ne forte in multos gravius consulendi locum darent. Quamvis moderate soleret irasci; maluit tamen non posse. Gratissimum putavit genus veniæ, nescire quid quisque peccasset. *Plin. l.7.*

Fuit Cotys Thracum Rex natura iracundior, & asper eorum qui in ministeriis deliquissent castigator. Cum ei aliquando hospes vasa multa fictilia, arte quidem exquisita elaborata, sed tenuia admodum & fragilia, donum attulisset; ipse vicissim hospiti dedit munera. At vasa omnia statim confregit, *ne*, ut tum dixit, *in eos qui illa fregissent, asperius animadverteret.* *Plut. Apoph.*

3. Non video quare sit difficilis iræ moderatio, cum sciam tyrannos quoque familiarem sibi sævitiam repressisse. Certe memoriæ proditur Pisistratum Atheniensium tyrannum, cum multa in eum ebrius conviva dixisset, nec deessent qui ei faces ad iram & vindictam subderent, placido animo tulisse, & respondisse: *Non magis illi ebrio* *Senec. l.3. de ira c. 11.*

ebrio se succensere, quam si quis obligatis oculis in se incurrisset.

Valer. l.5. c.1. Livii supp. l.12. Tarentini, qui regis Pyrrhi auxilium adversus Romanos imploraverant, se pro socio dominum accepisse sero intelligentes, sortem suam liberis questibus miserebantur; maxime ubi vino incaluerant. Itaque accersiti ad Pyrrhum nonnulli sunt, qui de eo inter convivium parum honorifice locuti fuisse arguebantur. Sed horum quidem periculum simplex & ingeniosa cujusdam ex illis confessio discussit. Nam cum percontaretur Rex an quæ ad aures suas pervenerant, dixissent? *Et hæc diximus*, inquit, *Rex: & , nisi vinum nobis defecisset, illa quæ tibi relata sunt, lusus ac jocus fuissent, præ iis quæ de te locuturi eramus*. Ibi Pyrrhus, qui vini, quam hominum, culpam hanc esse videri malebat; arridens, dimisit eos.

Senec. 3. de ira c. 8. 4. Homini iracundo cum placidissimis & facillimis & minime morosis vivendum est, si iræ mederi velit: sumimus enim eorum, quibus-cum vivimus, mores. Ut corpus quosdam morbos proximis tradit, sic animus vitia sua. Ebriosus convictores in amorem

rem vini sæpius traxit: impudicorum cœtus fortem quoque virum emollit: avaritia virus suum in vicinos transtulit. Eadem ratio virtutum est: quidquid ad eas accedit, mutatur in melius. Retunditur paulatimque dediscitur inter placidos viros asperitas. Accedit huc, quod non tantum exemplo melior fit, qui cum quietis hominibus vivit: sed etiam causas irascendi non invenit, nec vitium suum exercet. Fugere itaque debebit iracundus omnes quos irritaturos iram suam sciet. Eliget simplices, faciles, moderatos.

CAPUT XXIX.

Imitanda multorum in summa potentia lenitas.

1. Iracundis hominibus ob oculos ponere inutile non erit exempla moderata & lenia eorum, quibus nec ad irascendum causa defuit, nec ad ulciscendum potestas. Quid facilius fuit regi Antigono, quam duos milites ad supplicium duci jubere, qui proximi regio tabernaculo, de rege suo multa temere effutiebant. Audierat omnia Antigonus, utpote cum inter dicentes *Senec. l. 3. de ira c. 21.*

& audientem velum tantum interesset: quod ille leviter commovit, &: *Longius*, inquit, *discedite, ne vos rex audiat*. Idem quadam nocte, cum aliquos e militibus suis audisset omnia mala imprecantes regi, quod ipsos in iter difficile & inextricabile lutum deduxisset; accessit ad eos qui maxime laborabant, & ignorantes a quo adjuvarentur ex illo luto eduxit: illorum vero maledicta miti animo tulit.

Ælian. l. 2. c. 20. Narrant hunc Antigonum filio suo violentius adversus cives agenti dixisse: *An non novisti, fili, nostrum regnum nobilem esse servitutem?* Quæ verba maximæ humanitatis sunt & mansuetudinis. *Valer. l. 7. c. 2.* Alterum regem ferunt traditum sibi diadema, priusquam capiti imponeret, diu considerasse, ac deinde dixisse: *O nobilem magis, quam felicem, pannum! quem ne humi quidem jacentem tollere quis velit, si cognoscat quam multis sollicitudinibus, & periculis, & miseriis sit refertus*. Hinc P. Syrus.

Fortuna magna, magna domino est servitus.

Senec. l. 3. de ira c. 23. 2. Si qua in Philippo Macedonum rege virtus fuit, maxime contumeliarum patientia, ingens instrumentum ad

ad tutelam regni. Demochares, Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguam a Græcis appellatus, ad eum inter alios Atheniensium legatos venerat. Audita benigne legatione, Philippus: *Dicite*, inquit, *mihi*, *facere quid possim, quod sit Atheniensibus gratum?* Excepit Demochares: *Te suspendere*. Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta est: quos Philippus conticescere jussit, & protervum hominem salvum & incolumem dimittere. *At vos*: inquit, *ceteri legati, nunciate Atheniensibus multo superbiores esse qui ista dicunt, quam qui impune dicta audiunt*.

Cum Methonem urbem oppugnaret; in prætereuntem sagitta jacta de muris, dextrum ejus oculum effodit. Quo vulnere nec segnior in bellum, nec iracundior adversus hostes factus est: adeo ut pacem deprecantibus dederit, & mitis adversus victos fuerit. *Justin. l.7. c.6.*

3. Multa & Cæsar Augustus digna memoria fecit dixitque, quibus appareat iram illi non imperasse. Timagenes historiarum scriptor, quædam in ipsum, quædam in uxorem ejus, & in totam domum dixerat; nec perdiderat *Senec. ibid.*

dicta: avide enim excipitur & per ora hominum circumfertur mordax dictum. Sæpe illum monuit Cæsar, ut moderatius lingua uteretur: perseveranti, domo sua tantum interdixit.

Ibid. c.24. 4. Dicat quisque sibi, quoties lacessitur: Numquid potentior sum Philippo? Illi tamen impune maledictum est? Numquid in domo mea plus possum, quam toto orbe terrarum Divus Augustus potuit? Ille tamen contentus fuit conviciatorem a se dimittere. Quid est quare ego flagellis & compedibus puniam servi mei elatius responsum, & contumaciorem vultum, & non pervenientem usque ad me murmurationem? Quis sum, cujus aures lædi nefas sit? Ignoverunt multi hostibus: ego non ignoscam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuset, feminam sexus, extraneum libertas, domesticum familiaritas. Aliquis nos nunc primum offendit? Cogitemus quamdiu placuerit. Sæpe & alias offendit? Feramus quod diu tulimus.

CA-

CAPUT XXX.

Minimis rebus exasperari insania est.

1. Diligenter cavendum est ne minimis rebus exasperemur. Parum agilis est puer, aut mensa negligentius posita? Ad ista ira concitari, insania est. Æger & infelicis valetudinis est, quem levis aura lædit: imbecilli oculi sunt, quos candida aut rubra vestis obturbat. Ubi animum simul & corpus voluptates corrupere, multa intolerabilia videntur: non quia dura illa sunt, sed quia nos molles. Nulla res magis iracundiam alit, quam luxuria intemperans & impatiens. Dure tractandus est animus ut ictum non sentiat, nisi gravem. *Senec. l.2. de ira c.25. 26.*

2. Insania quoque est adversus inanima & non sensura irasci. *Senec. l.3. de ira c.21.*

Cum Babylonem oppugnaturus festinaret Cyrus, Gyndem late fusum amnem vado transire tentavit: quod vix tutum est, etiam cum æstatis calorem sensit, & ad minimum deductus est, amnis. Ibi unus ex equis albis, qui trahere regium currum solebant,

aquis abreptus, vehementer commovit regem. Juravit itaque eo se redacturum omnem illum, ut transiri calcarique etiam a feminis posset: & tandiu assedit operi, donec alveum in trecentos & sexaginta rivos dispergeret, & siccum relinqueret, in diversum fluentibus aquis. Periit itaque & tempus, magna in rebus magnis jactura; & militum ardor, quem inutilis labor fregit; & occasio aggrediendi imparatos: dum ille bellum indictum hosti gerit cum flumine.

Herodot. l. 7. Xerxes ut ex Asia in Europam trajiceret, pontem in Hellesponto fecit. Qui cum tempestate & fluctibus esset quassatus ac disjectus; jussit trecentos flagellorum ictus ponto infligi, stigmata inuri, compedes dari.

CAPUT XXXI.

Lingua diligentissime continenda.

Cicer. 1. Of. n. 137. 1. Rectum est, etiam in illis contentionibus, quæ cum inimicissimis fiunt, licet nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere, iracundiam repellere. Quæ enim cum aliqua perturbatione fiunt, ea constantiæ adver-

verſantur, nec ab iis qui adſunt, poſſunt probari.

Periclem in foro publica negotia tractantem improbus & petulans homo maledictis inſectabatur. Quæ cum ille patienter ferret, nec ullum ad ea verbum reponeret; diem totum perſeveravit inſectatio. Veſperi vultu greſſuque placido domum reverſus eſt Pericles, inſequente eodem nebulone & omnibus contumeliis eum impetente. Ædes ingreſſurus, cum jam nox eſſet, uni e ſervis ſuis mandavit, ut accenſo lumine hominem comitaretur ac reduceret domum. *Plut. in Pericl.*

Dionem Academicum e convivio redeuntem maledicus quidam inſectabatur, nulla non convicia in eum fundens. Tacebat interea Dion: cui jam domum ingreſſuro cum conviciator dixiſſet: *Nihil ne ad hæc reſpondes? Nihil prorſus*, inquit Dion. *Stob. ſerm. 19.*

Cum Lacedæmoniorum legatus Geloni Syracuſanorum regi quædam dixiſſet quibus offendi poſſe videbatur: *Spartane hoſpes*, inquit Gelon, *contumeliæ homini factæ ſolent ejus iram accendere. Verum tu, contumelioſis licet in me verbis ſis invectus, non tamen induces me* *Herodot. l. 7.*

ad vicem tibi contra decus reddendam:

Stob. serm. 19. 2. Magni animi mansuetique est, moderate ferre objecta crimina,& contemtum: non celeriter rapi in ultionem, nec facile moveri ad iram: sed moribus comem esse mitemque, ingenio quieto & constanti.

Cicer. lib. 1. epis. ad fratr. Illud te admoneo, dicebat olim Cicero fratri suo viro iracundiori, ut quotidie meditere resistendum esse iracundiæ; cumque ea maxime animum movet, tum tibi esse diligentissime linguam continendam. Quæ quidem mihi virtus non interdum minor videtur, quam omnino non irasci. Etenim non irasci, non semper gravitatis est, sed aliquando lentitudinis. Moderari vero & animo & orationi, cum sumus irati, aut etiam tacere, etsi non est perfectæ sapientiæ, tamen est non mediocris ingenii.

Valer. l.6. c.2. Cum apud Philippum regem præ vino dormitantem dixisset causam mulier, fuissetque immerito damnata; se ab ejus judicio provocare exclamavit. *Ad quem ergo provocas*? inquit Rex iratus. *A Philippo*, respondit illa, *bene poto & dormitante, ad Philippum sobrium & vigilantem*. Excussit regi crapulam & som-

& somnolentiam tam liberum mulierculæ responsum: & non modo in eam non est acerbius invectus, sed etiam, causa ejus diligentius inspecta, justiorem sententiam tulit.

CAPUT XXXII.

Quanto superiores sumus, tanto nos summissius geramus. Cicer. 1. Off. n. 90.

1. In rebus prosperis, & ad voluntatem nostram fluentibus, superbiam, fastidium, arrogantiam magnopere fugiamus. Nam ut adversas res, sic secundas, immoderate ferre, levitatis est. Philippum quidem Macedonum regem rerum gestarum gloria video superatum a filio; at facilitate & humanitate video superiorem fuisse. Ingenti clade apud Chæroneam Athenienses ac Thebanos affecerat Philippus, & magnos propter tam claram victoriam animos gerere posse videbatur. Verum ille quo die parta est victoria non in convivio risit, non ludos inter epulas adhibuit, non coronas aut unguenta sumpsit: &, quantum in illo fuit, ita vicit ut victorem nemo sentiret. Atheniensibus, quos passus infestissimos fue- Ibid. Justin. l. 9. c. 4. Ælian. 8. c. 15.

rat, captivos gratis remisit, & bello consumptorum corpora sepulturæ reddidit. Denique adeo nihil superbe, nihil insolenter egit, ut voluerit sibi deinceps ab uno e servis suis singulis diebus in memoriam revocari, se hominem esse. Itaque nec foras ipse prodibat, nec ad eum quisquam mane, prius intrabat, quam famulus ei ter acclamasset: *Philippe, homo es*.

Q. Curt. l8. c. 5. 2. Quam dispar Philippo Patri Alexander fuit: Superato Dario Persarum rege, Jovis filium non dici tantum se, sed etiam credi, voluit: tanquam perinde animis imperare posset ac linguis. Itaque Macedonas ipsum salutare, prosternentes humi corpora, jussit. Scripsit quoque Græciæ populis, ut se, *Ælian. l. 2. c. 19.* Deum esse publicis edictis confiterentur. Aliis alia in ejus honorem decernentibus, Lacedæmonii hujusmodi decretum fecerunt: *Quoniam Alexander Deus esse vult, esto Deus*. Laconica libertate & brevitate redarguentes vecordiam Alexandri.

Plut. Apoph. 3. Cum solitus esset Epaminondas uncto corpore hilarique vultu prodire in publicum; postridie ejus diei, quo feliciter pugnatum erat in Leuctris, pro-

processit squalidus, & tristis. Sciscitantibus igitur amicis, ecquid illi molesti accidisset: *Nihil*, inquit: *sed heri sensi me animo fuisse, quam par sit, elatiore. Quocirca hesternæ lætitiæ intemperantiam hodierna tristitia castigo.*

4. Postquam victum, & ad pedes suos summittentem se, regem Perseum consolatus est victor Paulus Æmilius; sermone ad circumstantes Romanos converso, dixit, *Exemplum insigne cernitis mutationis rerum humanarum. Vobis hoc præcipue dico, juvenes. Ideo in secundis rebus nihil in quemquam superbe ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ: quum, quid vesper ferat, incertum sit. Is demum vir erit, cujus animum fortuna nec prospera statu suo efferet, nec adversa infringet.* *Livius l.45. c.8.*

Modum imponere secundis rebus, nec nimis credere serenitati præsentis fortunæ, prudentis hominis & merito felicis est. *Idem lib. 42. c.62.*

Mos erat Romanis, in adversis vultum secundæ fortunæ gerere, moderari animos in secundis. *Ibid.*

5. Agathocles, qui in Sicilia regnavit, ad regiam majestatem ex humili & sordido genere pervenerat. *Justin. l.22. c.1.*

Nam in Sicilia patre figulo natus, ipse figlinam artem primum exercuit. Postquam rerum potitus est, solebat in mensa pocula fictilia inter aurea ponere, & palam fateri se quondam ejusmodi poculorum fuisse artificem.

Senec. l.5. benef. c.25. Longe alio animo fuit Tiberius, Nam inter initia principatus dicenti cuidam: *Meministi ne?* Antequam ille plures notas familiaritatis veteris proferret, *Non memini*, inquit, *quid fuerim*. Aversabatur nempe omnium veterum amicorum & æqualium notitiam: & illam solam præsentem fortunam suam aspici, illam solam cogitari & narrari volebat. *Sveton. in Vesp. c.12.* Contra Vespasianus mediocritatem pristinam neque dissimulavit, & sæpe declaravit: quin & conantes quosdam originem ipsius ad comitem quemdam Herculis referre irrisit.

CAPUT XXXIII.

Ne assentatoribus patefaciamus aures.

Cicer. 1. Off. n.91. 1. In secundissimis rebus maxime est utendum consilio amicorum, hisque etiam major, quam ante, tribuenda est aucto-

auctoritas. Iisdemque temporibus cavendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures, nec adulari nos sinamus. In quo falli facile est: tales enim nos esse putamus, ut jure laudemur. Hinc nascuntur innumerabilia peccata.

Cito nobis placemus. Quidquid in nos adulatio sine pudore congessit, tanquam debitum prendimus: adeoque indulgemus nobis, ut laudari velimus de iis quibus contraria maxime facimus. *Senec. epis. 59.*

Adulatoribus ne aures præbeas. Habent hoc in se naturale blanditiæ: etiam cum rejiciuntur, placent; sæpe exclusæ, novissime recipiuntur. *4. Quæst. proœm.*

Quemadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ mentem ad seria non patitur intendi: sic adulatorum & prava laudantium sermo, diu, postquam auditus est, hæret, nec facile est illum animo excutere. Ideo claudendæ sunt aures blandis vocibus. *Epist. 123.*

2. Alexandro cœlestes honores concupiscenti non deerat adulatio, perpetuum malum regum, quorum opes sæpius assentatio, quam hostis, evertit. Græci quidam, non ingenii solum, *Q. Curt. l. 8. c. 5. & 8.*

sed

ſed etiam nationis, vitio, adulatores, veris amicis & maximorum exercituum ducibus a rege præferebantur. Hi tum cœlum illi aperiebant. Herculemque & Liberum & cum Caſtore Pollucem novo numini ceſſuros eſſe jactabant. Quæ adulationes Alexandro mire placebant. Etenim

Juvenal. Sat. 4. . . . . . Nihil eſt quod credere de ſe
Non poſſit, cum laudatur Diis æqua poteſtas.

Admonebat contra Calliſthenes, vir haudquaquam aulæ & aſſentantium accomodatus ingenio, ne rebus feliciſſime geſtis invidiam contraheret aſcita Dei appellatione. At gravitas viri, & loquendi libertas inviſa erat regi, quaſi ſolus Macedonas paratos ad tale obſequium moraretur: fuitque propterea in eum iræ pervicacis. Cujus explendæ occaſionem ubi invenit, virum præditum optimis moribus, indicta causâ excruciatum necavit. Quam crudelitatem ſera pœnitentia ſecuta eſt. *Senec. l. 6. quæſt. c. 23.* Certe nullius cædes majorem apud Philoſophos invidiam Alexandro excitavit. Hinc illa Senecæ: Fuit Calliſtheni ingenium nobile, & furibundi regis impatiens. Ejus mors crimen Alexandri

dri æternum eſt, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, occidit Perſarum multa millia: opponetur, & Calliſthenem. Quoties dictum erit, occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: opponetur, & Calliſthenem. Quoties dictum erit, omnia Oceano tenus vicit, ipſum quoque tentavit novis claſſibus, & imperium e Macedonia uſque ad Orientis terminos protulit: dicetur, ſed Calliſthenem occidit. Denique ex his quæ fortiter feliciterque fecit, nihil tantam ei gloriam afferet, quantum dedecus cædes Calliſthenis.

3. Darius adverſus Alexandrum in Cilicia pugnaturus, coegerat undique pene innumerabilem militum multitudinem. Cujus aſpectu cum admodum lætus eſſet; ſpem quoque ejus inflabat adulatorum turba, certam de Alexandro victoriam pollicitantium. Converſus tum ad Charidemum virum belli peritum, qui Athenis, jubente Alexandro, expulſus ad Darium confugerat, percontari cœpit: *Satiſne ei videretur inſtructus ad obterendum hoſtem?* At ille & ſuæ ſortis, & regiæ ſuperbiæ, obli-

Q. Curt. l. 3. c. 2.

oblitus, libere admonuit : *Illam ex omnibus Orientis partibus excitam hominum multitudinem, purpura, argento, auroque fulgentem, futuram esse imparem Macedonibus, qui paupertate magistra usi, militarem disciplinam didicissent; & non decora arma, sed fortitudinem animi, ad prælium afferrent.* Itaque suasit, ut argentum atque aurum illud, quo ejus exercitus frustra fulgeret, in conducendis e gente bellicosa militibus insumeretur.

Erat Dario natura mite ac tractabile ingenium : sed naturam plerumque fortuna corrumpit. Itaque veritatis impatiens, hospitem tunc maxime utilia suadentem abstrahi jussit ad capitale supplicium. Ille ne tum quidem libertatis oblitus : *Habeo*, inquit, *paratum mortis meæ ultorem. Expetet a te pœnas mei consilii spreti ipse, contra quem tibi suasi. Tu quidem licentia regni subito mutatus, documentum eris posteris, homines, cum se permisere fortunæ, etiam naturam dediscere.* Hæc vociferantem ii, quibus erat imperatum, jugulant. Sera deinde pœnitentia subiit regem : & Charidemum vera dixisse confessus, eum sepeliri jussit.

4. Non

4. Non defuit Cajo Cæsari Caligulæ familiaritas hominum, vitia ejus assentatione alentium. Etenim magnæ fortunæ semper comes est adulatio. *Patercul. l.2. c.102.*

Ptolemæus Rex Ægypti aliquandiu cum laude imperavit. Postea vero ab adulatoribus corruptus, Aristomenem, qui tutor ipsius fuerat, qui cuncta negocia prudenter administraverat, quem instar patris diu coluerat, tandem odio prosequi cœpit, ob illius in loquendo libertatem, ac postremo epoto cicutæ poculo mori coegit. Exinde magis ac magis efferatus, & tyrannica sævitia, non regiâ utens potestate, in odium Ægyptiorum venit, parumque absuit quin regno excideret. *Diod.Sic. l.26.*

5. Duplex exemplum ex ingenti turba profertur, unde discere licet quo prorumpat aliquando præpotentum hominum ira; & quam turpiter iis assententur adulatores. *Senec. 3 de ira c. 14. 15.*

Somnio quodam & deinde hariolorum responso territus Medorum Rex Astyages, natum e filia sua filium (qui postea Cyrus est dictus) Harpago amico necandum tradiderat. Quod cum ille facere neglexisset, & infans inter pastores adolevisset; Astyages filium Har- *Herodot. l.1. Justin. l.1. c.4. 5. Senec. ibid.*

Harpagi, in ultionem servati nepotis, interfecit: & cum ignaro patri edendum appoſuiſſet in menſa, identidem quærebat, *an placeret conditura?* Deinde ubi illum ſceleſtis epulis ſaturatum vidit, caput aliaſque occiſi reliquias miſero patri juſſit afferri: quas agnoſcentem interrogavit, *quomodo eſſet acceptus?* Harpagus, diſſimulato dolore, crudeli regi turpiter adulari non dubitavit, &, *apud regem*, inquit, *omnis cœna jucunda eſt.*

Herod. l. 3. Senec. ibid. Cambyſem regem Perſarum nimis deditum vino Prexaſpes unus ex amicis monebat, ut parcius biberet: *Turpem eſſe maxime regi ebrietatem*, dicens; *in quem omnium oculi conjicerentur, & cujus nec facta, nec dicta obſcura eſſent.* Ad hoc ille: *Scies*, inquit, *quemadmodum ſemper mentis compos ſim: & probabo jam oculos & manus poſt vinum etiam ſolitum officium præſtare.* Bibit deinde largius, quam alias, capacioribus ſcyphis: & jam vino gravis, objurgatoris ſui filium procedere ultra limen jubet, allevatâque ſuper caput ſiniſtra manu ſtare. Tunc intendit arcum, & ipſum cor adoleſcentis, quod petere ſe dixerat, figit, reciſoque pectore, hærens in

in ipſo corde ſpiculum oſtendit. Tum reſpiciens patrem, an ſatis certam habeat manum, interrogat. Ille, ejus rei laudator, cujus nimis erat ſpectatorem fuiſſe, negavit *Apollinem potuiſſe certius ſagittam mittere*. O regem cruentum, & dignum in quem omnium ſuorum arcus tenderentur! o patrem animo magis, quam conditione, ſervum!

6. Ad Trajani aures omnis adulatoribus obſtructus erat aditus; ſilebant ergo, & quieſcebant. Cum non eſt, cui ſuadeatur, & qui ſuadeant non ſunt. *Plin. Paneg.*

Cum Peſcennio Nigro Imperatori recens facto quidam panegyricum recitare vellet; dixit ei Niger: *Scribe laudes alicujus ducis optimi vita functi, & dic quid ille fecerit, ut eum nos imitemur. Nam viventes laudare, irriſio eſt; maxime Imperatores, a quibus aliquid ſperari aut timeri poteſt. Ego vero vivus placere volo, mortuus etiam laudari.* *Spart. in Nigr. c. 11.*

Quo tempore Solon ad Crœſum vocatus venit Sardes, erat in regia Æſopus nobilis fabularum ſcriptor: qui dolens vicem Solonis parum benigne accepti, quod Crœſo interroganti libere *Plut. in Solon.*

bere respondisset, his verbis eum admonuit: *O Solon, cum regibus aut quamminime, aut quamblandissime, agendum est*. *Imo mehercule*, inquit Solon, *vel quamminime, vel quamoptime*.

CAPUT XXXIV.

Cicer. 1. Off. n. 80. *Fortis & constantis animi est non perturbari in rebus asperis*.

Senec. ad Helv. c. 5. 1. Sapientem nec secunda evehunt, nec adversa demittunt.

Horat. l. 2. od. 10. Rebus angustis animosus, atque
Fortis appare.

L. 1. ep. 10. Quem res plus nimio delectavere secundæ,
Mutatæ quatient.

Dicebat Bias eum vere infelicem esse, qui infelicitatem ferre non posset. Diog. Laert. in Bian. Interrogatusque, *quidnam esset difficile? ferre*, inquit, *fortiter mutationem rerum in deterius*.

Senec. ad Helv. c. 13. Qui ea mala, quibus alii opprimuntur, magno animo fert, ipsas miserias in gloriam vertit. Quoniam ita affecti sumus, ut nihil æque apud nos admirationem occupet, quam homo fortiter miser.

Ibid. c. 5. 2. Pulsus in exilium Seneca, refert ipse

ipſe quo animo calamitatem exceperit. Viri ſapientes, quibus me ab adoleſcentia dedi, me juſſerunt omnes fortunæ impetus proſpicere, antequam incurrant. Illis gravis eſt adverſa fortuna, quibus eſt inexpectata: facile eam ſuſtinet qui ſemper expectat. Quemadmodum repentinus hoſtium impetus imparatos proſternit, a paratis vero facile excipitur.

Nunquam ego fortunæ credidi, etiamſi videretur pacem agere. Dedi operam, ut quæ in me indulgentiſſime conferebat, pecuniam & honores, ea poſſet a me repetere ita ut nihil propterea mens mea moveretur.

Fortuna jus in hominis mores non habet. P. Syrus

Nihil eripit fortuna, niſi quod & dedit.

Qui munera fortunæ amaverunt, ſeque propter illa ſuſpici voluerunt; illi jacent & mœrent, cum eos mobilia iſta oblectamenta deſtituunt. At ille qui ſe lætis rebus non inflavit, non eſt abjecto animo mutatis: ſicque adverſus utramque fortunam invictum animum tenet.

Ego in illis, quæ pleríque mortalium

lium optant, existimavi semper nihil veri boni inesse, atque ita inveni. In illis quoque, quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac durum invenio, quam vulgus opinatur.

CAPUT XXXV.

Viri boni nati sunt in exemplar, & eos sibi præparat Deus.

Senec. de prov. n.6. 1. Quæ vere mala dici possunt, a viris bonis removet Deus, scelera & flagitia. Quare vero quædam dura patiuntur, paupertatem, exilium, & alia ejusmodi. Ut etiam alios pati doceant. Nati sunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere: *Quid habetis quod de me queri possitis, vos, quibus recta placuerunt? Altis bona falsa circumdedi: auro illos & argento & gemmis ornavi: intus boni nihil est. Non est ista solida & sincera felicitas. Vobis dedi bona certa, mansura. Concessi vobis, quæ vulgo videntur metuenda, contemnere; quæ cupienda, fastidire. Non fulgetis extrinsecus: bona vestra intus sunt. Quæ incidunt tristia, horrenda, dura toleratu, istis vos non subduxi: animos vestros adversus omnia armavi.*

Quem-

Quemcumque fortem videris, miserum neges. *Seneca Hercul. v. 464.*

2. Vir bonus non tantum Dei discipulus, & æmulator est, sed etiam vera progenies. Eum parens ille magnificus, sicut severi patres, durius educat, disciplina tristi continet, experitur, indurat, sibi præparat. Non vides quanto aliter patres, aliter matres liberos educent? Illi excitari eos mature jubent ad studia obeunda, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis & interdum lacrymas excutiunt. At matres fovere in sinu, continere in umbra, volunt, nunquam flere, nunquam tristari; nunquam laborare. Patrium habet Deus adversus bonos viros animum, & illos fortiter amat. *Senec. de Prov. c. 1. 2.*

CAPUT XXXVI.

Præclara est universæ vitæ æquabilitas.

1. Si quidquam est decorum, nihil est profecto magis, quam æquabilitas in omni vita, & idem semper vultus, eademque frons. Ut de Socrate accepimus, quem prædicare solita erat *Cicero 1. Off. n. 99. & 111. 3. Tusc. 31.*

uxor

uxor ejus Xantippe se vidisse semper eodem vultu exeuntem domo & revertentem. Nec vero ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris, quem semel ait
Plinius l. 7. c. 19. in omni vita risisse Lucilius, Plinius nunquam: sed tranquilla & serena. Jure autem erat semper idem vultus, cum mentis, a qua is fingitur, nulla fieret mutatio.

Senec. ep. 104. Ut omnia æquo animo feras, exemplum accipe Socratem per omnia aspera jactatum, invictum tamen & paupertate, & laboribus, tum quos militiæ pertulit, tum quibus domi est exercitus: cum uxorem haberet moribus feram, lingua petulantem; & liberos indociles, matri quam patri similiores. Novissime objecta illi est & religionum violatio, & juventutis corruptela, quam immittere in Deos, in parentes, in rempublicam dictus est. Post hæc carcer & venenum. Hæc adeo Socratis animum non moverunt, ut ne vultum quidem moverint. Illam mirabilem & singularem laudem usque ad extremum servavit. Non hilariorem quisquam, non tristiorem, Socratem vidit: æqualis fuit in magna inæqualitate fortunæ.

2. Q. Me-

2. Q. Metellus Numidicus Româ pulsus, ut supra dictum est, in Asiam secessit. In qua, cum ei forte ludos Trallibus spectanti litteræ redditæ essent, quibus scriptum erat, maximo senatus & populi consensu reditum illi in patriam esse datum; nihil moveri visus est: non lætitiam proxime sedentibus ulla ex parte ostendit: eumque constat pari vultu in exilium abiisse, & fuisse restitutum. Adeo moderationis beneficio & animi firmitate immotus inter secundas & adversas res permansit. *Valer. l 4 c.1.*

3. Brutus, in eo libro quem de virtute composuit, ait se vidisse M. Marcellum Mitylenis exulantem, &, quantum natura hominis pateretur, beatissime viventem, neque unquam bonarum artium cupidiorem, quam illo tempore. Bene ergo exilium tulit: nec quicquam in animo ejus mutavit loci commutatio, quamvis eam & paupertas sequeretur. *Senec. ad Helv. c.9.*

4. P. Rutilii Rufi verbis & factis admirabile inerat robur, quod nullâ unquam re inflecti ac debilitari potuit. Cum esset ille vir exemplum innocentiæ, & illo nemo neque integrior Ro- *Valer. l.6. c.4. 2. c. 10. Cicer. 1. Orat. n. 229.*

mæ eſſet neque ſanctior; reus factus, nulla ſua culpa, apud Equites Romanos, penes quos tum judicia erant, nihil ſplendore actæ vitæ indignum fecit aut dixit; non inſignia Senatoris depoſuit, non obſoletam veſtem induit; & non modo ſupplex judicibus eſſe noluit, ſed ne ornatius quidem aut liberius cauſam dici ſuam; quam *Liv. l.50.* ſimplex veritas ferebat. Damnatus itaque eſt repetundarum vir inter optimos numerandus, & miſſus in exilium.

Ex Italia in Aſiam venienti legatos obviam miſerunt certatim omnes civitates, tutum honoratumque apud ſe ſeceſſum pollicentes, ita ut non tam exulare, quam triumphare videretur, eſſetque unde ille fortunæ ſuæ gratias *Senec. 6. benef. c.37.* ageret. Cum ei inter Smyrnæos, a quibus fuerat civitate donatus, agenti quidam conſolandi cauſa dixiſſet, inſtare bella civilia Romanorum, brevique futurum ut propterea omnes exules reverterentur: *Quid tibi*, inquit Rutilius, *mali feci, ut mihi pejorem redditum, quam exitum, optares? malo ut patria exilio meo erubeſcat, quam reditu mœreat.* Quod dixerat præſtitit; nam cum ei reditum in patriam poſtea Syl-

lana

lana victoria facilem faceret; in exilio, ne quid adversus leges peccaret, remansit.

Multos illustrat fortuna, dum vexat. Rutilii innocentia ac virtus lateret, nisi accepisset injuriam. Cum violata est, effulsit. *Senec. ep. 79.*

LIBER QUINTUS.

DE TEMPERANTIA.

CAPUT I.

Ratione duce per totam vitam eundum eſt.

Cicer. 5. Tuſc. n. 42. 1. de fin. n. 47. 1. Offic. n. 39.

1. TEmperantia moderatrix omnium commotionum animi eſt, a libidine avocat, inani lætitia geſtire non ſinit: hæc pacem animis affert, in rebus expetendis aut fugiendis rationem ut ſequamur, monet: in ea verecundia, modeſtia, omnis ſedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur

1. Offic. n. 2. Tuſc. n. 47.

2. Eſt animus in partes diſtributus duas, quarum una in appetitu poſita eſt, qui hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat quid faciendum fugiendumve ſit. Efficiendum autem eſt, ut ratio præſit, appetitus vero obtemperet. Quod Temperantiæ munus eſt.

In animis omnium eſt natura molle quiddam, demiſſum, humile. Si nihil

eſſet

esset aliud, quid esset homine deformius? Sed præsto est domina & regina Ratio, cujus magna vis. Hæc ut semper imperet illi parti quæ obedire debet, curandum est: imperet autem, velut servo dominus, imperator militi, parens filio.

Ratione duce per totam vitam eundum est: minima maximaque ex hujus consilio gerenda sunt. *Senec. 2. benef. c.18.*

CAPUT II.

In sedatione perturbationum animi vita beata.

1. Omnes animi perturbationes rationem repellentes, nullum beatæ vitæ locum relinquunt: hique soli beati dicendi sunt, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant: nullæ futiles lætitiæ efferunt, nullæ voluptates molliunt. Ut autem maris tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commovente: sic animi quietus & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est qua moveri queat. *Cicer. 5. Tusc. n.15.*

2. Quemadmodum civitas in sedi- *1. de fin. n.58.*

 tione

tione beata esse non potest, nec in discordia dominorum, domus: sic animus secum ipse discordans pugnantibus & contrariis studiis consiliisque, nullam gustare partem potest veræ voluptatis.

Num. 59. 3. Quod si corporis gravioribus morbis vitæ jucunditas impeditur: quanto magis animi morbis impediri necesse est? Animi autem morbi sunt cupiditates divitiarum, gloriæ, dominationis, libidinosarum etiam voluptatum; ægritudines, molestiæ, mœrores, qui animos exedunt & curis conficiunt.

Senec. de beat. c. 3. 4. 4. Beatum dicamus hominem eum, cui unum bonum honestas, unum malum turpitudo videatur. Cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio. Quem honesti cultorem & virtute contentum, nec extollant fortuita nec frangant. Qui fortunæ muneribus utatur, non serviat. Hunc necesse est sequantur gaudium inconcussum & æquabile, perpetua tranquillitas & libertas, pax animi & magnitudo.

Cicer. 5. Tusc. n. 34. Plato in Gorgia. 5. Cum ex Socrate quæsitum esset a Polo, nonne beatum putaret Archelaum Perdiccæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur? *Haud scio*, inquit

quit Socrates, *nunquam enim cum eo locutus sum*. Polus: *An tu aliter id scire non potes?* Soc. *Nullo modo*. Pol. *Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere beatus ne sit?* Soc. *An ego possum, cum ignorem quam sit bonus?* Pol. *Quid? tu in eo sitam vitam beatam putas?* Soc. *Ita prorsus existimo, bonos beatos, improbos miseros*. Pol. *Miser ergo Archelaus?* Soc. *Certe, si injustus*.

Nonne hic videtur Socrates omnem beatam vitam in una virtute ponere?

CAPUT III.

Malus beatæ vitæ judex populus.

1. Vivere omnes beate volunt: sed quid sit quod beatam vitam efficiat non pervident. Statuendum itaque primum quid appetendum nobis sit, tum circumspiciendum qua pervenire illo celerrime possimus. Nihil magis est cavendum, quam ne pecorum ritu sequamur gregem nos antecedentium, pergentes non qua eundum est, sed qua itur. Id nobis maxime nocet, quod non ad rationis lumen, sed ad similitudinem aliorum vivimus: eadem lau- *Senec. de beat. c.1. 2.*

damus, eadem probamus, quæ multitudo, & alienis perimus exemplis. Id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoresque multos habet.

Una salutis via est, si separemur a cœtu. Hæc quidem pars major est: at ideo pejor. Meliora pluribus placere non solent, & argumentum pessimi turba est. Quæramus quid optimum factu sit, non quid usitatissimum: quid nos in possessione felicitatis æternæ constituat, non quid vulgo, veritatis pessimo judici, probatum sit.

Diog. Laert in Diog. 2. Quodam die cum populus e theatro egrederetur, Diogenes adversus populum nitens ingrediebatur. Interrogatus qua de causa id faceret: *Hoc*, inquit, *in omni vita facere studeo*.

Idem in Antist. Dicebat Antisthenes: *Satius esse cum paucis viris bonis dissentire ab omnibus malis, quam cum multis malis dissentire a paucis bonis*. Idem aliquando laudatus ab improbis hominibus: *Quam timeo*, inquit, *ne forte quid mali fecerim!*

Cicer. in Brut. n. 194. Et Antimachus poëta, cum convocatis auditoribus legeret magnum volumen suum, & eum legentem omnes, præter Platonem, reliquissent; *legam*, inquit, *nihilominus*: *Plato enim mihi unus instar omnium est*. 3. Ana-

3. Anaxagoras interroganti cuidam quisnam esset beatus, non parum prudenter respondit: *Nemo ex his quos tu felices existimas: sed eum in illo numero reperies, qui a te ex miseris constare creditur. Non erit ille divitiis & honoribus abundans: sed aut exigui ruris, aut non ambitiosæ doctrinæ fidelis ac pertinax cultor; in pectore, quam in fronte, beatior.* Valer. l. 7. c. 2.

Ubi Crœsus Solonem, quem ad se Sardes vocaverat, audivit accedere; ut advenæ oculos perstringeret, eumque aliqua sui admiratione afficeret, corpus quam potuit magnificentissime exornavit, & vestem tum variis coloribus distinctam, tum auro & gemmis fulgentem, induit. Quo spectaculo non modo nihil moveri visus est Solon, nullamque emisit vocem, qua regi, pro ejus expectatione, gratularetur: sed etiam satis ostendit se ejusmodi ineptias contemnere, & angusti animi esse ducere. Jussit ergo Crœsus omnes ei pecuniarum suarum thesauros aperiri, & regium omne instrumentum ac supellectilem ante ejus oculos explicari. Quæ cuncta contemplatus Solon, ut ad regem est reductus; quæsivit ab eo Rex, *an quem in terris hominem vidisset* Plut. in Solon.

ſe beatiorem? Ille Tellum nominavit popularem ſuum, virum bonum, qui rebus ad vitam degendam neceſſariis cum non caruiſſet, egregie pugnando vitam pro patria profuderat, relictis liberis bene inſtitutis & probatis. Tum vero Crœſo & agreſtis & inſanus Solon eſt viſus, qui beatitudinem non auro neque argento metiretur, & privati hominis vitam atque obitum tantæ opulentiæ tantoque imperio præferret. Interrogavit tamen eum denuo, *an poſt Tellum iſtum cognoſceret aliquem alium ſe ipſo beatiorem?* Beatiores profecto fuiſſe, reſpondit Solon, Cleobin & Bitonem, fraterna inter ſe amicitia & ſingulari in matrem pietate inſignes viros: qui, morantibus bobus, a quibus eorum genitrix ad Junonis delubrum trahi deberet, jugum plauſtri ipſi ſubierant, & ſacris peractis epulati non ſurrexerant poſtridie: ſed vitam cum morte ſine ullo dolore commutaverant. *Quid ergo,* inquit jam ira incenſus Crœſus, *nullone nos numero inter beatos ponis?* Cui Solon, nec adulari ſuſtinens, nec iram ultra movere volens: *Nos quidem Græci*, inquit, *o Lydorum Rex, quam variis caſibus pateat hominum vita,*

ta, cernentes, nemini licere existimamus propter præsentia bona animos tollere: neque felicitatem suspicimus, quæ temporis vicissitudinibus obnoxia sit: illum vero solum beatum dicimus, cui vitam feliciter absolvere Dii concesserunt. Viventis enim & adhuc fortunæ telis propositi hominis beatitudo, non minus incerta & dubia est, quam militis in acie decertantis victoria ac corona. His dictis, discessit Solon a rege offenso magis, quam emendato.

. . . . . . Ultima semper
Expectanda dies homini est, dicique beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.

Juven. Sat. 10. v.274.

CAPUT IV.

Corpori indulgendum, non serviendum,

1. Corpus, quia nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede; quam magnam. Vanas suggerit voluptates, breves, ac, nisi magna moderatione temperentur, pœnitendas. Senec. ep.23.

Fateor insitam esse nobis corporis nostri caritatem. Non nego indulgen- Ep.14.

dum illi: ſerviendum nego. Multis enim ſerviet, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carum eſt. Agatur ejus cura: ita tamen, ut, cum exiget ratio, dignitas, fides, in ignem mittatur.

Ep.65. Major ſum, inquiebat Seneca, & ad majora genitus, quam ut mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter aſpicio, quam vinculum, & pondus, & pœnam. Nunquam me caro iſta compellet ad metum, nunquam ad indignam bono ſimulationem: nunquam in honorem hujus corpuſculi mentiar. Contemptus corporis ſui, certa libertas eſt.

Ep.92. Sapiens corporis, velut oneris neceſſarii, non amator, ſed procurator eſt: nec ſe illi, cui imperare debet, ſubjicit. Nemo liber eſt, qui corpori ſervit. Nam multos dominos nimia pro corpore ſollicitudo nobis imponit.

Ep.8. 2. Memento hanc ſalubrem vitæ formam tenere, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Durius tractandum eſt, ne animo male pareat. Cibus famem ſedet, potio ſitim extinguat, veſtis arceat frigus,

gus, domus munimentum sit adversus infesta corpori. Hæc utrum e congesto cespite, an e vario lapide gentis alienæ exstructa sit, nihil interest. Scito hominem tam bene culmo, quam auro, tegi. Imo culmus liberos tegit, sub marmore atque auro servitus habitat. *Ep.90.*

Tutus in mensa capitur angusta cibus. *Seneca Thiest. v. 453.*

Venenum in auro bibitur.

CAPUT V.

Cibus & potus desiderio condiuntur. *Cicer. 5. Tusc. 97.*

1. Magis juvat bibere sitientem, gratior est esuriendi cibus. Fames commendat cibos: nihil contemnit esuriens. *Senec. ep.78.119.*

Darius in fuga cum aquam turbidam & cadaveribus inquinatam bibisset; negavit unquam se bibisse jucundius: nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolomæus ederat: cui cum peragranti Ægyptum cibarius in casa panis datus esset; nihil visum est illo pane jucundius. *Cicer. 5. Tusc. n.97.*

Artaxerxes Mnemon cum ficis aridis *Plut. Apoph.*

dis & pane hordeaceo vefceretur, in fuga direpto ejus commeatu: *Quali*, inquit, *voluptate hactenus carui!*

Cicer. ibid. 2. Socratem ferunt, cum ufque ad vefperum contentius laboraret, quæfitumque effet ex eo quare id faceret, refpondiffe: *Se, ut melius cœnaret, obfonare famem, ambulando: cibi enim condimentum effe famem, potionis fitim.*

2. de fin. n.92.

Cicer. 5. Tufc. n.97. Cum Dionyfius tyrannus a Lacedæmoniis convivio exceptus effet; negavit fe jure illo nigro, quod cœnæ caput erat, fuiffe delectatum. Tum quidam: *Minime mirum*, inquit: *condimenta enim defuerunt*. *Quæ tandem?* inquit ille. *Labor in venatu, curfus, fames, fitis.*

Plut. in Alex. Q. Curt. fuppl. l.2. Maufoli Cariæ regis foror Ada, patrio regno ab Alexandro donata, arte multa parari curavit exquifiti faporis cibos & varia bellaria: quæ cum ipfis coquis & cupediariis regi donum mifit, tanquam relatura gratiam bene merenti, fi armorum laboribus fatigatum recrearet Afiatici luxus deliciis. At ille talia munera averfatus, reginæ quidem in fe voluntati comiter gratias egit: *Ceterum coquos ad fe mitti, nihil opus fuiffe*, dixit: *cum duos longe meliores*

res haberet, quos olim a Leonida pædagogo accepisset, nempe iter antelucanum ad prandium, & prandium frugale ad cœnam. Addiditque, Leonidam solitum fuisse suas vestes, & stragula, & arculas perscrutari, ne forte mater Olympias, nimium filio puero indulgens, aliquid delicatioris cibi clam abscondisset. Puerilis institutionis diu memor fuit Alexander: nam cum Asiam pervagaretur; si qui ad eum arborum rari fructus, pisces, aliique cibi exquisiti afferrentur; eos amicis dividebat, vix unquam sibi quicquam ex his servans.

CAPUT VI.

Disce parvo esse contentus.

Senec. ep. 110.

1. Non præcipio ut naturæ neges quod poscit: sed ut, quidquid naturam excedit, scias non necessarium. Esurio: edendum est. Utrum hic panis sit plebejus, an siligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed impleri. Sitio? bibendum est. Utrum hæc aqua sit e proximo lacu accepta, an ea quam nive aut glacie inclusero ac refrigeravero, ad naturam Ep. 119.

turam nihil pertinet. Illa hoc unum jubet, sitim exstingui. Utrum aureo poculo utar, an manu concava, nihil refert. Finem rerum omnium specta, & supervacua dimittes.

Cicer. 5. Tusc. n. 99. 2. Civitates quædam universæ, naturam quæ parvo contenta est, secutæ, parvo victu delectatæ sunt, ut Lacedæmonii. Persas negat Xenophon ad panem quidquam adhibere solitos esse, præter nasturtium. Si quædam etiam suaviora natura desiderare videatur, quam multa ex terra arboribusque nascuntur suavitate præstanti?

Senec. ep. 119. 3. Non utile solum, sed etiam necessarium est, parvo assuescere. Multæ difficultates & locorum & temporum occurrunt etiam locupletibus, & magna rerum copia instructis. Quidquid vult, habere nemo potest, illud potest, carere æquo animo iis quæ non habet & rebus oblatis hilaris uti. In villam tuam nocte multa venis non expectatus: nihil paratum invenis: panem e mensa sua tibi apponit villicus malum. Expecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & siligineum fames reddet: ideo non est ante edendum, quam illa imperet.

4. Cu-

4. Cupiditati nihil satis est: Naturæ satis est etiam parum. Parabile est, quod natura desiderat: ad manum est, quod satis est: ad supervacua sudatur. *Ad Helv. c. 9. & ep. 4.*

Corporis exigua desideria sunt: quidquid ultra concupiscitur, libidini quæritur, non necessitati. Non est necesse omnia perscrutari maria, nec strage animalium ventrem onerare, nec conchylia ex ignoto littore eruere. Dii Deæque istos perdant, quorum luxuria fines imperii Romani transcendit, & undique convehit cibos gulæ omnia nota fastidienti. O miserabiles, quorum palatum non excitatur, nisi ad cibos, quos non eximius sapor, sed raritas, & difficultas parandi pretiosos facit! & qui cum famem exiguo pretio possint sedare, magno irritant.

5. Cn. Pompeo ægrotanti quum præcepisset medicus ut turdum ederet, negarent autem servi eam avem usquam æstivo tempore posse reperiri, nisi apud Lucullum, qui turdos domi saginaret; prohibuit Pompejus inde peti, sed medico dixit: *Ergo nisi Lucullus perditus deliciis esset, non viveret Pompejus?* & aliam avem, quæ parabilis esset, jussit sibi apponi. *Plut. in Lucul.*

CA-

CAPUT VII.

Platonicæ & Syracusanæ mensæ.

Ælian. l.2. c.10. Suidas. 1. Timotheus dux Atheniensis tam felix in expugnandis urbibus fuit, ut ejus dormientis effigies depicta sit, tenentis rete, in quod Fortuna urbes cogeret. Quod quidem vel assentandi vel irridendi causa excogitatum est. Certe ejusmodi honores ei ab Atheniensibus habiti sunt, qui antea nemini. Cum maxime & rerum gloria & potentia floreret, incidit forte in Platonem extra Athenarum mœnia cum discipulis ambulantem. Quem ut aspectu venerabilem conspexit, audivitque non de armis & classibus, non de tributis & stipendio aliisque ejus generis rebus disserentem; sed de bono atque honesto: exclamavit: *O beatam vitam! o veram felicitatem!* quibus verbis significabat, ejusmodi colloquia omnibus divitiis atque honoribus sibi videri potiora. Cicer. 5. Tusc. n 100. Ælian. l.2. c.18. Eumdem Timotheum ferunt, cum aliquando in Academia cœnavisset apud Platonem, fuissetque & frugali mensa & erudito prudentique colloquio exceptus; eo convivio fuisse mire delectatum:

tum : cumque Platonem vidisset postridie, dixisse : *Vestræ quidem cœnæ non solum in præsentia, sed etiam postero die jucundæ sunt.*

2. Est præclara epistola Platonis ad Dionis, qui ipsum in Siciliam vocaverat, propinquos, his fere verbis; *Quo cum venissem; vita illa, beata quæ ferebatur, plena Italicarum Syracusanarumque mensarum, nullo modo mihi placuit; bis in die saturum fieri: nunquam pernoctare solum: ceteraque, quæ comitantur huic vitæ, in qua sapiens nemo efficitur unquam, moderatus vero multo minus.* Neque enim mente recte uti possumus, multo cibo & potione completi. *Cicero ibid.*

Idem Plato cum videret Agrigentinos magnis impensis ædificare, nec minoribus cœnare: *Agrigentini*, inquit, *ædificant, quasi semper victuri: & cœnant, quasi ultimum cœnaturi.* *Ælian. l. 12. c. 18.*

Platonis magister Socrates nonnullos divites ad cœnam vocaverat, & Xantippem uxorem pudebat modici apparatus: cui Socrates: *Bono esto animo*, inquit, *nam si homines boni frugique sunt, æquo animo ferent; si mali atque intemperantes, de his nihil curandum.* *Diog. Laert. in Socrat.*

CAPUT VIII.

Convivia Lacedæmoniorum.

Plut. in Lycur. 1. Providit Lycurgus ne quis Lacedæmoniorum privatim gulæ indulgeret. Itaque instituit, ut omnes sine ullo discrimine communi mensa & frugali victu uterentur. Nemini licebat ad publica convivia venire præsumptis domi cibis expleto. Propterea acriter se se invicem observabant, atque eum, qui non biberet cum ipsis aut vesceretur, irridebant & objurgabant ut intemperantem & a promiscuo convictu fastidiose abhorrentem. Singulis mensis quindeni accumbebant ut plurimum: nec quemquam abesse, nisi gravissima de causa, licebat. Itaque cum e bello, quo Athenienses vicerat, reversus rex Agis, domi cum uxore vellet cœnare; portionem postulanti non miserunt magistratus.

2. Ad hæc convivia pueri quoque, sicut ad temperantiæ scholam, deducebantur. Ibi crebros de republica sermones excipiebant, magistros libere & facete cavillantes audiebant assuescebantque & ipsi jocari, dicteria citra scur-

ſcurrilitatem jacere, atque aliorum cavillis non offendi: namque videbatur in primis Laconicum, cavilla æquo animo ſuſtinere. Si quis tamen ſe eorum impatientem diceret; a facetiis in illum temperabatur.

Ut quiſque intrabat, natu maximus commonſtratis ei foribus, dicebat: *Ex his nihil hic dictorum egreditur*.

Inter obſonia prima laus erat juri nigro, quo ſenes maxime delectabantur, relicta juvenibus carne. Ubi mediocriter biberant, ſine face recipiebant ſe domum, neque permittebatur ad lumen incedere, ut diſcerent in tenebris & nocte commeare fidenter.

3. Sunt quidam delicatuli, mulieribus aliquando ciborum omnium faſtidio laborantibus non diſſimiles: nam & ipſi ſolitos cibos faſtidiunt. Itaque ut obtuſum ferrum nova acie eget: ſic eorum ſtomachus acui quodam modo poſtulat nonnunquam, ſive aceto, ſive acerbo aliquo condimento. Quantum ab iſtis differebat Lacon ille! Qui cum conſpexiſſet quemdam ejuſmodi delicatulum pretioſam aviculam ſibi appoſitam præ faſtidio renuere: *At mihi*, dixit, *etiam vultur & hircus ſapiunt*. *Stobæus ſerm. 17.*

CA-

CAPUT IX.

Castigata corporis obesitas.

Ælian. l.14. c.6. Athen. l.15. c.12. 1. Lacedæmoniis lex erat, ne quis vultu præferret mollitiem colore femineo, aut corporis nimiam molem haberet: hoc enim segnitiem declarare videbatur, illud animum parum virilem. Decimo quoque die adolescentes Ephoris se se exhibebant conspiciendos. Si essent corpore bene compacto & per exercitia roborato; laudabantur: contra, si membra flaccida & molliora viderentur, succrescente per inertiam pinguedine, verberibus plectebantur. Itaque Nauclidem Polybiadæ filium, præpinguem per luxuriam factum; cum in mediam concionem produxissent Ephori, & ibi Lysander eum graviter objurgasset; parum abfuit quin e civitate ejicerent. Certe exilium minitati sunt, nisi emendaret vitam, quæ Jonica magis, quam Lacedæmonica erat: & corporis habitum, qui patriæ dedecori esse videbatur, temperantia & exercitiis corrigeret.

A. Gell. l.7. c.23. Censores Romani Equiti nimis pingui equum adimere soliti erant, sive mi-

minus idoneum esse rati hominem tanto corporis pondere ad faciendum Equitis munus: sive non omnino desidiæ culpa vacare videretur, cujus corpus tam immodice exuberasset.

2. Non inutile erit pauca alia de severitate Censoria hic exscribere.

Si quædam coram Censoribus erant intempestive dicta aut facta, ea notatione sua non carebant. Cujus rei omnium instar erunt hæc exempla duo. Censores P. Scipio Nasica & M. Popillius quum Equitum censum agerent; equum nimis strigosum, sed equitem ejus admodum succi plenum & pinguem viderunt: *Et cur*, inquiunt, *ita est, ut tu sis, quam equus, curatior? Quoniam*, inquit, *ego me curo, equum Statius nihili servus*. Visum est parum reverens esse responsum, relatusque inter ærarios est Eques. Idem l. 4. c. 20.

Quidam amico apud Censores aderat advocatus. Is cum clare nimis & sonore oscitasset, parum abfuit quin plecteretur & de nota illi inurenda deliberatum est. Sed cum ille dejerasset invitissimum se oscitatione victum fuisse, tenerique eo vitio quod oscedo appellatur, tum notæ jam destinatæ exemptus est.

CA-

CAPUT X.

Corporis voluptas non est digna hominis præstantia.

Cicer. 1. Off. n.105. 1. Nunquam obliviscendum est, quantum natura hominis pecudibus reliquisque bestiis antecedat. illæ nihil sentiunt nisi voluptatem, ad eamque feruntur omni impetu. Si quis vero hominum voluptate capiatur, ad eamque sit paulo propensior; occultat & dissimulat appetitum ejus, propter verecundiam. Ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis esse dignam hominis præstantia, eamque, contemni & rejici oportere. Si vero sit quispiam, qui aliquid tribuat voluptati; diligenter ei tenendus est ejus fruendæ modus. Itaque victus cultusque corporis ad valetudinem referantur, & ad vires, non ad voluptatem. Atque etiam si considerare volumus, quæ sit in natura hominis excellentia & dignitas; intelligemus quam sit turpe diffluere luxuria, & delicate ac molliter vivere; quamque honestum, parce, continenter, severe, sobrie.

Quint. l.12. c.2. Si divina nostris animis origo est, ten-

tendendum ad virtutem, nec voluptatibus corporis serviendum.

Dicebat Socrates: *Multos homines propterea velle vivere, ut ederent & biberent: se bibere atque esse, ut viveret.* *A. Gell. l.19. c.2.*

2. Corporis voluptas fragilis est, brevis, & eo vicinior fastidio, quo avidius hausta est. Ejus subinde necesse est aut pœniteat hominem aut pudeat. In ea nihil magnificum, aut quod naturam hominis Diis proximi deceat. Imo res humilis est, & fœda. Hæc est voluptas & homine & viro digna, non implere corpus, nec saginare, nec cupiditates irritare, quarum maxime optanda est quies: sed omni animi perturbatione carere. *Senec 7. benef c.2.*

Lysandro Spartiatæ, cum in Ioniam venisset, hospites ejus inter alia munera bovem & placentam miserunt. Ille oculis in placentam conjectis, quæsivit quodnam esset illud cibi genus? Respondit qui afferebat, ex melle & aliis suavibus condimentis esse confectum. *Hoc ergo*, inquit Lysander, *date helotibus* (qui servi erant) *non est enim hominis liberi cibus*. Bovem verò jussit Lacedæmoniorum more apparari: & libenter jucundeque in cœna comedit, *Ælian. l.3 c.20.*

Plut. in Apoph. Cum Agesilaus pariter oblata sibi a Thasiis esculenta & poculenta magni pretii multa helotibus distribui jussisset, quærentibus causam Thasiis respondit: *Eos, qui probitati ac fortitudini studerent, non decere istiusmodi irritamentis gulæ delectari: propterea quod ingenuos homines iis rebus moveri non oporteat, quibus servitia capiantur*. Itaque farinam tantum ab iis accepit.

CAPUT XI.

Corpus & animum ad patientiam exerce.

Cicer. 1. Off. n. 79. 1. Exercendum est corpus, & ita afficiendum, ut obedire rationi possit in exequendis negotiis & in labore tolerando.

A. Gell. l. 11. c. 8. Corpus humanum prope uti ferrum est. Ferrum si exerceas, conteritur: si non exerceas, tamen rubigo consumit. Item homines exercendo videmus conteri: si nihil exerceas, inertia atque torpedo plus detrimenti affert, quam exercitatio.

Idem l. 2. s. 1. Socrates, ut corpus adversus ea, quæ fortuito patienda essent, obfirmaret, dicitur, inter alios labores & exercitia,

citia, aliquando ſtare ſolitus a ſolis ortu ad ſolem alterum orientem, inconnivens, immobilis, ore atque oculis eumdem in locum directis cogitabundus. In ipſo frigore hiemis glaciem nudis pedibus calcabat. Collecta corporis exercitationibus ſiti, non tamen prius bibebat, quam primam e puteo hauſtam aquæ urnam effudiſſet. *Plut. de garr.*

Diogenes pariter omni ex parte ſe ad laborum tolerantiam exercens, hieme ſtatuas nive perfuſas complectebatur, æſtate ſe ſe in fervida arena volutabat. *Diog. Laert. in Diog.*

Quoniam majore corporis ſarcina animus quaſi opprimitur, & minus agilis eſt; exerceatur corpus. Sint tamen exercitationes breves: quæ tempori parcant, cujus præcipua ratio habenda eſt. Cito redi a corpore ad animum. Illum diebus ac noctibus exerce. Hanc exercitationem non frigus, non æſtas impedit, ne ſenectus quidem. *Senec. ep.15.*

2. Animum domeſticis malis ad patientiam exercebat Socrates. Ejus uxor Xantippe moroſa admodum fuiſſe fertur & jurgioſa, ita ut per diem perque noctem marito moleſta eſſet. Has ejus in- *A. Gell. l.2. c.1.*

intemperies demiratus Alcibiades, interrogavit Socratem, quænam ratio esset cur mulierem tam acerbam domo non exigeret? *Quoniam*, inquit Socrates, *cum illam domi talem perpetior, exerceor atque insuesco, ut ceterorum quoque foris petulantiam & injuriam facilius feram: equitesque illos imitor, qui ferociorem equum eligunt, quem doment, futurum rati, ut ceteris postea facilius uti possint.*

Xenoph. in conv.

Diog. Laert. in Socr. Cum in conjugem, ipsa judice, mitissimum, iracunda illa mulier aliquando convicia & maledicta conjecisset, deinde vero sordidam aquam effudisset: *Nonne*, inquit amicis Socrates, *vere dicebam, a Xantippe post tonitru pluviam venturam?*

Diodor. Sic. l. 6. 3. Mira quadam ratione se ad ciborum abstinentiam exercebant Pythagorei. Apparato enim omni genere ferculorum, quæ in lautis conviviis apponi solent, cum diutissime oculos pavissent, eoque spectaculo comedendi cupiditatem excitassent; statim mensam tolli jubebant, & discedebant impransi.

CA-

CAPUT XII.

Bonæ valetudinis mater est frugalitas.

1. Valetudo sustentatur notitia sui corporis; & observatione earum rerum quæ prodesse solent aut obesse; & continentia in victu omni atque cultu, corporis tuendi causa; & prætermittendis voluptatibus: postremo arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent. *Cicer. 2. Offic. n. 86.*

Bonæ valetudinis priscorum Romanorum quasi quædam mater erat frugalitas, inimica luxuriosis epulis. Maximis viris prandere & cœnare in propatulo verecundiæ non erat. Nec sane ullas epulas habebant, quas populi oculis subjicere erubescerent: Deinde ubi mores paulatim in pejus ruissent; imperari cœpit, ut patentibus januis pransitaretur & cœnitaretur, sicque civium oculi luxuriæ modum facerent. Deinde variæ leges latæ sunt, quibus non solum cœnarum sumtus finitus est, sed etiam genus ciborum. *Valer. l. 2. c. 5.* *Macrob. 2. Sat. c. 13.* *A. Gell. l. 2. c. 14.*

2. Potest aliquatenus nostra providentia longior prorogari huic corpusculo mora, si voluptates, quibus pars *Senec. Ep. 58.*

major hominum perit, poterimus regere & coercere. Plato erat quidem corpus validum ac forte sortitus: sed navigationes ac varia pericula multum detraxerunt viribus. Tamen omnia fere vitæ suæ tempora inoffensa valetudine traduxit. In illius pestilentiæ vastitate, quæ in belli Peloponnesiaci principiis Athenienfium civitatem internecino genere morbi depopulata est, ipse parce ac moderate victitando, & iis carendo voluptatibus quæ corpus & animum frangunt aut debilitant, communi omnium cladi nequaquam obnoxius fuit. Temperantia eum perduxit ad senectutem: & natali suo decessit, quum annum unum atque octogesimum implesset. Dubium autem esse non debet, quin aliquos ex hac summa annos libenter fuisset remissurus. Nam cum eum juberent medici ex Academia, loco morbis infesto, demigrare in Lyceum, ut valetudini consuleret; consilium illud aspernatus, ait: se ne in Atho quidem montem, ubi homines diutius quam alibi vivere credebantur, commigraturum, etiamsi sciret se illic omnium diutissime victurum.

A. Gell. l.2. c.2.

Ælian. l.9. c.10.

Seneca Ep.95.

3. Medicina quondam paucarum fuit

fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, & vulnera coirent paulatim. Deinde in hac pervenit tam multiplicem varietatem. Minus illa negotii habebat, cum homines uterentur facili nec per artem corrupto cibo: qui poſtquam cœpit non ad tollendam, ſed ad irritandam famem quæri, & inventæ ſunt mille conditaræ, quibus aviditas excitaretur; quæ alimenta erant, onera facta ſunt, dum male aſſueſcit venter plus capere, quam poteſt: hincque exorti innumerabiles morbi, ſupplicia luxuriæ. Quando homines corpora opere ac vero labore durabant, & eos aut curſu, aut venatu, aut tellure verſata defatigatos atque eſurientes excipiebat domi cibus parabilis & ſimplex; nihil opus erat tam magna medicorum ſupellectile, nec tot ferramentis ac pyxidibus. Multos morbos ac medicos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per unam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria, terrarum mariſque vaſtatrix; quot coqui, piſtores, miniſtratores, ad coquendam & inferendam cœnam diſcurrant. Dii boni, quantum hominum unus venter exercet!

Xenoph. Cyrop. l. 1. 4. Cum Mandanam filiam & Cyrum nepotem adhuc puerum epulis exciperet Astyages Medorum rex; patinas eis multas apposuit cum cujusvis generis condimentis ac cibis. Ibi Cyrum dixisse ferunt: *Quantum tibi, mi ave, negotiorum est in cœna: si ad omnes istas patinas manus extendere necesse est, & cibos hosce tam varios degustare!* Tum Astyages: *Quid?* inquit, *an non hæc tibi cœna multo videtur melior esse Persica?* Ad quæ Cyrus: *Nequaquam, ave. Nam via multo simplicior apud nos & rectior est ad satietatem, quam apud vos. Etenim ad eam aliquid carnis & panis nos deducit; cum vos eodem, quo nos, tendentes, multas per ambages & circuitus sursum deorsum vagati, vix eo tandem perveniatis, quo dudum nos pervenimus.*

CAPUT XIII.

Omne vitium ebrietas & incendit & detegit.

Senec. Ep. 83. 1. Turpe est, plus quempiam ingerere cibi & vini, quam capiat, & stomachi sui non nosse mensuram. Quam multa ebrii faciunt, quibus sobrii erubes-

bescunt? Non est animus in sua potestate, ebrietate devinctus. Onerati vino, ut cibum & potum, sic secretum, non continent: quod suum alienumque est, pariter effundunt.

Nihil aliud est ebrietas quam voluntaria insania, & brevis furor. Hinc Alexander carissimum sibi ac fidelissimum amicum Clitum inter epulas transfodit. M. Antonium, magnum virum, & ingenii nobilis, quæ alia res perdidit, quam ebrietas, & Cleopatræ amor? Hæc illum res hostem reipublicæ, hæc hostibus suis imparem, hæc crudelem fecit, cum inter apparatissimas epulas vino gravis, sitiret tamen sanguinem. Solet nempe vinolentiam crudelitas sequi.

Omne vitium ebrietas & incendit & detegit; obstantemque malis conatibus verecundiam removet. Ubi possedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit: tunc libidinosus cupiditatibus suis, quantum petierint, sine dilatione permittit: tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sævo, malignitas livido: omne vitium laxatur & prodit. Adjice

illam ignorationem sui, parum explanata verba, gradum errantem, vertiginem capitis, stomachi tormenta, cum effervescit vinum ac viscera ipsa distendit..

2. Quæ gloria est, capere multum vini? Cum penes te palma fuerit, cum omnes convivas viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit, vinceris a dolio.

Diog. Laert. in Arist. Aristippus cuidam glorianti quod multum bibens non inebriaretur: *Hoc*, inquit, *& malus facit*. Sic Demosthenes, cum legati ad Philippum missi, atque inde Athenas reversi, regem eo nomine laudarent quod plurimum biberet: *Hoc*, inquit, *ei cum spongia commune est*. Plutar. in Demosf.

Diog. Laert. in Anach. Mirabatur Anacharsis quod Græci initio convivii cyathis parvis uterentur, ubi vero saturati essent, majoribus; judicans potum adhibendum esse tantum ad sedandam sitim: absurdum igitur esse tum bibere, cum jam sitis esset sedata. Idem interrogatus quo pacto quis vitare posset ne vini potator fieret: *Si*, inquit, *præ oculis habeat ebriorum indecora facta dictaque*. Plut. in Lycur. Hinc Lacedæmonii ut liberos ab ebrietate abster-

terrerent, servos multum vini bibere coactos, atque ita ebrios, in eorum conspectum jubebant venire.

Ebrietas hilarem unius horæ insaniam longi temporis tædio sæpius pensat. *Senec. Ep.59.*

3. Cum Astyagi mirum videretur, quod Cyrus puer, pincernam Sacam egregie imitatus in porrigendo sibi poculo ad bibendum, non prægustasset vinum, ut ille solebat; causam ab eo quæsivit. Cui Cyrus: *Metuebam*, inquit, *ne vino admistum venenum esset. Nam cum tu nuper die natali amicos convivio exciperes, Sacam istum vobis venenum infudisse animadverti. Videbam vos nec animis nec corporibus constare. Quæ nos pueros facere vetatis, ea faciebatis ipsi. Omnes simul vociferabamini, neque quisquam, quid ab altero diceretur, attendebat. Cantabatis ridicule admodum, jurabatis tamen cantum illum esse optimum. Quinetiam cum surrexissetis ad saltandum, non modo non saltare ad numeros, sed ne recti quidem stare poteratis: prorsusque obliti eratis, & tu & illi, regem esse te.* Tum Astyages: *An vero*, inquit, *fili mi, pater tuus cum bibit, non fit ebrius? Nunquam profecto*, respondit ille: *sitire enim tantum desinit.* *Xenoph. Cyr. l.1.*

CAPUT XIV.

Coercendus luxus, & colenda frugalitas.

Senec. deTranq. cap 8. 9. Ep.90.

1. Diogenes vir ingentis animi, qui se complicuit in dolio, & in eo cubitavit, divitias, sicut & Democritus, projecit, onus illas existimans, & effecit ne quid sibi eripi posset. Servus, quem sibi unicum servaverat, cum effugisset; eum reducere, cum monstraretur, tanti non putavit; *Turpe est*, inquit, *Manem sine Diogene posse vivere, Diogenem sine Mane non posse*. Cum vidisset puerum cava manu bibentem aquam; fregit protinus exemtum e perula calicem, cum hac objurgatione sui: *Quamdiu homo stultus supervacuas sarcinulas habui!*

Quoniam non est tantum roboris nobis, ut tale exemplum sequamur: angustanda certe sunt patrimonia. Optimus autem pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul a paupertate discedit. Placebit nobis hæc mensura, si prius parcimonia placuerit, sine qua nullæ opes sufficiunt, & cum qua vel exiguæ satis patent. Poterit

terit ipſa paupertas in divitias ſe, advocata frugalitate, convertere. Hinc Plinius ad Calvinam ſcribens, cui remittebat grandem pecuniæ ſummam debitam ſibi ab ejus patre, hæc ait: *Non eſt quod verearis ne ſit mihi iſta oneroſa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignitas ſumptuoſa, reditus, propter conditionem agellorum, neſcio minor an incertior: ſed quod deficit ex reditu, frugalitate ſuppletur; ex qua, velut e fonte, liberalitas noſtra decurrit.* *L.2. Ep.4.*

2. O miſerum, quem delectat ſui patrimonii liber amplus, & vaſta ſpatia terrarum colenda per ſervos, & immenſi greges pecorum per provincias paſcendi, & familia quibuſdam nationibus major, & ædificia privata laxitatem urbium vincentia! Si quidquid habet, ei, quod cupit, comparet, pauper eſt. Neque enim unquam expletur nec ſatiatur cupiditatis ſitis. Solebat Attalus Philoſophus hac imagine uti: Vidiſti aliquando canem miſſa a domino fruſta panis aut carnis aperto ore captantem? Quidquid excepit, protinus integrum devorat, & ſemper ad ſpem novorum fruſtorum hiat. Idem evenit ejuſmodi hominibus ſemper ad *Senec. 7. benef. c. 10.* *Cicer. 1. parad.* *Senec. Ep.72.*

nova

nova fortunæ munera erectis & attentis.

Senec. de Tranq. c.9. Ep.55. 3. Assuescamus a nobis removere pompam, servis paucioribus serviri, vestes parare ad id cujus causa inventæ sunt, habitare contractius. Discamus membris nostris inniti, naturæ voluntati parentes, quæ pedes dedit, ut per nos ambularemus, sicut oculos, ut per nos videremus. Discamus victum cultumque non ad nova exempla componere, sed ut majorum suadent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coërcere, gulam temperare, paupertatem æquis oculis aspicere, frugalitatem colere, desideriis naturalibus parvo parata remedia adhibere, spes effrenatas velut sub vinculis habere: denique id agere ut divitias a nobis potius quam a fortuna, petamus. Facit autem animus sibi divitias, nihil concupiscendo. *Epist.87.*

Valer. l.4. c.3. 4. Si quis hoc sæculo, inquit Valerius, vir illustris pellibus hœdinis pro stragula veste utatur, quingentorum tantum assium sumptu in transmarinam provinciam eat, eodem vino eodemque cibo, quo nautæ, uti contentus sit, tribus servis comitatus Hispaniam

niam regat; nonne mirabilis existimetur? Atqui hæc libenter fecit, ac toleravit Cato superior, propter frugalitatis consuetudinem. Assueverat enim ab adolescentia, aquam in bellicis expeditionibus potare; si nimio æstu torqueretur, acetum; si vires deficerent, paululum vilis vini. Ipse scriptum reliquit: se nunquam vestem induisse quæ majoris pretii, quam centum denariorum, esset: cum Consulatum gereret, idem vinum bibisse quod opifices, & obsonium ad cœnam e foro comparasse triginta sestertiis: idque reipublicæ causa fecisse. Unde Seneca, ait M. Catonem Censorium tam reipublicæ Romanæ profuit nasci, quam Scipionem: alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit. Canterio vehebatur, & hippoperis quidem impositis, ut secum utilia portaret. O quantum erat sæculi decus, imperatorem triumphalem, Censorium, &, quod super omnia hæc est, Catonem uno caballo esse contentum, & ne toto quidem! partem enim occupabant sarcinæ ab utroque latere dependentes.

Plut. in Caton.

Seneca Ep. 87.

5. Scipio Æmilianus post duos inclytos consulatus, & totidem trium-
ph os,

Valer. l. 4. c. 3.

phos, ſeptem ſervis ſequentibus officio legationis functus eſt. E Cartaginis & Numantiæ, quas deleverat, ſpoliis comparare certe plures potuerat: ſed operum ſuorum ad ſe laudem, manubias ad patriam redundare maluit. Itaque cum per populi Romani ſocios & exteras nationes iter faceret; non mancipia ejus, ſed victoriæ numerabantur: nec quantum auri & argenti, ſed quantum dignitatis atque gloriæ, ſecum ferret, æſtimabatur.

Valer. l.4. c.3.4. 6. Cum Ætolorum gens vaſa argentea magni ponderis & exquiſitæ artis Q. Ælio Tuberoni Conſulatum gerenti miſiſſet per legatos, qui ſe in priore legatione fictilia in ejus menſa vaſa vidiſſe retulerant; eos cum ſuis muneribus abire juſſit, monitos ne voluntariæ paupertati, quæ a continentia oriretur, ſuccurrendum putarent. Utinam, exclamat Valerius, hujus frugalitatis exemplum poſterior ætas ſequi voluiſſet. At nunc quo ventum eſt? A ſervis vix impetrari poteſt, ne eam ſupellectilem faſtidiant, qua tunc Conſul uti non erubuit.

Sexdecim eodem tempore Ælii fuerunt, quibus una Romæ domuncula

erat,

erat, & unus in agro Vejente fundus, cultores multo pauciores desiderans, quam dominos habebat. Princeps civitatis Æmilius Paulus Ælio Tuberoni, cujus tam pauperes Penates videbat, nuptum dedit filiam: quæ viri paupertate adeo non offensa est, ut illam, propter quam pauper erat, virtutem; maxime admiraretur. *Plut. in Æmil.*

7. Qualis P. Scipionis Africani villa fuerit, quale balneum, scribit ad amicum Seneca: In ipsa Scipionis Africani villa jacens hæc tibi scribo. Video villam structam lapide quadrato, murum circumdatum sylvæ, turres in propugnaculum villæ erectas, balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine, antiqua. Magna ergo me voluptas, simul & pudor, subit contemplantem Scipionis mores ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramque, ut mos fuit priscis, ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc pavimentum tam vile illum sustinuit. At nunc quis est qui sic lavari sustineat? Sibi quisque pauper videtur ac sordidus, nisi parietes magnis & pre- *Seneca Ep. 86.*

pretiosis speculis, marmore, ebore, variisque coloribus refulgeant. In hoc Scipionis balneo minimæ sunt rimæ magis quam fenestræ, ut sine injuria muri lumen admitterent. At nunc balnea nolunt nisi quæ totius diei solem fenestris amplissimis recipiant; nisi, dum lavantur, agros & maria prospiciant. Sic quæ in usum reperta fuerant, oblectamenta facta sunt.

CAPUT XV.

Cicer. 1. Offic. n.151.

Nihil est agricultura melius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.

Pro Rosc. Amer. n.5. 1. In urbe luxuries creatur: ex luxuria existat avaritia necesse est: ex avaritia erumpat audacia. Inde omnia scelera ac maleficia gignuntur: Vita vero rustica, parcimoniæ, diligentiæ, justitiæ magistra est.

Columel. l.1. Vita rustica sine dubitatione proxima & quasi consanguinea sapientiæ est.

Cicer. De Senec. 2. Haud scio an ulla beatior esse vita possit, quam eorum qui agris colendis dant operam: non solum quod hominum generi universo cultura agro-

agrorum eſt ſalutaris: ſed etiam quod delectationem affert, & copiam omnium rerum quæ ad victum hominum & ad cultum etiam Deorum pertinent. Apud veteres Romanos ſummi viri, clariſſimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reipublicæ ſedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ temporiſque conſumpſerunt. In agris plerumque vivebant ſenatores & ſenes, & a villa in ſenatum arceſſebantur. Sic M. Atilium ſua manu ſerentem agrum invenerunt, qui eum juſſu ſenatus evocarunt ad imperium populi Romani ſuſcipiendum: unde illi cognomen Serranus fuit. Sed illæ ruſtico opere attritæ manus ſalutem publicam ſtabilierunt, ingentes hoſtium copias peſſumdederunt; & quæ modo arantium boum jugum rexerant, triumphalis currus habenas moderatæ ſunt: nec fuit deinde iis rubori, eburneo ſcipione depoſito, agreſtem ſtivam aratri repetere. Poteſt pauperes conſolari Atilius: ſed multo magis docere locupletes, quam non ſit neceſſaria ſolidam laudem cupienti nimis anxia divitiarum comparatio.

Pro Roſc. Amer. n. 51.

Valer. l. 4. c. 4. Plinius l. 18. c. 3.

3. Du-

Livius l. 3. c. 26. &c. 3. Ducentis ante Atilii ætatem annis, cum Romam nunciatum esset Minucium Consulem atque exercitum ejus ab Æquis circumsessos teneri; tantus pavor, tanta trepidatio fuit, quanta, si urbem, non castra, hostes obsiderent. Cum autem in altero Consule Nautio parum esse præsidii videretur, Dictatoremque dici placeret, qui rem perculsam restitueret; L. Quintius Cincinnatus omnium consensu Dictator est dictus. Ille, spes unica imperii Romani, quatuor tantum jugerum colebat *Valer. l. 4. c. 4.* agrum: nam ex septem, quæ prius possidebat, tria amiserat volens, soluta pro amico mulcta. Sicque ejus rura minus patebant, quam nunc, inquit Valerius, multorum domus. Hic a legatis Senatus sive fossam fodiens, sive arans, operi certe agresti intentus, inventus est. Salute data invicem, redditaque, rogatus ut Senatus mandata togatus audiret; togam propere e tugurio proferre uxorem Raciliam jussit. Qua postquam indutus est, &, absterso pulvere ac sudore, se Dictatorem a legatis consalutari audivit; Romam venit, &, Minucio obsidione liberato, victos hostes pecu-

pecudum in modum ſub jugum miſit, ne a ruſtici operis imitatione ceſſaret. Quæ quidem tanta velocitate geſſit, ut dictatura in ſex menſes accepta ſexto decimo die ſe abdicaverit: prorſus ut feſtinaſſe ad repetendum opus relictum videretur. Expeditione quippe finita rediit ad boves triumphalis agricola. *Florus l.1. c.11.*

4. P. Scipio Naſica, cum Ædilitatem Curulem peteret, manumque cujuſdam civis Romani ruſtico opere duratam more candidatorum tenacius apprehendiſſet; joci gratia interrogavit eum: *Num manibus ſolitus eſſet ambulare?* Quod dictum a circumſtantibus exceptum, ad populum manavit, cauſamque repulſæ Scipioni attulit. Omnes namque ruſticæ Tribus communem ſibi ab eo factam injuriam judicantes, iram ſuam adverſus contumelioſum ejus dicterium exercuerunt. *Valer. l.7. c.5.*

5. Cultura agrorum opera, non impenſa, conſtat. C. Furius Creſinus, cum in parvo admodum agello largiores fructus perciperet, quam ex ampliſſimis agris vicinitas; in invidia magna erat, quaſi fruges alienas in agellum ſuum pelliceret veneficiis. Quapropter die ei dicta ad populum Roma- *Plut. l.18. c.6.*

Romanum, damnationem metuens, inſtrumentum omne ruſticum in forum attulit, & adduxit filiam validam atque bene curatam & veſtitam, ferramenta egregie facta, graves ligones, vomeres ponderoſos, boves ſaturos. Poſtea dixit: *Veneficia mea, Quirites, hæc ſunt: nec poſſum vobis oſtendere aut in forum adducere lucubrationes meas, vigiliaſque & ſudores*. Omnium ſententiis abſolutus eſt.

CAPUT XVI.

Omnes corporis motus decorum teneant.

Cicer. 1. Offic. n.128. 1. Status, inceſſus, ſeſſio, accubitio, vultus, oculi, manuum, motus, teneant decorum, præſertim natura ipſa duce & magiſtra. Quibus in rebus duo maxime fugienda ſunt, ne quid effeminatum aut molle, & ne quid durum aut ruſticum ſit.

Xenoph. in Lacon. 2. Cum pudorem pueris innaſci vehementer cuperet Lycurgus; juſſit eos in vicis manum utramque intra pallium continere, tacitoſque incedere, nuſquam circumſpicientes; at ea tantum intuentes, quæ ante pedes eſſent. Xe-

Xenocrates Platonis diſcipulus dicebat: *Nihil intereſſe pedes-ne, an oculos, in alienam domum aliquis defigat: tam enim peccare eum, qui oculos vertat quo non convenit, quam illum, qui ingrediatur quo non licet.* *Ælian. l.14. c.42.*

Sic cum prætereunte formoſo puero exclamaſſet Sophocles, *O puerum pulchrum!* dixit ei Pericles: *Aetenim non ſolum manus, ſed etiam oculos, habere abſtinentes decet.* *Cicer. 1. Offic. n.144.*

3. Cavendum eſt ne aut tarditatibus utamur in greſſu mollioribus, ut pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur; aut tam celeres feſtinationes noſtræ ſint, ut anhelitus moveantur, vultus mutentur, ora torqueantur. Hinc Tigellium ridet Horatius, qui interdum currebat, quaſi hoſtem fugeret; alias lentus incedebat, tanquam Junonis ſacra ferret. *n.131.* *Horat. 1. l. Sat. 3.*

CAPUT XVII.

A forma removeatur ornatus non dignus viro.

1. Cum pulchritudinis duo genera ſint, quorum in altero venuſtas ſit, in altero dignitas; venuſtatem mulie- *Cicer. 1. Offic. n.130.*

brem

brem ducere debemus, dignitatem virilem. Ergo a forma removeatur omnis viro non dignus ornatus. Formæ autem dignitas coloris bonitate tuenda est, color exercitationibus corporis.

Ovidius Heroid. Ep.4. 1. De Arte v. 509.

Sint procul a nobis juvenes, ut femina, comti:
Fine coli modico forma virilis amat.
Forma viros neglecta decet.

Seneca Ep.115.

Nosti juvenes barba & coma præter modum nitidos, elegantes totos? Nihil ab illis speraveris forte, nihil solidum.

Diog. Laert. in Diog.

Diogenes Cynicus conspiciens adolescentem cultu gestuque parum viri: *Non te pudet*, inquit, *qui pejus tibi velis, quam ipsa natura voluit? Si quidem illa te virum finxit: tu te ipse refingis in feminam.*

Sveton. Domit. c.20.

Videns quemdam Metium formæ causa sibi nimis placentem Domitianus: *Vellem*, inquit, *tam formosus esse, quam Metius sibi videtur.*

Senec. in Hypp. v.758.

Anceps forma bonum mortalibus,
Exigui donum breve temporis,
Ut velox celeri pede laberis!
Res est forma fugax; quis sapiens bono

Con-

Confidat fragili?

. . . . . . Rara eſt concordia formæ Atque pudicitiæ. *Juven. Sat. 10. v. 297.*

2. Complures videas, quibus apud tonſorem multæ horæ tranſmittuntur, dum decerpitur ſi quid barbæ proxima nocte ſuccrevit, dum de ſingulis capillis in conſilium itur, dum disjecta coma reſtituitur. Quis eſt iſtorum qui non ſollicitior ſit de capitis ſui decore, quam de ſalute? Qui non comptior eſſe malit, quam honeſtior? O homines inter pectinem & ſpeculum deſidioſe occupatos! *Seneca de Brev. c. 12.*

Ea quotidie comminiſcimur per quæ virili dignitati fiat injuria. *7. Quæſt. c. 31.*

Forma fuit Auguſtus eximia, & per omnes ætatis gradus venuſtiſſima. Erat tamen omnis lenocinii negligens, & in capite comendo tam incurioſus, ut eo ipſo tempore, quo illud tonſoribus committebat, aut legeret aliquid, aut etiam ſcriberet. *Sveton. in Aug. c. 79.*

3. Regnante apud Lacedæmonios Archidamo, venit Spartam Ceorum legatus, jam ſenex, vir natura oſtentator, & qui formoſus videri vellet. Itaque cum illum puderet ſenectutis, crines ſuos, qui cani erant, diſſimula- *Ælian. l. 7. c. 20.*

verat tinctura. Ubi in concionem prodiit cum mentitis capillis, & ea dixit quorum causa venerat; consurgens Archidamus, qui legati comam alieno colore tinctam deprehenderat: *Quid*, inquit, *hic veri & sani diceret, qui non in animo tantum, sed etiam in capite circumfert mendacium?* Explositque ejus dicta: de hominis ingenio, ex iis quæ videndo cognosci poterant, judicans.

Sparti. in Adr. c. 10. Cum Adrianus Imperator cuidam canescenti aliquid negasset; eidem iterum postea accedenti, sed infecto capite, lepide respondit: *Jam hoc patri tuo negavi.*

CAPUT XVIII.

E speculo consilium ad quædam.

Seneca 1. Quæst. n. 17. 1. Ex inventis speculis venit homini primo sui vultus notitia, deinde & ad quædam utiliora consilium: formoso, ut vitaret infamiam: deformi, ut sciret redimendum esse virtutibus quidquid corpori deesset: juveni, ut flore ætatis admoneretur illud tempus esse discendi, & fortia audendi: seni, ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret.

Habe-

Habebat quidam filiam turpiſſimam, *Phædr.* *l.3.Fab.2.*
Idemque inſigni & pulcra facie filium.
Hi ſpeculum, in cathedra matris ut poſitum fuit,
Pueriliter ludentes forte inſpexerant.
Hic ſe formoſum jactat: illa iraſcitur,
Nec gloriantis ſuſtinet fratris jocos,
Accipiens (quid enim?) cuncta in contumeliam.
Ergo ad Patrem cucurrit læſura invicem,
Magnaquè invidia criminatur filium,
Vir natus quod rem feminarum tetigerit.
Amplexus utrumque ille, & carpens oſcula,
Dulcemque in ambos caritatem partiens:
Quotidie, inquit, *ſpeculo vos uti volo:*
Tu formam ne corrumpas nequitiæ malis;
Tu faciem ut iſtam moribus vincas bonis.

Socrates quoque Philoſophus dicitur ſuaſiſſe diſcipulis, ut qui inſpecto ſpecu- *Apul.* *Apol.Soc.*

lo formosus sibi videretur, caveret, ne dignitatem corporis malis moribus dedecoraret; qui vero deformis, daret operam ut virtutis splendore vultus turpitudinem tegeret.

Seneca 1. Quæst. c. 27. 2. Natura facultatem nobis dedit nosmetipsos videndi. Fons cuique perlucidus imaginem suam reddit. Qualem fuisse putas cultum hominum ad hoc speculum se comentium? Ætas illa simplicior beneficium atque inventum naturæ non vertebat in libidinem & luxum. Satis nitidi sibi videbantur, si squalorem opere collectum fluminis aqua eluerent. Crinem sine arte formosi quatiebant, non aliter quam jubam generosa animalia. Deinde cum insitus mortalibus sui amor cœpit iis dulcem aspectum formæ suæ facere, & e terra metalla effossa sunt; hic in poculo, ille in vase ad alios usus comparato speciem suam inspexit curiosius: mox propria huic ministerio specula præparata sunt: & tandem immodestius crescente luxuria, totis paria corporibus ex auro argentoque facta sunt, & gemmis adornata: ita ut unum ex his pluris feminæ constiterit, quam antiquorum fuit dos illa, quæ publi-

ce

ce dabatur Imperatorum pauperum filiabus.

CAPUT XIX.

In vestitu mediocritas optima.

1. Adhibenda est munditia non exquisita nimis: sicut fugienda agrestis negligentia. Eadem ratio est habenda vestitus: in quo, sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est. *Cicer. 1. Offic. n. 130.*

Alter se justo plus colit, alter se justo plus negligit. *Seneca Ep. 114.*

Demosthenem, Atticæ eloquentiæ principem, tradunt vestitu nimis accurato fuisse. Hinc illi elegans vestis & molles tuniculæ ab æmulis adversariisque probro datæ sunt, nec ab indignis in eum verbis est temperatum. *A. Gell. l. 1. c. 5.*

Hortensius quoque omnium Oratorum ætatis suæ, si M. Tullium excipias, clarissimus, propterea exagitatus est: multaque in ipsis causis & judiciis sunt in illum, dicta, quod munditiæ nimium studiosus, composite amictus esset, manusque ejus inter dicendum forent argutæ admodum & gestuosæ.

Hæc ad deridendam Hortensii mol- *Macrob. 2. Sat. c. 9.*

 litiem

litiem addit Macrobius. Ut apte circumamictus incederet Hortensius, in speculum intuens, togam corpori sic applicabat, ut rugæ non forte, sed de industria, locarentur. Cum aliquando procederet veste ad speculum ita composita; collegæ diem dixit, quod sibi in angustiis obvius offensu fortuito structuram togæ destruxerat.

Idem 2. Sat. c.5. 2. Julia, quum Augustum patrem venisset salutatum, senserat oculos ejus licentiore cultu suo offensos, licet ille tacuisset. Itaque postero die mutato habitu patrem complexa est. At ille, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit, & : *Quanto magis*, inquit, *hic in filia Augusti cultus probabitur*! Verum frustra Juliæ sæpe præcepit Augustus temperato inter indulgentiam severitatemque sermone, ut molliorem profusioremque cultum moderaretur. Nam cum ei amicus, vir gravis, diceret, illam melius esse facturam, si se composuisset ad exemplar paternæ modestiæ, superbe respondit: *Ille obliviscitur se Cæsarem esse: ego memini me Cæsaris filiam*. Augustus quippe raro veste alia est usus, quam confecta ab uxore, *Sveton. in Aug. c.73.*
& so-

& forore, & filia neptibufque. Quod & ab Alexandro magno factitatum accipimus, antequam Perficos mores & veftes induiffet: Nam cum Sifygambi captivæ matri Darii multam purpuram mififfet, admonerique juffiffet, ut neptes fuas affuefaceret veftes conficere, & dono dare; ubi reginam afpernari id munus audivit, & injuriam fibi factam putare: ipfe ad eam venit, &: *Mater*, inquit, *hanc veftem, qua indutus fum, fororum non folum donum, fed etiam opus, vides. Noftri decepere me mores. Cave, obfecro, in contumeliam accipias ignorationem meam.* *Quint. Curt. l. 5. c. 2.*

3. Lycurgus juvenibus non amplius unâ vefte uti toto anno permifit, nec quemquam cultius ornatum, quam alterum, progredi, nec epulari opulentius: ne imitatio in luxuriam verteretur. *Juftin. l. 3. c. 3.*

Ipfe Lacedæmoniorum Rex Agefilaus, quatuor anni tempeftatibus una tantum vefte induebatur; & cum in caftris inter milites ageret, lectum non habebat molliorem quam alii: hocque fæpe in ore ei erat: *Principem decere, non mollitie & deliciis, fed temperantia, & fortitudine privatis hominibus præfta-* *Plutar. Apoph.*

re. Eodem vitæ inſtituto etiam ſenex factus utebatur: & percontanti cuidam cur per acrem hiemem ſolo pallio tectus obambularet ſine tunica, illa ætate? *Ut*, inquit, *juvenes hanc vitæ rationem imitentur cum exemplum habeant extremæ ſenectutis viros & principes*.

Sveton. in Ner. c. 30. Quam diſſimilis Ageſilao fuit apud Romanos Nero cum multis aliis in rebus, tum in veſtitu! Nam nullam veſtem bis induit.

Diog. Laert. in Sol. Cum in regali ſolio ſederet Crœſus pretioſiſſimis veſtibus indutus: Solonem interrogavit, an quid unquam vidiſſet pulchrius? *Gallos*, inquit ille, *& phaſianos & pavones: naturali enim & inimitabili colore ac pulchritudine fulgent*.

CAPUT XX.

Nihil olere ſatius eſt quam bene olere.

Plin. l. 13. init. I. Luxuriam juvit multos odores miſcere, & e cunctis unum facere: ita reperta ſunt unguenta. Ab Aſiaticis videtur veniſſe unguenti uſus: illi madent eo, & accerſito odore natum ex ingluvie fœtorem oris exſtingunt.

Un-

Unguentarios Lacedæmonii urbe, expulerunt, & propere cedere finibus suis jusserunt: quod oleum disperderent, & mollitiem ac luxum viderentur invecturi. *Seneca 4. Quæst. c. 13.*

Cuidam adolescenti unguentis delibutum caput habenti, *Vide*, inquit, Diogenes, *ne bonus capitis odor malum vitæ tuæ ac famæ odorem afferat*. *Clemens Alex. 1. strom. Diog. Laert. in Diog.*

Cum adolescens fragrans unguento accessisset ad Vespasianum, ut pro impetrato Magistratu gratias ageret; hic, ne quam occasionem corrigendi disciplinam prætermitteret, adolescentem vultu aspernatus, voce etiam gravissima increpuit: *Maluissem allium oboluisses*. Munusque concessum revocavit. *Sveton. in Vesp. c. 7.*

2. In omnem vitam unguento abstinemus, (ait ipse de se Seneca) quoniam optimus odor in corpore est nullus. *Senec. ep. 108.*

Hoc mihi suspectum est quod oles bene, Postume, semper. *Martial. 2. l. ep. 12.*
Postume, non bene olet, qui bene semper olet.

Rides nos, Coracine, nil olentes. *l. 6. ep. 55.*
Malo, quam bene olere, nil olere.

3. Qui in solem venit, colorabitur. Qui in unguentaria taberna resederunt, *Seneca ep. 108.*

& paulo diutius commorati sunt, odorem secum loci ferunt. Sic qui apud philosophum aut virum probum fuerunt, traxerint aliquid necesse est quod prosit.

CAPUT XXI.

Dormi quantum satis est.

Cicer.5. de fin. n. 54. &c. 1. Natura appetit animus aliquid agere semper, ne ulla conditione quietem sempiternam possit pati. Somnum, nisi requiem corporibus & medicinam quandam laboris afferret, nobis contra naturam datum putaremus: aufert enim sensus, actionemque tollit omnem. Endymionis somnum nobis profecto nolimus dari: idque si accidat, mortis instar putemus. Nam ut quisque optime natus institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis aut doctrinæ studiis orbatus possit paratissimis frui voluptatibus, & semper inerti quieti indulgere.

Plin. l.7. c.50. Senec. ep.121. Propter nocturnam quietem dimidio tantum quisque spatio vitæ suæ vivit. Extendamus vitam agendo, nam vitæ argumentum & officium, actus est. Circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. My-

Mycerinus Ægypti rex ab oraculo monitus ſex tantum vitæ annos ſibi ſupereſſe, hoc excogitavit, ut oraculum, quantum liceret, convinceret mendacii, & duodecim pro ſex anni fierent. Quamminime potuit, ſomno indulſit, & accenſis cum nox appeteret, permultis lucernis, aut domi ſe continebat, aut agros & nemora pervagabatur. *Herodot. l.2.*

2. Julianus Imperator noctes ad officia dividebat tripartita quietis, publicæ rei, & Muſarum. Quod & Alexandrum magnum feciſſe legimus. Nocte vero media ſemper exſurgebat Julianus non e plumis vel ſtragulis ſericis ambiguo fulgore nitentibus, ſed ex tapete & pelle. *Ammia. l.16.*

Laudare ſolebat Attalus philoſophus culcitram quæ reſiſteret corpori. *Tali utor*, inquit Seneca, *etiam ſenex, in qua veſtigium apparere non poſſit. Breviſſime quoque ſomno utor.* *Seneca ep. 108. & 83.*

3. Vir bonus, qualem ex præceptis Pythagoræ deſcribit Auſonius Idyllio 8. *Pythag. v.40.*

Non prius in dulcem declinat lumina ſomnum,
Omnia quam longi reputaverit acta diei.

Ut pravis doleat, capiat vel gaudia
justis.

Cicer. de Senec. n.38. Hunc morem secutus Cato Censorius, quid quoque die dixerat, audierat, egerat, commemorabat vesperi.

Seneca l. 3. de ira c. 36. Quotidie ad rationem reddendam vocandus est animus. Faciebat hoc Sextius, ut consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum: *Quod hodie malum tuum sanasti? Cui vitio obstitisti? qua parte melior es?* Quid pulchrius hac consuetudine excutiendi totum diem? Utor, inquit Seneca, hac consuetudine, & quotidie apud me causam dico. Cum sublatum e conspectu lumen est, & conticuit uxor moris mei conscia, totum diem meum scrutor, facta ac dicta mea remetior, nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo. Hoc L. 1. Sat. 4. quoque Horatius a se factitari solitum narrat ipse.

Seneca ep. 83. Hoc nos pessimos facit, quod nemo vitam suam respicit. Quid facturi simus, cogitamus, & id raro: quid fecerimus, non cogitamus. Atqui consilium futuri ex præterito venit.

Seneca ep. 122. 4. Turpis est, qui alto sole in lecto dormiens jacet, qui vigilare medio

die

die incipit, qui officia lucis noctisque pervertit. Quanta illa in animo pravitas est, aversari diem, & magnam vitæ partem in noctem transferre! Istis lucifugis causa est ita vivendi, communis vitæ fastidium, & gravis malæ conscientiæ lux. Quomodo vestitu se a ceteris distinguunt, elegantia cœnarum, munditiis vehiculorum, sic volunt etiam temporum dispositione distingui. Omnes isti, ut ita dicam, retro vivunt. Omnia vitia contra naturam pugnant. Tenenda nobis via est, quam illa præscripsit, nec ab ea declinandum.

CAPUT XXII.

Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit.

1. Cum Cato Murænam Consulem saltasse accusasset; his verbis respondit ei Cicero in oratione quam habuit pro Muræna: Saltatorem appellat L. Murænam Cato. Si vere objicitur saltatio, maledictum est vehementis accusatoris, sin falso, maledici conviciatoris. Quare cum ista sis auctoritate, Marce Cato, non debes temere Consulem populi Ro- *n.13.*

Romani ſaltatorem vocare: ſed conſpicere quibus præterea vitiis affeſtum eſſe neceſſe ſit eum, cui vere iſtud objici poſſit. Nemo enim fere ſaltat ſobrius, niſi forte inſanit: neque in ſolitudine, neque in convivio moderato atque honeſto. Intempeſtivi convivii multarumque deliciarum comes eſt extrema ſaltatio.

Sveton. in Domit. n.8. Domitianus Quæſtorium virum, quod geſticulandi ſaltandique ſtudio teneretur, movit Senatu.

Macrob. l.2 Sat. c.10. 2. Apud Romanos matronæ ſaltationem non inhoneſtam putabant, quippe qua inter ſacra utebantur: eratque inter probas quoque ſaltandi cura, ſed non uſque ad artis perfeſtionem. Itaque Semproniam reprehendit Salluſtius, non quod ſaltare, ſed quod optime, ſciret. *Salluſt. Cat. c.25.* Erat, inquit, doſta pſallere & ſaltare elegantius quam neceſſe eſt probæ. Multaque alia inerant, quæ inſtrumenta luxuriæ ſunt.

Senec. de Tranq. c.15. Scipio triumphale illud & militare corpus movit ad numeros: non molliter ſe infringens, ut mos eſt multis inceſſu ipſo muliebrem mollitiem vincentibus; ſed ut illi viri antiqui, qui ſolebant inter luſum ac feſta tempora viri-

virilem in modum tripudiare, nec facturi erant famæ detrimentum, etiamsi ab hostibus suis spectarentur.

CAPUT XXIII.

Musicæ magna vis in utramque partem.

1. Cantu, fidibus, tibiis uti licet, dummodo ea moderata sint. Assentior enim Platoni, nihil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos; quorum dici vix potest quanta sit vis in utramque partem. Namque & incitat languentes: & languefacit excitatos, & tum remittit animos, tum contrahit. *Cicer. 2. de Leg. n. 38.*

Civitatum in Græcia multarum mores lapsi ad mollitiem sunt & pariter immutati cum cantibus.

2. Claros quosdam sapientia viros nemo dubitaverit studiosos musices fuisse. Duces maximos & fidibus & tibiis cecinisse traditum est, & exercitus Lacedæmoniorum musicis ad prælium accensos fuisse modis. Apud Græcos ille mos fuit, ut in conviviis post cœnam circumferretur lyra: cujus cum se imperitum Themistocles confessus esset, *Quint. l. 1. c. 17.*

habi-

habitus est indoctior. Veterum quoque Romanorum epulis fides ac tibias adhibere, fuit moris.

Musicam natura ipsa videtur velut muneri nobis dedisse ad tolerandos facilius labores. Siquidem & remiges cantus excitat: & fatigatos quamlibet rudis modulatio solatur.

Ut manifestum fiat, inquit Quintilianus, quæ mihi, & quoatenus musica placeat: aperte profitendum puto, non hanc a me probari & præcipi, quæ nunc in scenis effeminata quidquid in nobis roboris virilis manebat maxime excidit: sed eam qua olim viri fortes virorum fortium laudes canebant.

Seneca de brev. n.12. 3. Habent isti iners negotium, qui in componendis, discendis, audiendis canticis operam ponunt: qui vocem, cujus rectum cursum natura optimum fecit, inflectunt & torquent inertissime: quorum, cum ad res serias, sæpe & tristes, adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio.

Plut. in Pericle. Quum animis insit natura quædam discendi aviditas; ii culpa non carent, qui circa vana occupantur, honestis atque utilibus præteritis. Præclare itaque Antisthenes, cum quidam prædicaret

caret inſignem tibicinem eſſe Iſmeniam: *At*, inquit, *non magni animi: alioquin non ſit tam inſignis tibicen*. Et Philippus filio Alexandro, cum ſuaviter admodum & perite in convivio ceciniſſet: *Non te pudet tam bene canere?* Sat enim eſt, ſi regi audire canentes vacet: & magnum Muſis honorem habet, ſi alios de ejuſmodi rerum gloria certantes ſpectet. Qui vero ultro humiles artes exercet, hic ſuam ad utilia atque honeſta ſectanda ſocordiam profert. Poſt opportunam patris caſtigationem Alexander leviorem muſicæ operam dedit, & delectatus maſculo cantu, molles modulationes, ut morum perniciem, eſt averſatus. Accerſivit ad ſe Timotheum tibicinem: quem ferunt, cum primum artis ſuæ ſpecimen Alexandro exhiberet, accommodate ad illius ingenium & mores ceciniſſe, non mollibus & remiſſis modis, ſed ita acribus & incitatis, ut ſtatim Alexander ad arma rapienda exilierit. *Dio. Chryſ. Or. 1. & 2.*

Cum deinde Alexander in Aſiam profectus, campos, ubi veteris Ilii ſedes monſtrabatur, peragaret; quodam ex incolis lyram Paridis offerente: *Quid*, inquit, *mihi mollium deliciarum vile inſtru-* *Plut. in Alex. Ælian. l. 9. c. 38.*

ſtrumentum offers? Achillis lyram quæro, qua fortis facta virorum fortium canebat.

Plut. Apoph. 4. Demaratus Lacedæmoniorum rex, earum artium contemtor quæ ſolummodo delinirent aures nullam autem publicæ rei veram utilitatem afferrent, audito egregio cantore, id unum dixit: *Ne iſte mihi videtur non male nugari.* Sic Archidamus Lacedæmonius cuidam citharœdum admiranti ac laudibus extollenti: *O amice*, inquit, *quid honoris ac præmii abs te ferent viri boni, cum citharœdum tantopere laudes?*

Diod. Sic. l. 2. Ægyptii muſicam non ſolum inutilem, ſed etiam noxiam, ducebant, tanquam virorum animos effeminantem.

Diog. Laert. in Diog. 5. Muſicæ artis peritos mirari ſe dicebat Diogenes, qui lyræ chordas ita aptarent, ut ſuavis concentus exiſteret, animi vero affectus inconcinnos haberent.

Cicer. 1. Offic. n. 145. Ut in fidibus ac tibiis, quamvis paulum diſcrepent, tamen id a ſciente animadverti ſolet: ſic videndum eſt in vita moribuſque noſtris, ne forte quid diſcrepet; atque etiam multo magis: quia melior actionum, quam ſonorum, concentus eſt.

CA-

CAPUT XXIV.

Bonis moribus damnosum est desidere in spectaculo.

1. Nihil est tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo desidere: tunc enim per voluptatem facilius vitia surrepunt. Ego certe confiteor imbecillitatem meam: nunquam mores, quos domo extuli, refero: aliquid ex eo quod composueram, turbatur: aliquid ex his quæ fugaveram, redit. Quid multa? avarior redeo, ambitiosior, luxuriosior, imo vero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. *Seneca ep.7.*

Dixit Ovidius de feminis ad publica spectacula euntibus: *Ovid. 1. art. v.99.*

Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsæ.
Ille locus casti damna pudoris habet.

2. Comœdiam ac Tragœdiam moribus plurimum nocere existimavit Cicero. Nam postquam retulit aliquos Cæcilii versus de amore, exclamat: *O præclaram emendatricem vitæ poeticam! de Comedia loquor, quæ, si ejusmodi* *Cicer. 5. Tusc. n.69.*

divitia non probaremus nulla esset omnino. Allatis quoque non paucis versibus, quibus nobiles tragœdiarum scriptores Sophocles & Æschylus Herculem & Prometheum intoleranter dolentes exhibuerunt, subjungit. Videsne poëtæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros: molliunt animos nostros: ita sunt deinde dulces, ut non audiantur modo & legantur, sed etiam ediscantur. Sic ad malam domesticam disciplinam vitamque umbratilem & delicatam cum accesserunt etiam poëtæ, nervos omnes virtutis elidunt. Quas illi obducunt tenebras? quos invehunt metus? quas inflammant cupiditates? Recte igitur a Platone educuntur ex ea civitate, quam finxit ille, cum mores optimos & optimum reipublicæ statum exquireret.

2. Tusc. n.27.

Cicer. fragm.

3. Cum Thespis egisset ipse Athenis, ut mos fuit veterum, Tragœdiam quam scripserat, audiente Solone jam sene; peracta fabula convenit hominem Solon, quæsivitque, an ipsum non puderet tot & talia proferre mendacia in tanta hominum corona? Respondit Thespis, nihil incommodi esse hæc per ludum fingere ac dicere. Tum indigna-

Seneca ep.115.

gnatus Solon, terra baculo graviter percuſſa; *Atqui*, inquit, *ſi hunc ludum probamus & amplectimur, eum brevi in pactionibus ceteriſque negotiis noſtris reperiemus*.

Non deſunt inter Tragicos, qui affectibus noſtris facem ſubdant, qui divitias velut unicum vitæ ornamentum laudent, qui lucro innocentiam & bonam famam poſtponant, qui turpes voluptates jactitent. *Seneca ep. 115.*

4. Omnes fabularum actores, histriones, mimos, e republica ſua exulare voluerunt Lacedæmonii: ut cives neminem audirent qui vel ſerio vel joco quicquam in leges publicas, & ſalubriter inſtitutam diſciplinam jactaret. *Plut. in Lacon.* Callipides actor Tragœdiarum tota Græcia celeberrimus, occurrens aliquando regi Lacedæmoniorum Ageſilao, primum ſalutavit eum, deinde confidenter ſemet admiſcuit iis qui regem comitabantur, futurum ſperans, ut rex ipſum præ ceteris comiter exciperet propter celebratam, qua ſibi plurimum placebat, artem comicam. *Plut. in Ageſil.* Quod cum pro ſpe non ſuccederet; tandem: *Non agnoſcis me*, inquit, *o Rex?* Tum reſpiciens eum Ageſilaus, id unum reſpon-

respondit: *An non tu es Callipides mimus?*

Romæ quoque, etsi Comœdia ac Tragœdia populo placebant, omne hiſtrionum genus male audiebat. Itaque Cicero Roſcium Comœdum, pro quo orationem habuit, laudans, hæc de illo dixit: *Cum artifex ejuſmodi ſit Roſcius, ut ſolus dignus videatur eſſe, qui in ſcena ſpectetur: vir ejuſmodi eſt, ut ſolus dignus videatur eſſe, qui eo non accedat.* (*Cicer. pro Quint. n.78.*)

(*Tacit. An 1. c.77.*) Imperante Tiberio decretum eſt: ne domos pantomimorum Senator introiret: ne eos egredientes in publicum ullus Eques Romanus comitaretur: aut alibi quam in theatro ſpectarentur. (*An. 4. c.14.*) Quinetiam paulo poſt hiſtriones omnes Roma atque Italia pulſi.

(*Valer. l. 2. c. 6.*) Maſſilia civitas ſeveritatis cuſtos acerrima, nullum apud ſe aditum Mimis dabat, ne turpia ſpectandi conſuetudo etiam imitandi licentiam afferret.

CAPUT XXV.

Subducendus populo eſt tener animus.

(*Seneca ep. 7.*) 1. Quid tibi vitandum præcipue existimem, quæris? turbam. Nondum

dum enim illi te tuto commiſeris. Inimica eſt multorum converſatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit: & quo major eſt populus cui commiſcemur, hoc periculi plus eſt. Subducendus populo eſt tener animus & parum tenax recti: facile tranſitur ad plures. Hoc eſt ſalutare, non converſari diſſimilibus & diverſa cupientibus. Socrati, Catoni, Lælio excutere mentem ſuam diſſimilis multitudo potuiſſet; adeo nemo eorum etiam, qui maxime concinnando ingenio dant operam, ferre poteſt impetum vitiorum tam magno comitatu venientium. Unum exemplum aut luxuriæ, aut avaritiæ, multum mali facit: convictor delicatus paulatim enervat & emollit: vicinus dives cupiditatem irritat: quid tu accidere his credis, in quos publice factus eſt impetus? diſcede ergo a turba, quantum potes. Cum his verſare qui te meliorem facturi ſunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuo iſta fiunt; & homines, dum docent, diſcunt.

Ep.32.

2. Cum Charondas, multarum apud Thurios legum auctor, videret eos qui *Diod. Sic. l.12.*

qui optimam naturam ſortiti, & bonis artibus inſtituti eſſent, plerumque corrumpi propter junctam cum flagitioſis hominibus conſuetudinem, & multa inde in rempublicam mala redundare; lege cavit, ne quis perditorum civium familiaritate uteretur; gravemque mulctam ei imponi juſſit, qui initæ cum improbis praviſque hominibus conſuetudinis convictus eſſet.

CAPUT XXVI.

Eſt adoleſcentis majores natu vereri.

Cicer. 1. *Offic.* n. 122.

1. Officia non eadem diſparibus ætatibus tribuuntur, aliaque ſunt juvenum, alia ſeniorum.

Eſt adoleſcentis majores natu vereri: exque his deligere optimos atque probatiſſimos, quorum conſilio atque auctoritate nitatur. Ineuntis enim ætatis inſcientia conſtituenda & regenda eſt ſenum prudentia.

Cicer. de Senec. n. 26.

Ut adoleſcentibus bona indole præditis ſapientes ſenes delectantur, leviorque fit ſenectus eorum qui a juventute coluntur & diliguntur. Sic probi adoleſcentes ſenum præceptis gaudent,

dent, quibus ad virtutum studia ducuntur.

Magna fuit quondam capitis reverentia cani: *Ovid. 3. fast. v.57.*
Inque suo pretio ruga senilis erat.

Apud antiquos Romanos neque generi neque pecuniæ præstantior honos tribui solitus erat, quam ætati. Majores natu a minoribus colebantur ad Deum prope & parentum modum, atque in omni loco inque omni re priores potioresque habebantur. *A. Gell. l.1. c.15.*

Credebant hoc grande nefas & morte piandum. *Juven. Sat. 13. v.54.*
Si juvenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicumque puer: licet ipse videret
Plura domi fraga, & majores glandis acervos.

E convivio quoque seniores a juvenibus domum deducebantur: eumque morem Romanos ferunt accepisse a Lacedæmoniis, apud quos Lycurgus maximum honorem non divitum & potentium, sed senum, esse voluerat. *Justin. l.3. c.1.* Itaque nusquam tantum tribuebatur ætati, nusquam erat senectus honoratior: & Lysandrum Lacedæmonium *Cicer. de Senect. n.63.*

 dice-

dicere ajunt solitum: *Lacedæmone esse honestissimum domicilium senectutis.*

Cicero ibid. *Valer. l. 4. c. 5.* 2. Quum Athenis quidam in theatrum grandis natu venisset ad spectandos ludos; in magno consessu locus ei a suis civibus non est datus. Cum autem ad Lacedæmonios accessisset, qui certo in loco, quia legati essent, consederant; consurrexere omnes, & sedem seni inter ipsos dederunt. Quod ubi fieri populus adspexit, multiplici plausu comprobavit. Tunc quidam ex illis legatis dixit: *Athenienses scire quæ recta essent, sed facere nolle.*

Plut. in Lacon. 3. Legibus cautum erat apud Lacedæmonios, ut adolescentes non solum parentes suos revererentur, eisque obedirent; sed seniores quoque omnes colerent. Itaque de via illis decedebant, e sedibus assurgebant, & consistebant quieti ac verecundantes dum illi transirent.

Cuilibet seni non modo licebat juniores omnes monere & verbis castigare; verum etiam proposita pœna erat hoc officium non præstanti: ita ut qui peccantem juvenem increpare neglexisset, perinde puniretur ac si ipse peccasset. Quin, id moris erat, ut junio-

niores a fenioribus fibi obviam factis interrogarentur, quonam, & cujus gratia, irent?

4. Solebant Romani adolefcentes cupidi doctrinæ & gloriæ ad clarum aliquem virum aut applicare ipfi fe, aut a parentibus deduci, quo duce in ftudiis & in inftituenda vita uterentur. *Auctori Cor. Eloq. c. 34.*

Facillime & in optimam partem cognofcuntur adolefcentes, qui fe ad claros & fapientes viros bene confulentes reipublicæ contulerunt. Quibufcum fi frequentes fuerint, opinionem afferunt populo, eorum fore fe fimiles, quos fibi ipfi delegerint ad imitandum. *Cicer. 2. Offic. n. 46.* Ego, inquit Cicero, a patre ita eram deductus ad Scævolam, ut, quoad poffem & liceret, a fenis latere nunquam difcederem. *de Amic. n. 1.* Itaque multa ab eo prudenter difputata, multa etiam breviter & commode dicta memoriæ mandabam, fierique ftudebam ejus prudentia doctior. Quo mortuo me ad Pontificem Scævolam contuli quem unum noftræ civitatis & ingenio & juftitia præftantiffimum audeo dicere.

Cicero in oratione pro Cœlio, his verbis ejus adolefcentiam laudat. *pro Cal. n. 9.* Fuit M. Cœlii prima ætas, primum ipfius

pudore, deinde etiam patris diligentia disciplinaque, munita: qui ut filio virilem togam dedit, continuo hunc ad me deduxit. Nemo hunc M. Cœlium in illo ætatis flore vidit, nisi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Crassi castissima domo, cum artibus honestissimis erudiretur. Fuit assiduus mecum, Prætore me: a me nunquam recessit.

5. Erat antiquitus institutum, ut a majoribus natu non auribus modo, verum etiam oculis, disceremus, quæ facienda essent. Inde adolescentuli statim in castris militaribus præceptis imbuebantur, ut imperare parendo, & duces agere sequendo alios assuescerent. Inde honores petituri assistebant curiæ foribus, & consilii publici spectatores, antequam consortes, erant. Suus cuique parens pro magistro, & cui non erat parens, maximus quisque & vetustissimus pro parente, erat. Quæ potestas magistratibus esset, quæ ceteris libertas; ubi cedendum, ubi resistendum; omnem denique Senatorium morem, exemplis, quod optimum est præcipiendi genus, adolescentes docebantur.

Plin. l.8. ep.14.

CA-

CAPUT XXVII.

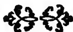
Vir bonus aſpectus & cogitatus emendat.

Nulla res animos in pravum inclinabiles magis revocat ad rectum, quam bonorum converſatio. Viri boni frequenter auditi, frequenter adſpecti, nobis multorum præceptorum inſtar ſunt: occurſus mehercule ipſe ſapientum juvat: & eſt aliquid quod ex magno viro vel tacente proficias. *Senec ep. 94.*

Speuſippus ſororis Platonis filius, adoleſcens omnis officii negligens, iracundus, & libidinoſus, cum juſtas parentum objurgationes pati non poſſet, ad Platonem avunculum venit: qui eum domo exceptum non verbo ullo, non facto, læſit, ſed ipſe ſe placidum, atque ab omni ira & libidine vacuum quotidie exhibens, hac arte magnum homini pudorem incuſſit, & cum illum in admirationem atque imitationem ſui rapuit, tum ad Philoſophiæ ſtudium accendit. Platonem arguebant amicorum nonnulli, quod protervum & contumacem adoleſcentem non caſtigaret. *Ego vero*, inquiebat, *caſtigo, & quidem* *Plut. de amor. frater.*

maxime, vitæ meæ ratione demonstrans ei diu noctuque, quod sit honestarum & turpium rerum discrimen.

Senec. ep. 11. Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic, tanquam illo spectante, vivamus, & omnia, tanquam illo vidente, faciamus. Hunc nobis custodem, hunc pedagogum, datum putemus. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquem itaque habeat animus, quem vereatur & qui non aspectus tantum, sed etiam cogitatus, emendet. O felicem, qui sic aliquem vereri potest! ipse cito erit verendus. Elige itaque Catonem. Si hic videtur tibi nimis rigidus, elige remissioris animi virum Lælium: elige eum cujus placuit tibi & vita & oratio, & ipsius animum ac vultum tibi præsentem fingens, illum semper tibi ostende vel custodem vel exemplum. Opus est, inquam, aliquo ad quem mores nostri exigantur. Nisi ad regulam, prava non corrigas.

CAPUT XXVIII.

Multa nobis aliorum judicio & exemplo facienda aut corrigenda sunt.

1. Adolescenti optimum erit propter ætatis inscientiam in iis quæ dubitationem afferent adhibere doctos homines, vel usu peritos, & quid his placeat exquirere. Ut enim pictores, & ii qui signa fabricantur, suum quisque opus a vulgo considerari vult, ut, si quid reprehensum sit a pluribus, id corrigatur: Sic aliorum judicio permulta nobis & facienda & non facienda, & mutanda, & corrigenda sunt. *Cicer. 1. Of. n. 147.*

Ex vitio alterius sapiens emendat suum. *P. Syrus.*

Omnia mihi studia excussit dolor, quem ex morte Junii Aviti gravissimum cepi. Ita me diligebat, ita verebatur, ut me formatore morum, me quasi magistro, uteretur. Rarum hoc adolescentibus nostris. Nam quotusquisque vel ætati alterius, vel auctoritati ut minor cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia; neminem veren- *Plin. 1. l. ep. 23.*

tur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exemplo sunt. Sed non Avitus, cujus hæc præcipua prudentia, quod alios prudentiores arbitrabatur: hæc præcipua eruditio, quod discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitæ consulebat. Semper ita recedebat, ut doctior aut melior factus.

Plin. l.35. c.10. Apelles pictor egregius, cum tabulam pinxerat, eam inspiciendam proponebat transeuntibus; & post ipsam latens, vitia, quæ a quoque notarentur, auscultabat: vulgi enim judicium sæpe præferebat suo. Is aliquando a sutore reprehensus in crepidis pictæ imaginis, statim quod peccatum fuerat emendavit. At eodem sutore superbe propter priorem admonitionem cavillante circa crus imaginis die postero, indignatus Apelles prospexit, denunciavitque, *ne sutor supra crepidam judicaret*. Quod deinde in proverbium venit.

Cicer. 1. Of. n.146. 2. Quid apte fiat, quid a natura officioque discrepet, facile & commodum est judicare ex aliis: ut, si quid dedeceat alios, vitemus & ipsi. Fit enim nescio quo modo, ut magis in

aliis

aliis cernamus, quam in nobiſmetipſis, ſi quid delinquitur. Itaque ii facillime corriguntur in diſcendo, quorum vitia imitantur, emendandi cauſâ, magiſtri.

Peras impoſuit Jupiter nobis duas: *Phedr. l.4. Fab.9.*
Propriis repletam vitiis poſt tergum dedit.
Alienis ante pectus ſuſpendit gravem.
Hac re videre mala noſtra non poſſumus:

Alii ſimul delinquunt, cenſores ſumus. Aliena vitia in oculis habemus: a tergo noſtra ſunt. *Senec.2. de ira c. 28.*

Erat inter diſcipulos Zenonis adoleſcens quidam mire edax, qui in convivio nihil fere obſoniorum ſodalibus ſoleret relinquere. Huic appoſitum aliquando in menſa ingentem piſcem ſuſtulit Zeno, quaſi eum ipſe eſſet ſolus devoraturus. Cum vero vorax adoleſcens in eum intueretur mirans atque indignabundus: *Quid ergo?* ait Zeno: *num ſocios edacitatem tuam quotidie æquo animo ferre vis, qui hodie non fers meam?* *Diog. Laert. in Zen.*

CAPUT XXIX.

Adolescentia in labore & patientia est exercenda.

Cicer. 1. Of. n. 122. 2. Tusc. n. 36. 1. Adolescentia maxime a libidinibus arcenda est, exercendaque in labore, & patientia tum animi tum corporis, ut ejus in bellicis & civilibus officiis vigeat industria. Itaque illi, qui Græciæ formam Rerumpublicarum dederunt, corpora juvenum firmari labore voluerunt.

Xenoph. in Lacon. Cum animadverteret Lycurgus adolescentes plerumque ad injuriam faciendam proclives esse, & cupiditatibus voluptatum vehementibus urgeri: Lacedæmonios juvenes laboribus exerceri voluit, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando: *Cicer. 2. Tuscul. n. 34. 36.* interminatus, omnem ad honores & imperia aditum occlusum iri ei, qui constituta legibus exercitia refugeret. Ut autem assuescerent non labori per reliquam vitam cedere, non hosti; in quotidianis inter ipsos exercitationibus & certaminibus res omnino serio agebatur, & ad mortem usque victoriæ instabant. Imo ad aram Dianæ certabant

bant inter se pueri ipsi de verberum tolerantia, & qui plura pertulisset, maximam inde gloriam consequebatur. Spartæ, inquit Cicero, pueri ad aram Dianæ sic verberibus accipiuntur, ut multus sanguis exeat: nonnunquam etiam, ut, quum ibi essem, audiebam, ad necem. Quorum non modo nemo exclamavit unquam, sed ne ingemuit quidem. Quinetiam in virgines, quæ ceteris in urbibus mollissimo cultu, parietum umbris occultæ, educantur, laboriosas exercitationes transtulerunt Spartiatæ: iisque palæstra, cursus, sol, pulvis, studio est. Impelluntur, feriuntur, cadunt: & ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori.

Præter doloris ac laboris tolerantiam, hoc maxime edocebantur adolescentes Lacedæmonii, imperium pati, non magistratuum solum, parentum, magistrorum, sed etiam quorumvis ætate majorum. Existimaverat quippe Lycurgus satius esse reipublicæ habere cives ad parendum bene institutos & promtos, quam magistratus ad imperandum idoneos. Hincque Theopompus, quodam dicente Spartam incolumem stare, quia reges scirent impera- *Plutar. in Lycurg. & Apoph.*

 pera-

perare: *Imo*, inquit, *quia cives parere*. Fecit quippe instituta Lycurgi legibus disciplina, ut reges propterea parentiores habuerint exercitus & fortiores.

Cicer. 1. Off. n. 76.

Xenoph. Cyrop. l. 1.

2. Persarum liberi, quos veritati maxime & justitiæ studuisse diximus, ad temperantiam quoque libidinum domitricem instituebantur. Propterea non domi apud matres alebantur, sed apud præceptorem in scholis publicis, ad quas summo mane venientes quotidie, afferebant pro cibo panem, pro obsonio nasturtium, &, aquæ e proximo flumine hauriendæ causa, poculum. Accedebat multiplex corporis exercitatio, & severa magistris parendi disciplina: ad quam obedientiam maxime excitabantur tum adolescentum tum senum exemplo, quos magistratibus impigre obsequi cernerent. Postquam e pueris excesserant, per decennium diu noctuque permanebant in quodam foro, quod liberale vocabatur, cibum ibi & somnum capientes, urbis custodiendæ & colendæ temperantiæ causa. Quanto enim ad vitia proclivior proniorque adolescentia est, eo majore cura & diligentia eam esse

insti-

inſtituendam cenſebant Perſæ. Non dabatur huc & illuc diſcurrendi licentia: & raro a magiſtris diſcedebant, niſi venationis cauſa: Regem enim tum dimidia adoleſcentum pars ſequebatur, eadem in prandium ferens cibaria & obſonia, quæ pueris dabantur: nec ante venationem peractam licebat prandere. Cui abſtinentiæ aſſueſcebant, ut in bello, ſi quando res cogeret, inediam perpeti poſſent.

3. Jugurthæ regis adoleſcentiam ſic deſcribit Salluſtius: Ubi primum adolevit Jugurtha: pollens viribus, decora facie, ingenio validus, non ſe luxui neque inertiæ corrumpendum dedit: ſed equitare, jaculari curſu cum æqualibus contendere: & cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen carus eſſe, plurimum facere, & minimum ipſe de ſe loqui. *Salluſt. Jug. c.6.*

Publius Scipio Æmilianus a tenera ætate græcis litteris apprime imbutus, ut primum licuit, ſe Polybio ad optima quæque erudiendum tradidit. Cujus e congreſſu & contubernio, quod rebus omnibus anteferebat, tantos fructus tulit, ut non modo æquales ſuos, ſed etiam majores natu, omni virtutum genere *Diod. Sic. l.26.* *Polyb. l.31.*

nere ſuperaret. Temperantiæ & continentiæ laudem, prout ætati conveniebat, ante omnia comparare ſtuduit. Quod quidem valde difficile tunc erat. Mirum enim eſt, quo impetu ad fœdas libidines & epulas juvenes eo tempore ferrentur. Quippe bello Perſico diutius tracto, Græcorum in eo genere mollitiem celeriter hauſerant Romani, & maximarum divitiarum compotes facti, habebant affatim unde luxuriam ſuam alerent atque explerent. At Scipio contrarium vitæ inſtitutum ſecutus, & cum omnibus cupiditatibus, tanquam cum teterrimis belluis, colluctatus, intra quinquennium publicam modeſtiæ ac continentiæ laudem eſt adeptus. Hæc autem voluptatum abſtinentia optimam ei valetudinem corporis attulit, qua per totum vitæ ſpatium uſus, ampliſſimam temperantiæ ſuæ mercedem percepit. Ad ſtudium pudoris, cujus præcipua ei cura fuerat, acceſſit venandi exercitatio, quæ bellicæ fortitudinis quædam eſſe diſciplina videbatur.

Plutar. in Solon. A. Gell. l. 11. c. 18.

4. Draco Athenienſis vir inſignis, integritate vitæ, & juris divini atque humani peritus, tulit Athenis multas le-

leges: quas quia acerbiores erant, dicebat Demades videri ſcriptas fuiſſe ſanguine potius quam atramento. Una ex illis legibus capitali ſupplicio plecti eum jubebat, qui convictus fuiſſet deſidiæ.

Amaſis quoque Ægyptiorum Rex lege ſanxerat, ut ſinguli cives ſingulis annis accederent ad provinciarum præfectos: quibus quiſquis probare non poterat ſe profiteri artem aliquam certam & honeſtam unde viveret, tanquam pernicioſus humanæ ſocietati civis, morte afficiebatur. *Herodot. l. 2.*

Lucani publica judicia inſtituerant non deſidiæ ſolum, ſed etiam luxuriæ. Quin & ſi quis his vitiis infecto mutuam pecuniam dediſſet, ea pecunia mulctabatur. *Nicol. Damaſ.*

CAPUT XXX.

Plura audiamus, loquamur pauca.

1. Hæc Pythagoræ in recipiendis inſtituendiſque diſcipulis ratio fuiſſe traditur. Adoleſcentium, qui ſe ſe ad diſcendum obtulerant, mores naturamque conabatur pernoſcere ex oris to- *A. Gell. l. 1. c. 9.*

totiusque corporis habitu. Tum eos, qui explorati ab eo & idonei habiti fuerant, recipiebat in disciplinam, & jubebat tempus certum tacere; non omnes idem, sed alios aliud, pro æstimato captu solertiæ. Quinquennale ut plurimum erat silentium: neque quisquam minus, quam biennium, tacere solitus. Ubi res didicerant rerum omnium, ut quidam putant, difficillimas; ut alii, facillimas, tacere audireque: tum potestas erat verba facere, & quærere, quæque audissent scribere, &, quæ ipsi opinarentur, expromere.

Cor. Nep. in Epam. c. 3. Erat studendi studiosus Epaminondas, ex hoc enim facillime disci arbitrabatur. Itaque cum in circulum venisset, in quo aut de republica disputaretur, aut de philosophia sermo haberetur; nunquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset perductus.

Quint. Curt l. 4. c. 6. 2. Apud Persas lingua castigabatur gravius, quam quodvis probrum: nec magnam rem sustineri posse credebant ab eo, cui tacere grave esset: quod homini facillimum voluerat esse natura. Regum arcana mirâ fide celabant: non spes, non metus, eliciebat vocem, qua proderentur occulta.

Sic

Sic & Hiſpani ſæpe tormentis pro ſervando rerum creditarum ſilentio immortui: adeo fortior illis taciturnitatis cura, quam vitæ. *Juſtin. l.44. c.2.*

Pompeji cujuſdam, Romani viri, virtus laudatur; qui, dum legationis officio fungeretur, a Gentio Illyriorum rege interceptus, & Senatus conſilia prodere juſſus, ardenti lucernæ admotum digitum cremandum præbuit, eâque patientiâ regi ſimul & ſpem tormentis quicquam ex ſe cognoſcendi abſtulit, & expetendæ populi Romani amicitiæ magnam cupiditatem injecit. *Valer. l.3. c.3.*

3. Zeno inepta & nihil ad rem loquenti adoleſcentulo: *Idcirco*, inquit, *aures habemus duas, & os unum, ut plura audiamus, loquamur pauca.* Idem, interrogantibus eum legatis regis Ptolemæi, quid de ſe renunciari regi vellet: *Senem*, inquit, *renunciate a vobis conſpectum Athenis, qui inter pocula ſervare ſilentium ſciat.* *Diog. Laert. in Zenon.*

Xenocratis philoſophi reſponſum quam laudabile! Cum maledico ſermoni quorumdam hominum intereſſet, ac taceret; uno ex his quærente, cur ſolus ita linguam cohiberet: *quia locutum fuiſſe me*, inquit, *aliquando pœnituit; tacuiſſe, nunquam.* *Valer. l.7. c.2.*

Q. Cæ-

A. Vict. c. 61. Q. Cæcilius Metellus Macedonicus amico cuidam interroganti quid esset acturus? *Tunicam*, inquit, *meam exurerem, si eam consilium meum scire existimarem*.

Plut. Apoph. Antigonus, Philippo filio multis præsentibus quærente quando castra moturus esset? *Ecquid*, inquit, *times, ne solus tubam non audias?*

Alium silere quod voles, primus sile.

Senec. Hyppol. v. 873. Cicer. 1. Of. n. 132. 136. 4. Sermo, qui in circulis, disputationibus, congressionibus familiarium, conviviis versatur, sit lenis minimeque pertinax. Nec vero, tanquam in possessionem nostram venerimus, excludamus alios: sed cum reliquis in rebus, tum in sermone communi, vicissitudinem non iniquam putemus. Videamus quibus de rebus sit sermo. Si seriis, severitatem adhibeamus; si jocosis, leporem. Sed quomodo rectissime præcipitur, ut in omni vita motus animi nimios rationi non obtemperantes fugiamus: sic ejusmodi motibus sermo debet vacare, ne aut ira existat, aut cupiditas aliqua, aut tale aliquid appareat. Quint. l. 11. c. 1. Profert enim mores plerumque oratio, & animi secreta detegit. Nec sine causa Græci prodiderunt, quemque

que ita dicere, ut vivat. Maxime vero curandum, ut eos quibuſcum ſermonem conferimus, & vereri & diligere videamur.

Habentur plerumque ſermones aut de domeſticis negotiis, aut de republica, aut de artium ſtudiis atque doctrina. Danda igitur opera eſt, ut ſi aberrare ad alia cœperit, ad hæc revocetur, oratio: ſed utcumque aderunt res. Neque enim omnes iiſdem rebus, nec omni tempore, nec ſimiliter delectamur.

Cum aliquid obſcœnum coram te dictum fuerit; aut, ſi opportunitas feret, eum objurgabis, qui ſermonem illum injecerit, aut ſilentio ſaltem, rubore, triſti vultu oſtendes eam orationem tibi diſplicuiſſe. *Epiſt.c.55.*

CAPUT XXXI.

Adoleſcentium ludis interſint majores natu.

1. Non in eadem intentione ſemper retinenda mens, ſed ad luſus & jocos revocanda. Socrates deprehenſus ab Alcibiade ludens cum filio infante, non erubuit. Ageſilaus arundini inſidens *Senec. de Tranq. c.15. Ælian. l.12.c.15.*

dens equitabat cum filio puero, & quum quidam eum derisisset: *Nunc*, inquit, *tace: cum vero & ipse pater fueris, tunc*
Sveton. in Aug. c.83. *rem narrabis*. Cæsar Augustus animi laxandi causa, modo piscabatur hamo, modo talis nucibusque ludebat cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles undique conquirebat. Do-
In Domit. c.3. mitianus inter initia principatus quotidie secretum sibi per horam unam sumere solebat, & interim muscas captare, ac stylo præacuto configere: ita ut cuidam interroganti, essetne quis intus cum Cæsare, non absurde responsum sit a Vibio Crispo: *Ne musca quidem*.

Cicer. 2. de Orat. n.22. Lelium ferunt cum Scipione sæpe rusticatum, eosque incredibiliter repuerascere fuisse solitos, cum rus ex urbe, tanquam a vinculis, evolavissent. Vix audeo dicere de tantis viris, sed ita narratur: conchas eos ad Cajetam & ad Laurentum legere consuesse, & & ad omnem animi remissionem ludumque descendere. Scilicet quemadmodum volucres videmus fingere & construere nidos, easdem autem, cum aliquid effecerint, levandi laboris sui causa, passim ac libere volitare: sic nostri

noſtri animi, negotiis & opere defeſſi volitare quodammodo cupiunt.

2. Amaſim Ægyptiorum regem cum admonerent amici, eum parum e regia dignitate facere, quod inter epulas jocaretur: *Qui*, inquit, *arcum habent, eum cum eſt opus, intendunt, mox remittunt: ſi enim perpetuo intentus ſit, frangatur neceſſe eſt, ita ut eo amplius uti non poſſint. Eadem eſt hominis ratio. Si aſſidue ſeria tractare, & nihil ſibi ad luſum indulgere velit, ſenſim membris aut animo captus fiet.* *Herodot. l. 2.*

Puerorum in turba quidam ludentem Atticus *Phædr. l. 3. fab. 14.*
Æſopum nucibus quum vidiſſet, reſtitit,
Et quaſi delirum riſit. Quod ſimul ſenſit
Deriſor potius quam deridendus ſenex;
Arcum retenſum poſuit in media via:
Heus, inquit, *ſapiens, expedi quid fecerim.*
Concurrit populus: ille ſe torquet diu,
Nec quæſtionis poſitæ cauſam intelligit:

No-

Noviſſime ſuccumbit. Tum victor Sophus.

Cito rumpet arcum, ſemper ſi tenſum habueris.

At ſi laxaris: cum voles, erit utilis.

Sic luſus animo debent aliquando dari,

Ad cogitandum melior ut redeat tibi.

Senec. de Tranq. c. 15. Danda eſt remiſſio animis: meliores acrioreſque erunt poſt quietem. Ut agris non eſt imperandum ſingulis annis frumentum, cito enim exhauriet illos nunquam intermiſſa fœcunditas: ita animorum impetum aſſiduus labor frangit.

Ibid. 3. Naturalem quamdam voluptatem habent luſus jocuſque. At eorum frequens uſus omne animis pondus omnemque vim eripiet. Sic ſomnus refectioni corporis neceſſarius eſt: hunc tamen ſi per diem noctemque continues, mors erit. Itaque ſubinde tantum indulgendum eſt animo, & dandum otium, quod ei alimenti ac virium loco ſit.

Cicer. 1. Of. n. 122. 4. Cum adoleſcentes relaxare animos, & dare ſe jucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint vere-

verecundiæ, ſine qua nihil rectum eſſe poteſt, nihil honeſtum. Quod erit facilius, ſi in ejuſmodi quidem rebus majores natu intereſſe velint. Ipſa quippe ſeniorum, ſicut & magiſtratuum præſentia, verum pudorem & liberalem timorem animis ſolet infundere. N.148. *Ariſtot.7. polit.c.12.*

Proderit ſine dubio, cuſtodem tibi impoſuiſſe, & habere quem reſpicias. Cum jam profeceris tantum, ut ſit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate cuſtodi. *Senec. ep.25.*

Verba quis auderet coram ſene digna pudore
Dicere? *Ovid.5. faſtor. n. 69.*

Hinc Perſæ, qui in liberorum inſtitutione plurimum ſtudii ac diligentiæ ponebant, lectos e ſenioribus viros iis præficiebant: & Lacedæmonii omnibus ſuorum ludis majores natu volebant intereſſe. *Xenoph. Cyrop.l.1.* *Plut. in Licurg.*

CAPUT XXXII.

In ludo ac joco modus retinendus.

1. Interrogatus Socrates quænam juvenum virtus eſſet, reſpondit: *Ne quid nimis*: *Diog. Laert. in Socr.*

Lu-

Cicer. 1. Of. n. 103. &c. Ludendi eſt quidam modus retinendus, ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur.

Appetitus omnes contrahendi ſedandique ſunt: & excitanda animadverſio ac diligentia, ut nihil temere inconſiderateque agamus. Neque enim ita generati a natura ſumus, ut ad ludum & jocum facti eſſe videamur: ſed ad ſeveritatem potius, & ad ſtudia quædam graviora atque majora.

Ludo, & joco uti quidem licet: ſed ſicut ſomno & quietibus ceteris, cum gravibus ſeriiſque rebus ſatisfecerimus.

2. Ipſum genus jocandi non profuſum nec immodeſtum, ſed ingenuum & facetum, eſſe debet. Ut enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, ſed eam quæ ab honeſtis actionibus non ſit aliena: ſic in ipſo joco aliquod probi ingenii lumen eluceat.

Duplex omnino eſt jocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitioſum, obſcœnum: alterum elegans, urbanum, ingenioſum, facetum. Quo genere philoſophorum Socraticorum libri referti ſunt: multaque multorum

tum

tum Græcorum tum Romanorum sunt facete dicta.

Facilis est distinctio ingenui & illiberalis joci. Alter est libero dignus: alter, ne homine quidem, si rerum turpitudini adhibeatur verborum obscœnitas.

Persæ, quæcumque factu turpia erant, eadem & dictu turpia censebant. Itaque nihil dicere licebat, quod non facere fas esset. *Herodot. l.1.*

Quod facere turpe est, dicere ne honestum puta. *P. Syrus.*

3. Jocis, tanquam sale, parce utendum. *Diog. apud Stob.*

Vitandum est ne scurrilis jocus sit aut mimicus.

Lædere nunquam velimus, longeque absit propositum illud, potius amicum, quam dictum, perdere. *Cicer. 2. de Orat. n. 239.*

Adversus miseros inhumanus est jocus. *Quintil. l. 6. c. 3.*

Ea quæ dicit vir bonus, salva dignitate & verecundia decent: nimium enim risus pretium est, si probitatis impendio constat.

Oratori longe recedendum est ab omni obscœnitate & verborum & sensuum. Quædam satius est cum causæ *Senec. Exc. contr. l. 1.*

detrimento tacere, quam cum verecundiæ dicere.

CAPUT XXXIII.

Est cui magno constitit dicterium.

Syeton. in Tiber. c.28. 1. Cum Romæ medio foro quidam mortuus efferretur; accessit ad eum scurra, & in aurem quiddam insusurravit. Interrogatus ab iis qui aderant, quidnam dixisset? *Mandasse*, respondit, *ut Augusto nunciaret, nihil dum eorum, quæ moriens plebi legaverat, solutum esse a Tiberio*. Re audita, Tiberius accersitum scurram sua legatorum parte donavit, & duci ad supplicium jussit, *ut ipse Augusto verum nuncium ferret*.

Longe alio in dicaces animo antea fuerat Tiberius. Nam adversus convicia, malosque rumores, & famosa de se ac suis carmina, firmus ac patiens, subinde jactabat: *In civitate libera linguam mentemque liberas esse oportere*. Et aliquando senatu cognitionem de ejusmodi criminibus ac reis flagitante: *Non tantum*, inquit, *otii habemus, ut implicare nos ejusmodi negotiis debeamus. Si quis temere aliquid locutus fuerit, dabo operam ut rationem factorum meorum dictorumque reddam*. 2.Cum

2. Cum Theocritus Chius duceretur ad Antigonum regem quem offenderat, eumque ſolarentur amici, ac ſpem facerent fore ut regis clementiam experiretur, ubi ob ejus oculos veniſſet: *Omnem ergo*, inquit, *mihi ſpem ſalutis eripitis*. Erat enim Antigonus uno orbatus oculo. Audito amaro intempeſtivoque joco Rex, qui antea ſe Theocrito gratiam deliſti facturum dixerat, hominem luce privavit. *Macrob. 7. Sat. c. 3.*

3. Thacus Ægyptiorum Rex, factus eſt ex rege privatus, quod Ageſilaum Lacedæmoniorum regem dicto falſo & amaro vellicaſſet, quo tempore ad ſe venerat belli adjutor futurus. Quoniam enim Ageſilaus brevi corporis ſtatura erat, hoc ex Æſopi fabulis memoravit Thacus: *Athen. l. 14. c. 1.*

Mons parturibat gemitus immanes ciens, *Phædr. l. 4. fab. 22.*
Eratque in terris maxima expectatio:
At ille murem peperit.

Quæ cum audiſſet Ageſilaus; ira percitus, *videbor*, inquit, *tibi aliquando etiam leo*. Poſtea regno ſpoliatus Thacus ad Perſas fugere coactus eſt.

Scipionem Naſicam, cum ædilita- *Valer. l. 7. c. 5.*

 tem

tem peteret, repulſam paſſum eſſe ſupra retulimus, quod civem, cujus manus erant ruſtico labore duratæ, interrogaſſet, *An manibus ſolitus eſſet ambulare?*

Phædr. l. 1. fab. 29. Plerumque ſtulti riſum dum captant levem,
Gravi deſtringunt alios contumelia,
Et ſibi nocivum concitant periculum.

CAPUT XXXIV.

Facete dicta aut facta.

Cicer. 2. de Orat. n. 276. 1. Cum ad poëtam Ennium veniſſet Naſica, eique a foribus quærenti Ennium ancilla dixiſſet, domi non eſſe; Naſica ſenſit illam domini juſſu ita reſpondiſſe, & eum intus eſſe. Paucis poſt diebus cum ad Naſicam veniſſet Ennius, & illum a janua quæreret; exclamat Naſica, *ſe domi non eſſe*. Tum Ennius: *Quid? ego non agnoſco vocem*, inquit, *tuam*? Hic Naſica: *Homo es impudens: ego, cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi, te domi non eſſe; tu mihi non credis ipſi?*

N. 280. Siculus quidam, cui Prætor Scipio patronum cauſæ dabat hominem nobilem,

lem, ſed admodum ſtultum: *Quæſo*, inquit, *Prætor, adverſario meo da iſtum patronum: deinde mihi neminem dederis.*

Patrono malo, qui vocem in dicendo obtuderat, ſuadebat Granius, ut mulſum frigidum biberet, ſimul ac domum rediſſet: *Perdam*, inquit, *vocem, ſi id fecero. Melius eſt*, reſpondit Granius, *quam reum.* N.282.

Craſſum, cum cauſam oraret, Lucio Helvio Lamia, homine deformi, odioſe interpellante: *Audiamus*, inquit Craſſus, *pulcellum puerum*. Cum eſſet arriſum: *Non potui*, inquit Lamia, *mihi formam ipſe fingere, ingenium potui*. Tum hic: *Audiamus*; inquit, *diſertum*. Multo etiam arriſum eſt vehementius. N.262.

2. Cum Orator malus in epilogo miſericordiam ſe moviſſe putaret: rogavit Catulum, videreturne miſericordiam moviſſe? *Ac magnam quidem*, inquit Catulus: *neminem enim puto eſſe tam durum, cui non oratio tua miſeranda viſa ſit.* N 278.

Poëmatibus ſcribendis operam dabat Siciliæ tyrannus Dionyſius: & (quoniam in hoc genere, magis quam in aliis ſuum cuique pulchrum eſt, vix- Diod. Sic. l.15. Cicer. 5. Tuſc. n.63.

que ullus reperitur poëta, qui sibi non optimus videatur) magis ob carmina, quam propter res bello bene gestas se se jactabat. Accersierat ad se & præcipuo in honore habebat quoscumque usquam arte poëtica nobiles esse audierat, eorumque judiciis poëmata sua permittebat. At illi, ne regis benevolentiam & munera amitterent, quæ scribebat omnia probabant ac laudabant. Aderat inter eos Philoxenus, celeberrimus dithyramborum versuum artifex, qui unus adulari nescius; cum aliquando inepta a Dionysio recitata carmina audivisset, de iis quid sentiret libere aperuit. Qua libertate offensus Rex poëta, reprehensorem suum a satellitibus abripi, & in latomias, qui publicus carcer erat, detrudi jussit. Sed postridie ab amicis, Philoxeno veniam dari postulantibus, exoratus, rursus ad epulas eum adhibuit. Carmina sua, ut solebat, ipse mirum in modum extulit, & de quibusdam versibus, quos omnium optimos existimabat, sententiam Philoxeni exquisivit. Ille nulla ad regis interrogationem responsione facta, ejus satellites vocavit, seque ad latomias reduci jussit. Tam facetam libertatem,

quæ omnium convivarum riſu excepta fuerat, æquo animo tulit Dionyſius.

Non multo poſt admonitus oratuſque ab amicis Philoxenus, ut a tam aperta loquendi licentia tandem abſtineret, pollicitus eſt ſe deinceps effecturum, ut & vera diceret, & Dionyſii benevolentiam tamen retineret. Nec ſane fefellit. Nam cum deinde tyrannus, quibuſdam verſibus, qui miſerabiles affectus exprimerent, recitatis, illum interrogaſſet, quales hi tandem viderentur? *Miſerabiles*, reſpondit. Qua verbi ambiguitate præſtitit quod erat pollicitus. Rex enim ita accepit, quaſi Philoxenus verſus ſuos ad movendam commiſerationem idoneos eſſe reſpondiſſet, atque adeo illos laudaſſet: alii vero ſic interpretabantur, (quæ erat vera dicterii ſententia,) quaſi miſeros, hoc eſt, peſſimos, dixiſſet verſus illos.

3. Lucernam accenſam circumferens Diogenes ambulabat in foro clariſſima luce, quærenti ſimilis. Rogantibus quid ageret, *Hominem*, inquit, *quæro*: notans publicos civitatis mores, in qua vix quiſquam dignus eſſet hominis nomine. *Diog. Laert. in Diog.*

Animadvertens quemdam imperite jaculantem proxime scopum consedit: & cum ex eo quæreretur, cur id faceret: *Ne forte*, inquit, *ille me feriat*.

In Ant. Ad Antisthenem, quem ferre molestius morbi dolores audierat, accessit cum sica: & cum ei dixisset Antisthenes: *Quis me hisce doloribus liberabit?* Ille, ostensa sica: *Hæc*, ait. Cui Antisthenes: *Doloribus*, inquit, *dixi*, *non vita*.

Livius l9. c.16. 4. Prætor Prænestinus per timorem segnius suos in prælium duxerat. Victis hostibus, eum quum Papirius Cursor Consul inambulans ante tentorium vocari jussisset, lictorem expedire securim jussit. Ad quam vocem exanimi stante Prænestino: *Agedum lictor*, inquit, *excide radicem hanc incommodam ambulantibus*. Persusumque ultimi supplicii metu dimisit.

Macrob. 2. Satur. c.4. Augustus pene nulli se invitanti negabat. Exceptus igitur a quodam cœna satis parca & pene quotidiana, hoc tantum insusurravit: *Non putabam me tibi tam familiarem*.

Sveton. in Tiber. c.52. Iliensibus paulo serius Tiberium consolantibus de morte filii Drusi: *Se quoque*, respondit, *vicem eorum dolere*, *quod*

quod egregium civem Hectorem amisissent. Effluxerant autem tum plus quam mille anni a morte Hectoris.

5. Cum Ciceroni in accusatione Verris aliquid obscurius locuto dixisset patronus Verris Hortensius: *Non intelligo hæc ænigmata. Atqui debes*, inquit Cicero, *cum Sphingem domi habeas*. Acceperat enim Hortensius a Verre Sphingem æneam magni pretii. *Quint. l.6. c 4.*

Maximo Consule mortuo die Decembris ultimo, Cæsar Consulem hora septima in reliquam partem diei renunciaverat Caninium. Quem cum plerique irent salutatum de more: *Festinemus*, inquit Cicero, *priusquam abeat magistratu*. De eodem Caninio scripsit Cicero: *Fuit mirifica vigilantia Caninius, qui suo toto Consulatu somnum non viderit*. *Plut. in Cicer.* *Cicer. 7. ad famil. ep. 30.*

Quidam adolescens, quem fama erat patri venenum dedisse in placenta, agebat ferocius, & Ciceroni probra ac maledicta minabatur? cui Cicero: *Hoc*, inquit, *malo a te, quam placentam*. *Plut. in Cicer.*

Fabiæ Dolabellæ triginta se annos habere dicenti; *Verum est*, inquit Cicero: *nam hoc jam viginti annos audio*. *Quint. l.6. c 4.*

6. Cum parta Actiaca victoria Romam ingrederetur Augustus; occurrit *Macrob. 2. Satur. c.4.*

 ei

ei inter gratulantes opifex quidam, corvum tenens, quem instituerat hæc dicere: *Ave Cæsar, victor, imperator*. Miratus Cæsar officiosam avem, viginti millibus nummorum emit. Socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate pervenerat, affirmavit Cæsari habere illum & alium corvum quem afferri postulavit. Allatus corvus verba quæ didicerat expressit: *Ave victor, imperator, Antoni*. Nihil propterea exasperatus Augustus, satis duxit jubere corvorum doctorem dividere acceptum munus cum contubernali. Salutatus similiter à Psittaco, emi eum jussit. Idem miratus in pica, illam quoque mercatus est. Exemplum pauperem sutorem sollicitavit ut corvum institueret ad parem salutationem: sed cum parum proficeret, sæpe ad avem non respondentem dicere solebat: *Opera & impensa periit*. Tandem tamen corvus cœpit dicere dictatam salutationem. Hac audita, dum transit, Augustus, respondit: *Satis domi salutatorum talium habeo*. Tum corvus illa verba, quibus dominum querentem solebat audire, subtexuit: *Opera & impensa periit*. Ad quod Cæsar risit, emique avem jussit quanti nullam adhuc emerat. Sole-

Solebat Græculus quidam descendenti e palatio Cæsari Augusto honorificum aliquod epigramma porrigere. Id cum frustra sæpe fecisset, & tamen rursum eum idem facturum vidisset Augustus; breve sua manu in charta exaravit Græcum epigramma, & Græculo venienti ad se obviam misit. Ille legendo laudare, mirarique tam voce quam vultu gestuque. Deinde cum accessit ad sellam: qua Cæsar vehebatur, demissa in pauperem crumenam manu paucos denarios protulit, quos principi daret dixitque: *Se plus daturum fuisse, si plus habuisset*. Secuto omnium risu, dispensatorem Cæsar vocavit, & satis grandem pecuniæ summam numerari Græculo jussit. *Ibid.*

7. Cum M. Pomponius Marcellus ex oratione Tiberii aliquid reprehendisset quasi minime Latinum, affirmaretque contra Atæjus Capito & esse illud Latinum, &, si non esset, futurum: *Certe mentitur Capito*, inquit Pomponius: *tu enim, Cæsar, civitatem dare potes hominibus, verbis non potes*. *Sveton. de gram. c.22.*

Quum Favorini, viri Græcæ ac Latinæ linguæ peritissimi, verbum quoddam ab Adriano Imperatore reprehen- *Spart. in Adr c.15.*

ſum eſſet, atque ille ceſſiſſet; arguentibus eum amicis, quod male cederet Adriano de verbo quod idonei auctores uſurpaſſent: *Non recte ſuadetis*, inquit jocans Favorinus, *qui non patimini me illum doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones*.

Plut. Apoph. 8. Cum inter duos ſceleſtos judex eſſet Philippus Macedoniæ rex; audita cauſa, pronunciavit: *Ut alter e Macedonia fugeret, alter illum inſequeretur*. Hoc faceto judicio utrumque exulem eſſe juſſit.

Ælian. l.12. c.51. Athen. l.7. c.10. Deridenda erat, & ſane deriſui ab eodem Philippo habita eſt, Menecratis medici inanis ſuperbia. Ille Syracuſanus fuit: qui quia comitialibus morbis medebatur, in eam arrogantiam eſt prolapſus, ut ipſe ſe Jovem diceret. Hanc autem ab iis, quos curabat, mercedem paciſcebatur, ut ſe per urbes Græciæ euntem comitarentur, minorum Deorum nomina & ornatum gerentes. Miſit aliquando ad Philippum litteras, quibus erat hæc præfixa ſalutatio: *Menecrates Jupiter Philippo felicitatem*. Ad ea Philippus reſcripſit: *Philippus Menecrati Sanitatem, Suadeo tibi ut Anticyram te conferas*. In urbe autem

autem Anticyra vel optimum nascebatur, vel optime temperabatur, helleborum, quo cerebrum purgabatur. Cum in Macedoniam ad Philippum venisset; lautissimum instrui convivium Rex jussit, & novo Jovi ad epulas vocato lectum seorsim parari, tum pro cibo acerram apponi. Ita suffitus ei fiebat, dum ceteri convivæ exquisitis vescebantur cibis. Gaudere primum Menecrates tali honore. At ubi obrepente sensim fame nihil escæ apponebatur esurienti, seque solo odore thuris a rege pasci tandem intellexit; jejunus & irrisus discessit.

CAPUT XXXV.

Excitatur laude æmulatio.

1. Cum Quintilianus expendit utiliusne sit pueros domi atque intra privatos parietes continere, an frequentiæ scholarum & publicis præceptoribus tradere; inter alia publicæ institutionis commoda hoc præcipuum prædicat, quod in schola audiet puer multa quotidie probari, multa corrigi: proderit alicujus objurgata desidia, proderit laudata industria: excitabitur lau- *Quint. l.1. c.3.*

laude æmulatio: turpe ducet cedere, pari, pulcrum ſuperaſſe majores. Accendunt hæc omnia animos: & licet ipſa vitium ſit ambitio, frequenter tamen cauſa virtutum eſt.

Cicer. 5. de fin. n. 61. Honeſtum per ſe eſſe expetendum indicant pueri, in quibus, ut in ſpeculis, natura cernitur. Quanta ſtudia decertantium ſunt! Quanta ipſa certamina! Ut illi efferuntur lætitia, cum vicerunt! Ut pudet victos! Ut ſe accuſari nolunt! Ut cupiunt laudari! Quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes ſint!

Quint. l. 1. c. 3. Utile eſt habere quos imitari primum, mox vincere, velis.

Cicer. 4. Tuſc. n. 44. 2. Noctu ambulabat in publico Themiſtocles, quod ſomnum capere non poſſet: & cauſam quærentibus reſpondebat, *Miltiadis trophæis ſe a ſomno ſuſcitari*.

Cui non ſunt auditæ Demoſthenis vigiliæ? Qui dolere ſe ajebat, ſi quando opificum antelucana victus eſſet induſtria.

1. Tuſc. n. 7. Ariſtoteles vir ſummo ingenio, mira ſcientiæ copia, cum motus eſſet Iſocratis Rhetoris gloria, dicere etiam cæpit, adoleſcentes docere, & eloquen-

quentiam conjungere cum philoſophia, ad quam Xenocratis quoque exemplo incenſus acceſſerat. *Diog. Laert. in Ariſt.*

3. Alexander paternæ laudis æmulator, cum eum urbem aliquam nobilem expugnaſſe, aut inſigni victoria potitum eſſe, acciperet; adeo non ejuſmodi nunciis lætabatur, ut inter æquales exclamaret: *O amici, omnia nobis præripiet pater, nec quidquam magnificum gerendum relinquet*. Achillis quoque, a quo ſe originem ducere prædicabat, fortitudinem & gloriam ab Homero carminibus celebratam æmulatus, cum ad ejus tumulum in Sigæo adſtitiſſet: *O fortunate*, inquit, *adoleſcens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris*! Et vere: nam niſi Ilias extitiſſet illa, idem tumulus, qui corpus Achillis contexerat, memoriam obruiſſet. *Plut. in Alex.* *Cicer. pro Arch. n.24.*

Julium Cæſarem ferunt, cum in Hiſpania, quo reipublicæ cauſa miſſus erat, legendis Alexandri rebus geſtis vacaret, aliquando diu ſecum cogitabundum hæſiſſe, deinde lacrymas profudiſſe. Quarum cauſam quærentibus amicis: *Nonne*, inquit, *idonea dolendi cauſa eſt, quod nihildum præclari egerim*, *Plut. in Cæſ.*

rim, eam ætatem adeptus, qua Alexander multa regna vincendo peragraverat.

Cicer. 1. Tusc. n. 3. & 4.

4. Honos alit artes, omnesque incenduntur ad studia gloria: jacentque ea semper, quæ apud quosque populos improbantur. Itaque quo minus honoris erat Poëtis apud veteres Romanos, eo minora Poëticæ artis studia fuerunt: seroque ab illis Poëtæ vel cogniti vel recepti.

CAPUT XXXVI.

Famæ consulendum est.

Cicer. 1. Offic. n. 98. 3. fin. n. 57.

Cum nobis a natura moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes sint datæ cumque eadem natura doceat non negligere quomodo nos erga homines geramus; est hominis ingenui & liberaliter educati, velle bene audire a parentibus, a propinquis, a bonis viris, ceterisque hominibus: ut non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti, negligere quid de se quisque sentiat. Quemadmodum autem pulchritudo corporis movet oculos, & delectat hoc ipso quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic movemus approbationem eorum qui-

quibuſcum vivimus, ordine, & conſtantia, & moderatione dictorum omnium atque factorum.

Si cupis bene audire, diſce bene dicere, & recte agere: ſic enim perfrueris bona fama. *Stob. ſerm. 1.*

Præclare Socrates dicebat hanc eſſe proximam & quaſi compendiariam viam ad famam & gloriam, ſi quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis eſſet. Quod ſi qui inani oſtentatione, & ficto ſermone ac vultu ſtabilem ſe gloriam conſequi poſſe rentur, vehementer errant. Ficta enim omnia celeriter tanquam floſculi decidunt, nec ſimulatum quidquam poteſt eſſe diuturnum. *Cicer. 2. Offic. n. 43.*

Ante conſcientiæ conſulendum eſt, quam famæ. *Patercul. l. 2. c. 115.*

CAPUT XXXVII.

Vive ut in publico.

I. Tunc te virum bonum & felicem judica, cum domi tanquam in publico vives, cum te parietes tui tegent non abſcondent. Plerumque parietes nobis eſſe circumdatos volumus, non ut tutius vivamus, ſed ut peccemus occul- *Senec. ep. 43.*

occultius. Janitores ædibus nostris tam maleſactorum conſcientia oppoſuit, quam ſuperbia. Quid autem prodeſt recondere ſe, & oculos hominum aureſque vitare? Mala conſcientia etiam in ſolitudine anxia atque ſollicita eſt: bona turbam advocat. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant: ſi turpia, quid refert neminem ſcire, cum tu ſcias? O te miſerum, ſi contemnis hunc teſtem!

Plutar. pol. præc. Julii Druſi ædes pluribus ex partibus patebant vicinorum proſpectui. Hoc incommodum faber, ſi quinque talenta ei darentur, ſe correcturum pollicebatur, effecturumque ne pars ulla eſſet obnoxia proſpectui. Tum Druſus: *Decem*, inquit, *dabo, ſi talem reddas domum meam, ut non vicini tantum, ſed omnes etiam cives videre poſſint quomodo in ea vivam*.

Cicer. pro Milone n.62. 2. Magna vis eſt conſcientiæ in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiſerint; & pœnam ſemper ante oculos verſari putent, qui peccarint.

P. Syrus. Nunquam ſecura eſt prava conſcientia.

Seneca ep.97. Tuta fortaſſe ſcelera eſſe aliquando

do possunt, secura non possunt. Prima & maxima peccantium est pœna, peccasse; nec ullum scelus, licet publica pœna non sequatur, impunitum est: quoniam sceleris in scelere supplicium est. Mala facinora conscientia flagellantur. Proprium est nocentium timere semper & expavescere. Bona conscientia prodire vult & conspici: ipsas nequitia tenebras timet.

Hanc Catilinæ & Jugurthæ post patrata flagitia & facinora imaginem expressit Sallustius.

Catilinæ animus impurus, Diis hominibusque infestus, neque vigiliis neque quietibus sedari poterat: ita conscientia mentem excitam vexabat. Igitur color ei exsanguis: fœdi oculi: citus, modo tardus, incessus: prorsus in facie vultuque vecordia inerat. *Bell. Cat. n. 15.*

Neque postea Jugurthæ dies ulla aut nox quieta fuit: neque loco, neque mortali cuiquam, aut tempori satis credere: cives hostesque juxta metuere, circumspectare omnia, & omni strepitu pavescere: alio atque alio loco sæpe contra decus regium noctu requiescere: interdum somno excitus arreptis armis tumultum facere: ita formidi- *Bell. Jug. c. 72.*

midine, quasi vecordia, exagitari.

Tacit. Annal.6. c.6. 3. Tiberio quoque facinora & flagitia sua in supplicium verterant: neque eum fortuna impediebat, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas in litteris ad senatum scriptis fateretur. Itaque non frustra olim affirmavit vir sapientia præstantissimus, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus; quoniam ut corpora verberibus, ita sævitia, libidine, malis consultis, animus dilaceratur.

Cicer. 5. Tusc. n.61. 62. Dionysius major Siciliæ tyrannus indicavit ipse quam parum esset beatus. Nam cum quidam ex ejus assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem, magnificentiam ædium regiarum; negaretque unquam beatiorem illo quem quam fuisse: *Visne igitur*, inquit, *Damocle, quoniam hæc te vita delectat; ipse eamdem degustare, & fortunam experiri meam?* Cum se ille cupere dixisset; collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimis stragulis: abacosque complures ornavit argento auroque cælato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos jussit consistere, eosque ad nutum illius intuentes diligen-

genter ministrare. Aderant unguenta & coronæ, odores incendebantur, mensæ exquisitissimis epulis erant instructæ. Fortunatus sibi Damocles videbatur. At Dionysius in hoc medio apparatu fulgentem gladium, e lacunari seta equina aptum, demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos administratores aspiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum porrigebat in mensam: jam ipsæ defluebant coronæ. Denique exoravit tyrannum ut abire liceret, quod jam beatus esse nollet. Satis-ne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror ex conscientia malefactorum impendeat?

CAPUT XXXVIII.

Vitæ genus eligere, res difficillima.

1. De eligendo genere vitæ deliberatio, est omnium difficillima. Ineunte enim adolescentia, cum est maxima imbecillitas consilii, tum id sibi quisque genus degendæ vitæ constituit, quod maxime adamavit. Itaque ante impli- *Cicer. 1. Offic. n. 114. 121.*

implicatur aliquo certo cursu vivendi, quam potuit judicare quid optimum esset. Plerique parentum præceptis imbuti, ad eorum morem & exemplum deducuntur. Alii multitudinis judicio feruntur, & quæ majori parti pulcherrima videntur, ea maxime exoptant. Nonnulli tamen sive felicitate quadam, sive bonitate naturæ, sive parentum disciplina, rectam vitæ secuti sunt viam.

2. In constituendo genere vitæ, potissimum habenda est ratio naturæ nostræ, modo non vitiosæ, ut constare nobismetipsis possimus, nec in ullo officio claudicare; deinde fortunæ. Suum igitur quisque noscat ingenium, acremque se & vitiorum & bonorum suorum judicem præbeat: ut ad quas res aptissimus erit, in iis potissimum elaboret. Si vero aliquando necessitas nos ad ea detruserit, quæ nostri ingenii non erunt: omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea, si non decore, at quamminime indecore, facere possimus.

Si natura non feret, ut quis majorum studia atque instituta sequatur: si non poterit sive causas defensitare, sive populum concionibus tenere, sive bel-

la

la gerere: illa tamen præstare debebit quæ erunt in ipsius potestate, justitiam, fidem, liberalitatem, modestiam, temperantiam; ut minus ab eo id, quod desit, requiratur.

CAPUT XXXIX.

Magistratus non suis, sed civium, commodis consulat.

1. Magistratus ea potestas, hoc munus est, ut præsit, præscribatque recta & utilia, & conjuncta cum legibus. Ut enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus vereque dici potest, magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum. *Cicer. 3. leg. n. 2.*

Magistratibus opus est, sine quorum prudentia ac diligentia esse civitas non potest. Iis non solum obtemperare atque obedire cives oportet, sed etiam eos colere ac diligere. Plato vero impios, & Titanum, qui Jovi adversati sunt, similes esse statuit eos, qui magistratibus adversentur. *N. 5.*

Qui modeste paret, videtur qui aliquando imperet dignus esse. *Lamprid. in Alex. Sev. c. 45.*

Ubi voluisset Alexander Severus aliquos

quos provinciis rectores, præpositos, procuratores dare; nomina eorum publice proponebat, ut, si quis e populo aliquid adversus eos criminis haberet, afferre posset: dicebatque, *quod Christiani ac Judæi facerent in eligendis Sacerdotibus, id fieri debere in provinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominum committerentur & capita.*

Cicer. 1. Offic. n.85. 86. 2. Qui rei publicæ præfuturi sunt, hoc Platonis præceptum teneant, ut quidquid agant, ad eam referant, obliti commodorum suorum. Ut enim tutela, sic procuratio rei publicæ, ad utilitatem eorum qui commissi sunt gerenda est, non vero eorum quibus est commissa.

1. Epist. ad Qaint. Mihi quidem videntur huc omnia esse referenda ab iis qui præsunt aliis, ut ii, qui erunt in eorum imperio, sint quam beatissimi. Est enim non modo ejus qui civibus, sed etiam qui servis, qui mutis pecudibus præsit, eorum quibus præsit commodis utilitatique servire. Itaque gravis, & fortis civis, dignusque principatu, tradet se totum reipublicæ, eamque sic tuebitur, ut omnibus consulat. Non opes & potentiam consectabitur, omninoque

que ita justitiæ & honestati adhærescet, ut mortem oppetat potius, quam eas deserat.

Adrianus, ubi ad imperium est evectus, in concione & in senatu sæpe dixit: *Ita se rempublicam gesturum, ut non oblivisceretur populi rem esse, non propriam.* *Spart. c. 1.*

3. Nullum vitium tetrius quam avaritia, præsertim in iis qui rem publicam gubernant. Habere enim quæstui rem publicam, non modo turpe est, sed etiam sceleratum & nefarium. Nulla autem re conciliare facilius benevolentiam multitudinis possunt ii qui præsunt, quam abstinentia & continentia. Itaque caput est in omni procuratione negotii & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima suspicio. *Cicer. 2. Of. n. 77.* *N. 79.*

Cum videret Cimon omnes ætatis suæ magistratus, præter Aristidem & Ephialtem, quæstui habuisse rempublicam Athenienſem, & magnas ex ea prædas collegisse; aliam viam ingressus, incorruptum se & intactum ab omni avaritiæ labe præstitit, dona oblata constantissime repudiavit, omniaque gratis & innocenter per totam vitam & fecit & dixit. *Plut. in Cimon.*

Valer. l.4. c.4. Valerius Publicola cum tres accep-tiſſimos populo Romano Conſulatus *Livius* geſſiſſet, mortuus eſt, gloria ingenti, *.2. c.16.* copiis familiaribus adeo exiguis, ut funeri ſumptus deeſſet. Itaque publica pecunia eſt elatus. Menenius quoque Agrippa, quem ſenatus & plebs Romana pacis inter ſe faciendæ arbitrum legerant, ita pecuniæ inops deceſſit, ut ſepulturæ honore caruiſſet, niſi a populo collatis in capita ſextantibus funeratus eſſet.

Cicer. 2. Of. n.76. Omni Macedonum gaza, quæ fuit maxima, potitus eſt Æmilius Paulus. Tantam in ærarium populi Romani pecuniam invexit, ut unius imperatoris præda finem attulerit tributorum. *Polyb. l.8.* At hic non modo nihil ex theſauris regiis concupivit, ſed ne ipſe quidem ſpectare eos dignatus, per alios homines cuncta adminiſtravit: & nihil in domum ſuam intulit præter memoriam nominis ſempiternam. *Valer. l.4. c.4.* Quin, ſi Valerio fides habeatur, adeo inops deceſſit, ut, niſi fundus, quem unum reliquerat, venundatus eſſet, non habuiſſet uxor ejus unde dotem reciperet. Imitatus patrem Scipio Æmilianus, nihilo locupletior, Carthagine ever-

eversa, fuit: ut nihilo copiosior L. Mummius, cum copiosissimam urbem Corinthum sustulisset. Italiam ornare, quam domum suam, illi maluerunt. Quanquam Italia ornata ipsa eorum domus videtur fuisse ornatior. Sic & M. Marcellus, cum captis Syracusis quædam Romam asportasset, quæ victoriæ populi Romani monumenta & urbis ornamenta essent, nihil in ædibus suis, nihil in hortis, nihil in suburbano posuit: putavitque, si ejusmodi ornamenta domum suam non contulisset, domum suam ornamento urbi futuram. Singulorum enim abstinentia domestica, publicum civitatis decus est. *Cicer. in Verr. Act. 6. n. n. 121.*

4. Quum secundo Punico bello Cn. Scipio, Africani patruus, ex Hispania Senatui scripsisset; petens ut sibi successor mitteretur, quia filiam virginem adultæ jam ætatis haberet, neque ei sine se dos expediri posset; Senatus, ne respublica bono duce careret, patris sibi partes desumpsit, consilioque uxoris ac propinquorum Scipionis constitutam dotem ex ærario erogavit, ac puellam nuptum dedit. Dos autem undecim millia æris fuit. In quo non *Valer. l. 4. c. 4.*

 solum

ſolum humanitas Senatus, ſed etiam modus veterum patrimoniorum, cognoſci poteſt. Namque adeo fuerunt exigua, ut, quia Megullia quinquaginta millia æris dotem ad virum attulerat, Dotatæ cognomen invidioſum invenerit.

Illis temporibus bona animi, non divitiæ, in cunctis rebus ponderabantur. Hæc conciliabant magiſtratus & imperia: hæc jungebant affinitates: hæc in foro, hæc in curia, hæc intra privatos parietes plurimum poterant. Patriæ rem unuſquiſque, non ſuam, augere properabat: pauperque in divite, quam dives in paupere Imperio, verſari malebat.

A. Gell. l. 15. c. 12. 5. Extat C. Gracchi e Sardinia provincia Romam reverſi oratio, in qua hæc inter alia de ſe narrat: Verſatus ſum in provincia quomodo ex uſu veſtro exiſtimabam eſſe, non quomodo ambitioni meæ conducere arbitrabar. Nemo poſſit vere dicere aſſem aut eo plus in muneribus me accepiſſe: aut mea cauſa quemquam ſumptum feciſſe: Zonas, quas Roma proficiſcens plenas argenti extuli, eas ex provincia inanes retuli. Alii amphoras, quas vini

vini plenas tulerunt, eas argento repletas domum reportarunt.

Contra vero pecuniæ quam non contemptor fuerit Varus Quinctilius, Syria, cui præfuerat, declaravit: quam pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit. *Paterc. l.2. c.117.*

6. Cum Ser. Sulpicius Galba & Aurelius Cotta Consules in Senatu contenderent, uter adversus Viriatum in Hispaniam mitteretur, ac magna inter Patres dissensio esset; omnibus quonam Scipionis Æmiliani sententia inclinaretur expectantibus: *Neutrum*, inquit, *mihi mitti placet*: *quia alter nihil habet*, *alteri nihil est satis*. Imperii, in quo omnia licet pro arbitrio agere, æque malam magistram judicans inopiam atque avaritiam. Quo dicto, ut neuter in provinciam mitteretur, obtinuit. *Valer. l.6. c.4.*

CAPUT XL.

Varia eorum, qui aliis præsunt, officia.

1. Difficile dictu est, quantopere conciliet animos hominum comitas affabilitasque sermonis. *Cicer. 2. Off. n.48.*

1. Offic. n.88. In gerendo magiſtratu exercenda eſt facilitas & altitudo animi : ne, ſi iraſcamur aut intempeſtive accedentibus, aut impudenter rogantibus, in moroſitatem inutilem atque odioſam incidamus. Anui paupereculæ Philippum regem obſecranti, ut litem ſuam dijudicaret, cum reſpondiſſet, ſibi tempus ad iſta non ſupereſſe : *Ne ergo ſis rex*, illa repoſuit. Admiratus Philippus liberam vetulæ vocem, non ſolum ei aures præbuit, ſed multam quoque jus ſibi dici poſtulantium turbam audivit ſtatim. Plut. Apoph.

Macrob. 2.Sat. c.4. Quum Auguſto principi optimo quidam libellum ſupplicem porrigens, præ metu & verecundia nunc manum proferret, nunc retraheret : *Putas*, inquit jocans Auguſtus, *te aſſem elephanto dare?* Jus ipſe dixit aſſidue, & in noctem nonnunquam: ſi parum corpore valeret, lectica ante tribunal collocata, vel domi etiam cubans. Sveton. in Aug. c.33.

Eutrop. l.8. Inter alia dicta Trajani hoc fertur egregium. Amicis culpantibus quod nimium in omnes comis eſſet, reſpondit: *Talem ſe Imperatorem eſſe privatis, quales eſſe ſibi Imperatores privatus optaret.*

Erat

Erat in Miltiade cum summa humanitas, tum mira comitas: ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret. Contra Pausanias conveniendi facultatem petentibus non dabat, superbe respondebat, & crudeliter imperabat. *Cor. Nep. in Miltiad. & Pauf.*

2. Ita probanda est mansuetudo atque clementia, ut adhibeatur publicæ utilitatis causa severitas, sine qua administrari civitas non potest. Nam ubi discrimen inter malos bonosque sublatum est, confusio sequitur, & vitiorum eruptio. Promiscuam habere & vulgarem clementiam non decet, & tam ignoscere omnibus crudelitas est, quam nulli. *Cicer. 1. Off. n. 88. Senec. de Clem. l. 1. c. 2.*

Bonis nocet, quisquis pepercerit malis. *P. Syrus.*

Invitat culpam, qui peccatum præterit.

Modum tenere debemus. Sed quia difficile est temperamentum; quidquid plus æquo futurum est, in partem humaniorem præponderet.

3. Objurgationes aliquando incidunt necessariæ, in quibus utendum est fortasse & vocis contentione majore, & verborum gravitate acriore. *Cicer. 1. Off. n. 136.*

 Sed,

Sed, ut ad urendum, & secandum medici, sic nos ad hoc genus castigandi raro invitique veniamus, nec unquam nisi necessario, si nulla reperietur alia medicina. Sed tamen ita procul absit, cum qua nihil recte fieri, nihil considerate, potest. Atque etiam significandum est, illud ipsum acerbitatis quod habet objurgatio, ipsius causa, qui objurgetur, esse susceptum.

1. Offic. n.88. Omnis autem animadversio & castigatio contumelia vacare debet: neque referri ad utilitatem ejus qui punit aliquem aut verbis castigat, sed ad reipublicæ commodum.

N.89. 4. Cavendum est etiam ne major pœna, quam culpa, sit: & ne iisdem de causis alii plectantur, alii ne appellentur quidem.

Prohibenda maxime est ira in puniendo, optandumque, ut ii, qui præsunt aliis, Legum similes sint, quæ ad puniendum æquitate ducuntur, non 1. Epist. ad Quint. iracundia. Quod vitium cum in privata quotidianaque vita levis esse animi atque infirmi videtur, tum vero nihil est tam deforme, quam ad summum imperium etiam acerbitatem naturæ adjungere.

Cyri

Cyri & Agesilai, summo in imperio, nemo unquam verbum ullum asperius audivit. 2. *Epist.*

Ad coercitionem errantium scelera- torumque, irato castigatore non opus est. Omne pœnæ genus remedii loco admovebo. Varia in tot animis civium vitia video, & civitati curandæ adhibitus sum; pro cujusque morbo medicina quæratur. Hunc sanet verecundia, hunc mutatio loci, hunc dolor, hunc egestas, hunc ferrum. Procedam in tribunal non furens, non infestus, sed vultu Legis: & illa solemnia verba damnationis pronunciabo, non iratus, sed severus. *Senec. 1. de ira. c. 15. 16.*

5. Cicero in egregia illa ad Quintum fratrem Asiæ Prætorem epistola, quædam eum admonet ut faciat, quædam quod jam fecerit laudat, quæ hic paucis verbis referentur.

Sint hæc fundamenta dignitatis tuæ; tua primum integritas & continentia: deinde omnium, qui tecum sunt, pudor: delectus in familiaritatibus percautus & diligens: familiæ gravis & constans disciplina. Quid autem erit negotii continere eos quibus præsis, si te ipse contineas?

Sit ſumma in jure dicendo ſeveritas: dummodo ea non varietur gratia, ſed conſervetur æquabilis.

Sed tamen parvi refert abs te ipſo jus dici æqualiter & diligenter, niſi idem ab iis fiet quibus tu ejus muneris aliquam partem commiſeris. Neque enim ſatis eſt te ipſum juſtum eſſe, & abſtinentem: ſed omnes miniſtros imperii tui tales præſtare & ſociis noſtris & reipublicæ debes.

Conſtanti fama ad me perlatum eſt, tibi omnium, quibus præes, ſalutem, liberos, famam, fortunas eſſe cariſſimas; te pecuniæ, te voluptati, te omnium rerum cupiditati ſic jam biennium reſiſtere, ut in Aſia tam corruptrice provincia nihil te ab ſumma integritate continentiaque deduxerit: non itineribus tuis perterreri homines, non ſumptu exauriri: eſſe, quocunque veneris, & publicæ & privatim maximam lætitiam, cum urbs cuſtodem, non tyrannum, domus hoſpitem, non expilatorem, recepiſſe videatur: facillimos eſſe aditus ad te: patere aures tuas querelis omnium: nullius inopiam ac ſolitudinem, non modo publico acceſſu ac tribunali, ſed

ne

ne domo quidem tua & cubiculo esse exclusam tuo: toto denique in imperio nihil acerbum esse, nihil crudele, atque omnia plena clementiæ, mansuetudinis, humanitatis.

CAPUT XLI.

Judicis est in caussis semper verum sequi.

Cicer. 2. *Off.* n. 51.

1. Dicebat Pythagoras donorum a Deo homini concessorum hæc duo esse præstantissima, veritatem sequi, & benefacere aliis: his enim duobus mortales Deo prope similes fieri. *Ælian.* *l.* 14. *c.* 34.

Thebis Ægyptiacis visebantur simulacra Judicum manibus carentium, & Præsidis eorum oculos in terram versus habentis. Quo significabatur, eos qui jus dicunt nec donis nec conspectu reorum moveri oportere. *Plut. in Iside.*

Quoniam magna aut bona aut mala e judiciis aut æquis aut iniquis in publicam rem veniunt; Ægyptiis præcipua judiciorum cura erat. Optimos e majoribus urbibus viros triginta eligebant. Qui consessus nec Areopagitis Atheniensium, nec Senatui Lacedæmoniorum, videtur fuisse postponen- *Diod. Sic. l.* 1.

 dus.

dus. Hi unum ex se se, justitia maxime insignem, sibi Præsidem dicebant. Stipendium a Rege omnibus dabatur in victum & alias res necessarias. Cum ad judicandum convenissent, Præses collo suo torquem aureum circumponebat, e quo suspensa erat, confecta ex pretiosissimis lapillis, imago, quam Veritatem dicebant: & octo volumina, in quibus scriptæ erant leges Ægyptiorum, proponebantur in medium. Actor & reus, non verbis, sed scripto tantum, causam agebant: & postquam res satis liquere judicibus visa erat, ferebatur sententia, & Præses veritatis imaginem convertebat in alterum e litigatoribus qui causam vicerat. Hoc modo cuncta judicia peragere Ægyptiis solemne erat. Causidicorum oratione multum caliginis juri offundi arbitrabantur; & sæpe fieri, ut oratorum artes, actionis præstigiæ, lacrymæ periclitantium, judicum aures, oculos, animos sic afficerent, ut unam veritatem non amplius intuerentur.

Isocr. in Areop. 2. Athenis in Senatum Areopagiticum neminem admitti fas erat, nisi & honesto loco natum, & vitæ modestia spectatissimum.

Nihil

Nihil illis judicibus constantius, nihil severius, nihil fortius. Qui causam apud eos dicebant, ab iis omnibus, quæ ad conciliandam benevolentiam & movendos affectus valent, jubebantur abstinere: quod si negligere viderentur, præconis voce cohibiti tacere cogebantur. Ne reorum quoque miserando aspectu judices commoverentur, ipsa nocte, nullis admotis luminibus, judicia exercebant: summoque silentio sententiam tabella dabant, ita ut alter alterius sententiam ignoraret. Puerum coturnicum oculos eruentem dicuntur damnasse, judicantes id signum esse perniciosissimæ mentis, multisque malo futuræ, si adolevisset. Idem quid quisque Atheniensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissime inquirebant ut cives vitæ rationem reddendam esse memores, honestatem sequerentur.

Cicer. l. I. ad Attic. Ep. 14. *Quintil. l. 2. c 17. l. 6. c. I.* *Lucian. in Hermot.* *Pollux. l. 8. c. 10.* *Quint. l. 5. c. 9.* *Valer. l. 2. c. 6.*

3. Sisannem, unum e Persarum judicibus, quod pecunia accepta injuste judicasset, Rex Cambyses morte plecti jussit interemtoque detracta pelle contexit tribunal, in quo ille sederat: tum filium ejus Otanem ibidem sedere judicem voluit, admonitum ut nunquam pater-

Herodot. l. 5.

paternæ culpæ ac pœnæ oblivifceretur. Severior poftea Artaxerxes, alius Perfarum Rex, in quofdam malos judices fuit: nam vivis pelles detrahi præcepit, iifque aliorum judicum fubfellia infterni, ut recens femper ante oculos haberent exemplum juftitiæ non impune violatæ.

Diod. Sic. l. 15.

4. Qui ftatuit aliquid parte inaudita altera,
Æquum licet ftatuerit, haud æquus fuit.

Senec. in Medea v. 200.

Quemdam ex inimicis vocaverat in judicium Ariftides: & judices, audita accufatione, confeftim fententiam laturi videbantur de reo, quem audire abnuebant, notam omnibus accufatoris juftitiam ac fidem reveriti. Tum Ariftides in medium proceffit, & una cum reo fupplex concidit ad pedes judicum, orans ut inimicus audiretur, & ex legibus cum eo ageretur.

Plut. in Arift.

Alexander primis regni annis cum in capitalibus caufis judex federet, loquente accufatore alteram aurem admota manu occludebat. Interrogatus cur id faceret: *Illam*, inquit, *aurem reo integram fervo*.

Idem in Alex.

5. Nihil contra rempublicam, neque

Cicer. 3. Off. n. 43.

que contra jusjurandum ac fidem amici causa vir bonus faciet: ne si judex quidem erit de ipso amico. Ponit enim personam amici, cum induit judicis. Hoc solum dabit amicitiæ, ut veram amici causam esse malit, ut perorandæ liti tempus, quoad per leges liceat, accommodet. Itaque præclarum a majoribus accepimus morem ea tantum rogandi judicis, quæ salva fide facere posset.

Est sapientis judicis, meminisse non solum quid potestati suæ permissum sit a republica, sed etiam quid fidei commissum ac creditum: absolvere aliquando, quem oderit; quem vero amet, condemnare: non putare, sibi, quodcumque concupierit, licere: sed habere in consilio legem, religionem, æquitatem, fidem; libidinem autem, odium, invidiam, metum, cupiditatesque omnes amovere: maximeque rebus omnibus præferre conscientiam mentis suæ, quam a Diis immortalibus accepimus, quæ a nobis divelli non potest: quæ si optimorum consiliorum atque factorum testis in omni vita nobis erit, sine ullo metu & summa cum honestate vivemus.

Pro Cluent. n. 159. Pro Rab. Posth. n. 12.

Chilo

A. Gell. l. 1. c. 3. 6. Chilo ille ſapiens in re capitali amici ſui aliquando judex fuit cum duobus aliis judicibus. Itaque aut amicus ei capite plectendus erat, aut legi adhibenda fraus Conſultanti ſecum quid in tam ancipiti caſu faciendum eſſet, hoc optimum viſum eſt. Sententiam, qua amicum damnaverat, diſſimulans ac tacens, duobus ſociis judicibus, ut eum abſolverent, perſuaſit: Sicque ſe & amici & judicis officio functum fuiſſe exiſtimabat. Verum die vitæ ſupremo amicos circumſtantes allocutus, cum dixiſſet nihil a ſe commiſſum eſſe, cujus memoria aliquid ægritudinis afferret morienti; confeſſus eſt ſibi nondum liquere, recte ne, an perperam, feciſſet in illo amici judicio: hancque ſe ex eo facto capere moleſtiam, quod metueret ne perfidi hominis fuiſſet, in eadem re, eodemque tempore, & communi negotio, aliis ſuaſiſſe diverſum ab eo quod ipſe juſtum, & a ſe faciendum, duxerat. Virum ſapientia præſtantem hæc res merito anxium & ſollicitum habebat. Declinavit enim de via, & a juſtitia diſceſſit, cum falſum conſervandi amici cauſa conſilium dedit.

7. Antigoni regis frater Marsyas litem habebat, postulabatque ab eo sibi domi judicium institui: *Melius quidem*, inquit Antigonus, *in foro, & omnibus audientibus, res agetur, si nihil injuste facere in animo est*. Plut. Apoph.

Philippum regem rogabat Harpalus, qui gratia plurimum valebat apud eum, ut propinquus & familiaris suus Crates, accusatus injuriarum, mulctam quidem solveret, sed non damnaretur publico judicio, ne inimicorum aliorumque hominum maledictis pateret. Cui Philippus: *Satius est ipsum propter culpam, quam nos propter illum, male audire*.

Cum litis inter duos privatos judex esset Aristides, & alter, conciliandæ sibi judicis benevolentiæ causa diceret adversarium multa in Aristidem injuriose fecisse: *Quin tu potius*, inquit, *bone vir, si quid ille te læsit, eloquere. Tibi enim nunc, non mihi, judex sum*. Idem in Aristide.

CAPUT XLII.

Cives magistratibus pareant, magistratus legibus.

1. Divina mens, prima & summa lex est, alia jubens, alia vetans: ex Cicer. 2. de leg. n. 9. 11.

qua

2. Philip. n.28. qua illa lex, quam Dii humano generi dederunt, profecta est, Ratio, ad recte faciendum impellens & a delicto avocans.

2. de Leg. n.11. Constat profecto ad salutem civium, vitamque omnium quietam & beatam, conditas esse leges: eosque, qui primum ejusmodi scita sanxerunt, populis ostendisse, ea se scripturos atque laturos, quibus susceptis honeste beate- 1. de Leg. n. 58. que viverent. Vitiorum enim emendatricem legem oportet esse, commendatricemque virtutum. Ideoque supplicia vitiis proponit, præmia virtutibus.

Livius l.34. c.4. Sicut morbos ante necesse est cognitos esse, quam remedia eorum: sic cupiditates prius natæ sunt, quam leges Tacit. 3. ann. c.26. quæ iis modum facerent. Vetustissimi mortalium, quorum ætas aurea dicta Senec. ep.90. est, naturam & ducem & legem habentes, sine probro & scelere, atque ideo sine coercitionibus & pœna vitam agebant. Nec præmiis nec minis opus erat, cum honesta suopte ingenio peterent, & nihil contra morem cuperent. At postquam pro modestia & pudore, ambitio, vis, aliæque cupiditates incessere; leges conditæ sunt. Sic

Cre-

Cretensibus Minos, Spartanis Licurgus, Atheniensibus Solon, leges perscripsit.

2. Lycurgus non habentibus Spartanis leges instituit, & suo exemplo confirmavit: siquidem nihil lege ulla sanxit, cujus non ipse primus in se documenta daret. Populum in obsequia Principum, Principes ad justitiam imperiorum formavit: parcimoniamque omnibus suasit, existimans laborem militiæ assidua frugalitatis consuetudine faciliorem fore. Tanto viro neque vitæ summa integritas, neque constantissimus erga patriam amor, neque leges salubriter excogitatæ, auxilio esse potuerunt, quominus infestos cives experiretur. Lapidibus enim aliquando petitus a divitibus quibusdam, quorum luxui frænos injecerat, foro ejectus, oculo etiam privatus fuit. Hoc facinus admisit adolescens nomine Alcander, qui Lycurgi e foro fugientis tergo inhærens, respicientem percussit baculo, eique oculum excussit. Illum, sibi a populo traditum ad pœnam, egregie ultus est Lycurgus: nam cui domi ministrare sibi jussisset, mansuetudinis, frugalitatis, sanctitatisque suæ exemplo tantam in eo morum mutationem fecit,

Justin. l.3.c.2.

Valer. l.5.c.3. Plut. in Lycur.

fecit, ut ille ex protervo & audaci adolescente in verecundum moderatumque transierit.

Justin. l. 2. c. 7. 3. Codro rege Athenis extincto pro patria, administratio reipublicæ annuis magistratibus permissa est. Sed civitati nullæ tunc leges erant: quia voluntas Regum pro legibus habebatur. Lectus est itaque Solon vir ingenio & justitia insignis, qui velut novam civitatem legibus conderet. Hicque tanto temperamento inter plebem senatumque egit, ut ab utrisque parem gratiam traheret.

Plut. in Solon. Valer. l. 7. c. 2. Solonem leges condentem irrisit Anacharsis, dixitque: *Leges aranearum telis similes sibi videri. Quemadmodum enim*, inquiebat, *illæ infirmiora animalia retinent, valentiora transmittunt: sic pauperes & humiles legibus constringuntur, divites & præpotentes eas perrumpunt*. Plut. ibid. Idem Anacharsis cum concioni populi Atheniensis interfuisset; *mirari se* dixit, *quod apud Græcos verba facerent sapientes, stulti vero judicarent*.

Stob. serm. 41. Interrogatus Solon quomodo optimus fieri posset civitatum status? *Si*, inquit, *cives magistratibus obediant, magistratus autem legibus*.

4. Ar-

4. Archidamus cuidam quærenti, quinam Spartæ imperarent? *Leges*, inquit, *ac secundum Leges magistratus*. Plut. Apoph.

Quum Agesilaus Lacedæmoniorum rex, subacta Asiæ parte, adversus regem Persarum pergeret, maximamque haberet fiduciam regni ejus potiundi; ab Ephoris revocatus, eorum absentium jussis tam obediens fuit, quam si privatus in comitio esset Spartæ: opulentissimo regno præposuit bonam existimationem, multoque gloriosius sibi futurum duxit, si patriæ institutis paruisset, quam si bello Asiam superasset. Rediit itaque confestim, dicens: *Bonum imperatorem oportere legibus parere*. Plut. Apoph. C. Nepos. in Agesil. c. 4.

Antiochus tertius omnibus regni sui civitatibus scripserat: *Si quid forte per litteras jussisset facere quod esset contra leges, ne sibi parerent*. Plut. ibid.

5. Charondas populi conciones ad vim & cruorem usque seditiosas pacaverat, lege cavendo, ut, si quis eas cum ferro intrasset, continuo interficeretur. Interjecto deinde tempore, ipse ex longinquo rure, gladio accinctus, domum repetens, subito indicta concione, sicut erat armatus, in Valer. l. 6. c. 5.

eam

eam processit. Ubi cum ab eo, qui proxime constiterat, solutæ a se legis suæ admonitus fuisset: *Idem ego*, inquit, *illam sanguine meo sanciam*. Ac protinus ferro, quod habebat, districto incubuit. De Zaleuco vide lib.3. c.49.

Diod. Sic. l. c.2. Stobæus serm. 42. Idem Charondas, ne leges suæ temere abrogarentur ad arbitrium & libidinem eorum quibus graves essent, hac ratione præcaverat. Si quis quampiam e sancitis legibus abrogari vellet, & in ejus locum aliam novam inferri; is collo in laqueum immisso, verba faciebat ad populum de utraque lege. Ubi, latis suffragiis, visum erat veterem legem abrogandam esse, & novam accipiendam; ille discedebat nihil mali passus. Contra vero si prior lex retinenda, & nova rejicienda videretur; temerario novæ legis suasori guttur perfringebatur eo, quo vinctus accesserat, laqueo.

Cicer. pro Cæcin. n.73. Jus civile neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia debet. Si non modo oppressum, sed etiam desertum aut negligentius adversatum fuerit; nihil est quod quisquam se se habere certum, aut a patre accepturum, aut relicturum liberis, arbitretur. Non

Non ea olim erat, quæ nunc seculum tenet, legum negligentia; nec interpretando sibi quisque eas aptas faciebat: sed suos potius mores ad illas accommodabat. *Livius l. 3. c. 20.*

7. Dictum est ab eruditissimis viris, nisi sapientem, liberum esse neminem. Quid est enim libertas? potestas vivendi ut velis. Quis igitur vivit ut vult, nisi qui recta sequitur, qui gaudet officio, qui legibus non propter metum paret, sed eas sequitur atque colit, quia id rectum & salutare maxime esse judicat: qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique nisi libenter ac libere: apud quem nulla res est quæ plus polleat, quam ipsius voluntas ac judicium? Soli igitur hoc contigit sapienti, ut nihil faciat invitus, nihil dolens, nihil coactus. *Cicer. Parad. 5.*

Non minus apud viros bonos honestas, quam apud alios necessitas, valet. *Plin. l. 4. c. 30.*

Interrogatus Aristippus, quid præ ceteris hominibus eximium haberent Philosophi? *Hoc*, inquit, *quod, si leges omnes tollantur, æquabiliter tamen victuri simus.* *Diog. Laert. in Arist.*

Legem nocens veretur, fortunam innocens. *P. Syrus.*

Quam

Senec. 2. de ira. c.27. Quam angusta innocentia est, ad legem bonum esse! quanto latius officiorum patet, quam juris, regula! quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides, exigunt, quæ omnia publicæ leges non jubeant!

Senec. Troas v. 332. Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

CAPUT XLIII.

Vitiosi Principes plus exemplo, quam peccato, nocent.

Cicer. 3. de Leg. n. 30. 32. 1. Ut cupiditatibus & vitiis Principum infici solet tota civitas, sic emendari & corrigi continentia. Nam licet videre, si temporum memoriam repetas, qualescumque summi civitatis viri fuerunt, talem civitatem fuisse: & quæcumque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secutam esse.

Cum L. Lucullo magno viro magnificentia villæ Tusculanæ objiceretur; respondebat: *Duos se habere vicinos, alterum Equitem Romanum, alterum libertinum: quorum cum essent magnificæ villæ, id sibi concedi oportere, quod iis, qui tenuioris ordinis essent, liceret*. At

non

non videbat ab ipso natum esse, ut illi talia cuperent. Nam Lucullus, summus alioqui vir, profusæ in ædificiis, conviviis, & apparatibus luxuriæ primus auctor fuit: eumque ob injectas moles mari, & suffossos montes, haud infacete magnus Pompejus Xerxem togatum vocare assueverat. Pauci autem, atque admodum pauci, honore & gloria amplificati, vel corrumpere mores civitatis vel corrigere possunt. Itaque eo perniciosius de republica merentur vitiosi Principes, quod non solum vitia concipiunt ipsi, sed etiam ea infundunt in civitatem, plusque exemplo, quam peccato, nocent. *Paterc. l. 2. c. 33.*

2. Princeps optimus faciendo docet; & licet sit imperio maximus, exemplo major est. *Paterc. l. 2. c. 126. Plinius paneg.*

Non tam imperio nobis opus est, quam exemplo: quippe malus recti magister est metus. Melius homines exemplis docentur.

Rex velit honesta, nemo non eadem
volet. *Senec. in Thyest. v. 213.*

. . . . Componitur orbis
Regis ad exemplum: nec sic inflectere sensus *Claud. de 4. Cons. Honor. vers. 296.*

Humanos edicta valent, ut vita regentis.
Mobile mutatur semper cum Principe vulgus.

A Vict. Epit. c. 17. Vespasianus legibus æquissimis, quodque vehementius est, vitæ specie, vitiorum plura Romæ abolevit.

Latin. Pacat. Theodosio Imperatori, quod lapsos mores exemplo suo restituerit, his verbis gratulatur Latinus Pacatus: Ubi primum imperium accepisti, non contentus ipse vitiis carere, alienis vitiis corrigendis curam adhibuisti, idque moderate, ut suadere potius honesta, quam cogere, videreris. Et quia vel longo Orientis usu, vel Principum remissione, tantus multos luxus infecerat, ut adulta consuetudo non facile mutari posse videretur; ne quis se pati injuriam putaret, a te voluisti incipere censuram: impendia Imperatoriæ domus minuisti, & ad mensam vix necessarium adhibendo sumptum, quod natura difficillimum est, emendasti volentes. An quis ferret moleste se ad Principis modum coerceri? aut subtractum sibi aliquid doleret de privata luxuria, cum videret Imperatorem rerum

rum potentem, terrarum hominumque dominum, parce viventem, modico & castrensi cibo contentum? ad hoc aulam omnem laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem? Tuæ, Imperator, epulæ, mensis communibus sunt parciores. Hinc in omnes, quiescentibus legum minis, luxuriæ pudor, & parcimoniæ studium venit. Sic est enim, sic est: *Exasperat homines imperata correctio, blandissime jubetur exemplo*.

3. Cavendum est viro honorato & Principi, si ipse domum ædificet, ne extra modum sumptu & magnificentia prodeat. Quo in genere multum mali etiam in exemplo est: studiose enim plerique, præsertim in hanc partem, facta Principum imitantur. Ut L. Luculli virtutem quis? quam multi villarum magnificentiam imitati sunt? quarum quidem certe est adhibendus modus, & ad mediocritatem revocandus. *Cicer. 2. Offic. n. 138 140.*

In Agesilao Lacedæmoniorum rege illud in primis admirabile fuit, quod, cum maxima ei munera a Regibus, & Dynastis, & civitatibus mitterentur, nihil unquam in domum suam contulerit, nihil de victu, nihil de vestitu *Cor. Nep. in Agesil. c. 7.*

Laconum mutaverit. Domo eadem fuit contentus, qua Eurysthenes progenitor majorum suorum fuerat usus: quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat; contra plurima patientiæ atque abstinentiæ: sic enim erat instructa, ut nulla in re differret a cujusvis inopis atque privati domo.

A. Gell. l. 13. c. 23. M. Cato Consularis & Censorius villas suas ne tectorio quidem perlitas fuisse scribit ad annum usque ætatis suæ septuagesimum; atque postea addit: *Neque mihi ædificatio, neque vas, neque vestimentum ullum est pretiosum, neque pretiosus servus, neque ancilla. Si quid est quo uti possim, utor: si non est, egeo.* (id est, facile careo.) *Suo quemque uti & frui per me licet. Mihi vitio quidam vertunt, quia multis egeo: at ego illis, quia nequeunt egere.*

Plut. in Crasso. Crassus ille dives nullam, præter eam in qua habitabat, domum ædificavit: dicebatque, homines ædificandi cupidos omnibus everti fortunis solere.

Cor. Nep. in Attico c. 13. Cum esset pecuniosus Atticus, nemo illo minus ædificator fuit. Domum habuit Romæ in colle Quirinali ab avun-

avunculo hæreditate relictam, cujus amœnitas non ædificio, sed sylva, constabat. Ipsum tectum antiquitus ædificatum, magis venustum erat quam sumptuosum: in quo nihil commutavit, nisi quod vetustate coactus est.

Habitavit Augustus in ædibus modicis, neque laxitate neque cultu conspicuis: ubi sine marmore ullo aut insigni pavimento conclavia: ac per annos amplius quadraginta in eodem cubiculo hieme & æstate mansit. Instrumentum quoque ejus & supellex vix privatæ elegantiæ erant. Idem tamen Romam, quam pro majestate Imperii non satis ornatam invenerat, adeo excoluit, ut jure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam lateritiam accepisset. *Sveton. in Aug. c. 72. 73.* *Cap. 29.*

Anno urbis conditæ 628. Censores Cassius & Longinus Lepidum Æmilium augurem, virum Consularem, coram se adesse jusserunt, quod sex millibus æris ædes conduxisset. *At nunc*, inquit Vellejus, qui centum & quinquaginta post annis scribebat, *si quis tanti habitet, vix ut Senator agnoscitur. Adeo mature a rectis in prava, a pravis in præcipitia pervenitur.* *Paterc. l. 2. c. 10.*

CAPUT XLIV.

Potentia decori eſt, ſi ſalutaris ſit.

Senec. 1. de Clement. c. 3. I. Neminem ex omnibus hominibus magis quam Regem aut Principem decet, clementia. Ita enim potentia decori gloriæque eſt, ſi ſalutaris ſit. Quæ vero gloria eſt, valere ad nocendum?

Illius demum magnitudo glorioſa & ſtabilis eſt, quem omnes tam pro ſe eſſe, quam ſupra ſe, ſciunt: cujus curam pro ſalute ſingulorum atque univerſorum tuenda quotidie experiuntur: quo procedente, non, tanquam noxium animal e cubili proſilierit, diffugiunt, ſed tanquam ad clarum & beneficum ſidus certatim advolant, objicere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi.

C. 5. Magnam fortunam magnus animus decet: magni autem animi eſt proprium, placidum eſſe tranquillumque, & injurias atque offenſiones deſpicere. Regem ſæva & inexorabilis ira non decet.

Talis ſit civibus ſuis Princeps quales ſibi

ſibi Deos velit. Quod ſi Dii placabiles & æqui delicta potentium non ſtatim fulminibus perſequuntur: quanto æquius eſt hominem hominibus præpoſitum miti animo exercere imperium? C.7.

Si, quoties homines peccant, ſua fulmina mittat Ovid. 2. Triſt.
Juppiter, exiguo tempore inermis erit, Eleg. 2.

Quod Principis officium eſt? quod bonorum parentum, qui objurgare liberos nonnunquam blande, nonnunquam minaciter ſolent, aliquando admonere etiam verberibus. Numquid aliquis ſanus filium propter primam offenſam exheredat? Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum eſt, quem aliquando Patrem patriæ, titulo omnium pulcherrimo, appellamus, ut ſciat datam ſibi poteſtatem patriam, quæ eſt temperatiſſima. C.14.

2. Nulla Regi gloria eſt ex ſæva animadverſione: quis enim dubitat eum multum poſſe? At contra maxima, ſi nec ſuæ nec alienæ iræ ſerviat. C.17.

Id facere laus eſt quod licet, non quod libet. Senec. Octa. v. 455.
Minimum decet libere, cui multum licet. Troas v. 334.

Ammi. l.14. Cum ab Alexandro Magno flagitaret mater Olympias mortem cujuſdam inſontis, & dictitaret, ſpe facilius impetrandi quæ vellet, eum ſe per novem menſes utero portaſſe; prudenter reſpondit: *Aliam, parens optima, poſce mercedem: hominis enim innocentis ſalus beneficio nullo penſatur.*

Capitol. c.9. Antoninus Pius hanc celebratam Scipionis ſententiam ſæpe in ore habebat: *malle ſe unum civem ſervare, quam mille hoſtes occidere.*

Joan. Antioch. Theodoſius, conquerente quodam ex familiaribus, quod ſontes morte non multaret, *utinam*, inquit, *& mortuos liceret ad vitam revocare.*

Sveton. in Veſp. c.15. Veſpaſianus nunquam cæde cujuſquam lætatus, juſtis ſuppliciis illacrymavit etiam & ingemuit.

Senec. 2. de Clement. c.1. Primis annis imperii Neronis, animadverſurus in latrones duos Burrus Prætoriis cohortibus præfectus, vir egregius, petebat a Nerone, ut ſcriberet nomina eorum in quos præterea animadverti vellet; hocque ſæpe dilatum, ut tandem fieret, inſtabat. Invitus invito cum chartam tradidiſſet; exclamavit Nero: *Vellem neſcire litteras.* Quam diverſa illa vox erat a Caligu-

ligulæ voto; qui optabat, *Populus Romanus unam cervicem haberet*, ut ipse uno ictu & uno die crudelitatem expleret. 3. *de ira c.19.*

3. Ad Cæsarem Augustum delatum est L. Cinnam insidias ei struere. Dictum est & ubi, & quando, & quibus conisciis, & quemadmodum, aggredi vellet. His auditis Augustus consilium amicorum in posterum diem advocari jussit: ipsi interim inquieta nox fuit. Gemens subinde voces emittebat varias & inter se contrarias. *Quid? ego percussorem meum securum ambulare patiar, me sollicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot civilibus bellis frustra petitum caput, tot navalibus tot pedestribus præliis incolume, immolare ad aras constituit, postquam pax terra marique parta est?* Rursus silentio interposito, sibi magis, quam Cinnæ, iratus, seque ipse compellans, *Quid vivis*, inquiebat, *si perire te tam multorum interest? quis finis erit suppliciorum? quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentulis expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti vita, si, ut ego non peream, tam multi perdendi sunt.* Interpellavit tandem illum Livia uxor: &, *Admittis*, 1. *de Clement. c.9.*

inquit, *muliebre consilium? Fac quod medici solent, qui, ubi usitata remedia non procedunt, tentant contraria. Severitate nihil adhuc profecisti: nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinnæ. Deprehensus est: jam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest.*

Bene suadere visa est Livia, gratias ei egit Augustus, Cinnam ad se accersivit, dimissisque omnibus e cubiculo, delatum ad se indicium exposuit, adjecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum: & cum sua in eum beneficia plurima commemorasset, pro quibus ille infandam cædem paraverat; his verbis desiit: *Vitam tibi, Cinna, iterum do, prius hosti, cum te in hostium meorum castris invenerim, nunc insidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat: & quam libenter ego tibi vitam do, tam libenter tu mihi eam debeas.* Post hæc detulit ei ultro Consulatum, questus quod non auderet petere: amicissimum fidelissimumque habuit: heres illi solus fuit: & nullis amplius insidiis ab ullo petitus est, id clementiæ beneficio consecutus, quod antea severitate frustra quæsierat.

Cicer. epist. ad Quint. 4. Populis id quod acerbissimum est,

eſt, quod tributa pendant, non ita acerbum debet videri. Illud cogitent, nullam a ſe neque belli externi, neque diſcordiarum domeſticarum, calamitatem abfuturam eſſe, niſi alicujus imperio regerentur. Id autem imperium cum exerceri ſine vectigalibus ac tributis nullo modo poſſit; æquo animo parte aliqua ſuorum fructuum pacem ſibi ſempiternam redimant atque otium.

Neque quies gentium, ſine armis; neque arma, ſine ſtipendiis; neque ſtipendia, ſine tributis, haberi queunt. *Tacitus. 4. hiſt. c. 74.*

Vectigalia nervi ſunt reipublicæ. *Cicer. pro leg. Man. n. 17.*

Tiberius præſidibus provinciarum onerandas eſſe tributo provincias ſcribentibus reſcripſit: *Boni paſtoris eſſe, tondere pecus, non deglubere.* *Svetor. in Tiber. c. 32.*

Trajanus exactiones improbans & deteſtans, *fiſcum lieni ſimilem eſſe* dicebat, *quo creſcente artus reliqui tabeſcunt.* *Aur. Victor. Epit. c. 6.*

Finis ſecundæ Partis.

INDEX

SELECTARUM E PROFANIS SCRIPTORIBUS HISTORIARUM.

PARS ALTERA.

LIBER QUARTUS DE FORTITUDINE.

CAP. I. *Animi fortitudo duplex.* p. 3
II. *Bellicæ fortitudinis exempla* 4
III. *Fortitudo domestica non est inferior militari.* 13
IV. *Imperare sibi, maximum imperium est.* 19
V. *Vitiorum irritamenta sunt fugienda* 22
VI. *Angusti animi est amare divitias, magni contemnere.* 24
VII. *Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.* 28
VIII. *Optimus quisque Græcorum pauperrimus.* 32
IX. *Parvo contentus sapiens, paupertatem*

tem non timet. 36
X. *Divitiæ atque otium pestes virtutis.* 38
XI. *Vera bona virtus & doctrina.* 42
XII. *Cavenda est gloriæ cupiditas, neque imperia expetenda.* 44
XIII. *Hoc est regnare, nolle regnare, cum possis.* 49
XIV. *Gloriæ & famæ jactura facienda est publicæ utilitatis causa.* 54
XV. *Mortem ac dolorem contemnere fortis animi est.* 57
XVI. *Non quam diu, sed quam bene, vixeris, refert.* 59
XVII. *Mortem æquo animo oppetit qui bene vixit.* 62
XVIII. *Humatio contemnenda in nobis, non negligenda in nostris.* 68
XIX. *Tollatur fortunæ discrimen in morte.* 69
XX. *Viro forti fortiter ferendus est dolor.* 72
XXI. *Dolorem ferri fortiter posse, multorum exempla docent.* 74
XXII. *Quæ dura sunt, fiunt leviora patientia.* 80
XXIII. *Aliorum respice incommoda, ut mitius feras tua.* 83
XXIV. *Ira furor brevis est.* 85
XXV. *Nihil minus, quam irasci, punientem*

tem

tem decet. 88
XXVI. Ne inimicis quidem irascendum. 90
XXVII. Ira sui impotens est & pertinax. 92
XXVIII. Circumscribenda multis modis ira est. 93
XXIX. Imitanda multorum in summa potentia lenitas. 97
XXX. Minimis rebus exasperari insania est. 101
XXXI. Lingua diligentissime continenda. 102
XXXII. Quanto superiores sumus, tanto nos summissius geramus. 105
XXXIII. Ne assentatoribus patefaciamus aures. 108
XXXIV. Fortis & constantis animi est non perturbari in rebus asperis. 116
XXXV. Viri boni nati sunt in exemplar, & eos sibi præparat Deus. 118
XXXVI. Præclara est universæ vitæ æquabilitas. 119

LIBER QUINTUS

DE TEMPERANTIA.

CAP. I. Ratione duce per totam vitam eundum est. 124
II. In

II. *In sedatione perturbationum animi vita beata.* 125
III. *Malus beatæ vitæ judex populus.* 127
IV. *Corpori indulgendum, non serviendum.* 131
V. *Cibus & potus desiderio condiuntur.* 133
VI. *Disce parvo esse contentus.* 135
VII. *Platonicæ & Syracusanæ mensæ.* 138
VIII. *Convivia Lacædæmoniorum.* 140
IX. *Castigata corporis obesitas.* 142
X. *Corporis voluptas non est digna hominis præstantia.* 144
XI. *Corpus & animum ad patientiam exerce.* 146
XII. *Bonæ valetudinis mater est frugalitas.* 149
XIII. *Omne vitium ebrietas & incendit & detegit.* 152
XIV. *Coercendus luxus, & colenda frugalitas.* 156
XV. *Nihil est agricultura melius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.* 162
XVI. *Omnes corporis motus decorum teneant.* 166
XVII. *A forma removeatur ornatus non dignus viro.* 167
XVIII. *E speculo consilium ad quædam.* 170

XIX. *In*

XIX. *In vestitu mediocritas optima.* 173
XX. *Nihil olere satius est quam bene olere.* 176
XXI. *Dormi quantum satis est.* 178
XXII. *Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit.* 181
XXIII. *Musicæ magna vis in utramque partem.* 183
XXIV. *Bonis moribus damnosum est desidere in spectaculo.* 187
XXV. *Subducendus populo est tener animus.* 190
XXVI. *Est adolescentis majores natu vereri.* 192
XXVII. *Vir bonus aspectus & cogitatus emendat.* 197
XXVIII. *Multa nobis aliorum judicio & exemplo facienda aut corrigenda sunt.* 199
XXIX. *Adolescentia in labore & patientia est exercenda.* 202
XXX. *Plura audiamus, loquamur pauca.* 207
XXXI. *Adolescentium ludis intersint majores natu.* 211
XXXII. *In ludo ac joco modus retinendus.* 215
XXXIII. *Est cui magno constitit dicterium.* 218
XXXIV. *Fa-*

XXXIV. *Facete dicta aut facta.* 220
XXXV. *Excitatur laude æmulatio.* 229
XXXVI. *Famæ consulendum est.* 232
XXXVII. *Vive ut in publico.* 233
XXXVIII. *Vitæ genus eligere, res difficillima.* 237
XXXIX. *Magistratus non suis, sed civium, commodis consulat.* 239
XL. *Varia eorum, qui aliis præsunt, officia.* 245
XLI. *Judicis est in caussis semper verum sequi.* 251
XLII. *Cives magistratibus pareant, magistratus legibus.* 257
XLIII. *Vitiosi Principes plus exemplo, quam peccato nocent.* 264
XLIV. *Potentia decori est, si salutaris sit.* 270

IN ROMA